

T.C.
ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

ERZİNCAN ŞER'İYE SİCİLLERİNDE VAKIFLAR

Yüksek Lisans Tezi

Malik TALAN

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet GAYRETLİ

Erzincan 2020

TEZ BİLDİRİMİ

“ERZİNCAN ŞER’İYE SİCİLLERİNDE VAKIFLAR” isimli “**Yüksek Lisans**” tezim tarafımda intihal programı ile incelenmiştir. Buna göre tezimde bilimsel etik ihlali ve intihal olarak nitelendirilebilecek herhangi bir durum olmadığını taahhüt ederim.

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir biçimde elde edildiğini; aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi beyan ederim. 27/07/2020

Malik TALAN

ERZİNCAN ŞER'İYE SİCİLLERİNDE VAKIFLAR

Malik TALAN

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam
Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Temmuz 2020

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet GAYRETLİ

ÖZET

Vakıf kurumu İslam toplumunun birlik ve beraberliği açısından son derece önemli bir kurumdur. Vakıflar Osmanlı Devleti'nde de önemli bir rol oynamış ve kurulan bu vakıflar sayesinde devletin birçok sosyal hizmeti görülmüştür.

Birçok alanda olduğu gibi vakıflarla alakalı da başvurabileceğimiz en önemli kaynak hiç şüphesiz şer'îye sicilleridir. Bu bakımdan şer'îye sicillerinin incelenmesi ve tahlil edilmesi hem tarihimize hizmet hem de Osmanlı Devleti'nde İslam hukukunun uygulanışı hakkında aydınlatıcı bilgi vermesi açısından önem taşımaktadır.

Erzincan'a ait dört adet şer'îye sicili bulunmakta ve bu siciller Ankara Milli Kütüphane arşivinde tutulmaktadır.

Çalışmamızın giriş bölümünde bu şer'îye sicilleri ile alakalı bilgi verilmiş ve bu alanda yapılan çalışmalar anlatılmıştır. İkinci bölümde ise vakıfla alakalı bilgiler verilmiş Osmanlı'da ve İslam hukukunda vakıf kavramı incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise Erzincan şer'îye sicillerindeki vakıf ile alakalı belgelerin teknik analizi yapılmıştır. Dördüncü ve son bölümde ise bu belgelerin fıkhi açıdan değerlendirmesi yapılmıştır.

Sonuç olarak vakıfla alakalı belgelerin dokuz farklı konuyu içerdiği ve bu konuların da üç ana başlık altında toplandığı tespit edilmiştir. Belgelere baktığımızda, verilen kararların İslam hukukuna göre uygulandığını görmekteyiz. Bu da İslam hukukunun pratik hayattaki uygulamalarını kavramamıza ve teorik yönünü daha iyi anlamamıza yardımcı olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Erzincan şer'îye sicilleri, İslam hukuku, Vakıf

FOUNDATIONS IN ERZİNCAN SHARIA SİJİLLERİ

Malik TALAN

Erzincan Binali Yıldırım University, Institute of Social Sciences

Department of Basic Islamic Sciences

Master Thesis, June 2020

Thesis Advisor: Dr. Mehmet GAYRETLİ

ABSTRACT

The foundation institution is an extremely important institution for the unity and solidarity of the Islamic community. Foundations also played an important role in the Ottoman State and thanks to these foundations, many social services of the state were seen.

As in many areas, the most important resource we can refer to foundations is undoubtedly their records of sharia. In this regard, the analysis and analysis of the records of sharia is important in terms of both providing service to our history and enlightening information about the application of Islamic Law in the Ottoman State.

Erzincan has four sherry records and these registers are kept in the Ankara National Library archive.

In the introduction part of our study, information related to their registers has been given and studies in this field have been explained. In the second part, information about the foundation has been given and the concept of the foundation has been examined in Ottoman and Islamic law. In the third part, technical analysis of the documents related to the foundation in their records in Erzincan, has been done. In the fourth and last chapter, the evaluation of these documents from the point of view of jurisdiction has been made.

As a result, it was revealed that the documents related to the foundation included nine different subjects and these subjects were collected under three main headings. When we look at the documents, we see that the decisions made are implemented according to Islamic Law. This helps us to understand the applications of Islamic Law in practical life and to better understand its theoretical aspect.

Key Words: Erzincan Records of Sharia court, Islamic Law, Foundation

İÇİNDEKİLER

TEZ BİLDİRİMİ.....	I
ÖZET.....	III
ABSTRACT.....	IV
İÇİNDEKİLER	V
ÖN SÖZ.....	VII
KISALTMALAR.....	IX
TABLolar	X
I. GİRİŞ.....	1
A. AMAÇ VE KAPSAM.....	1
B. ŞER'İYE SİCİLLERİNİN ÖZELLİKLERİ	1
1. Tanımı ve Tarihi Gelişimi.....	1
2. Önemi ve Genel Özellikleri	2
C. ERZİNCAN ŞER'İYE SİCİLLERİ	3
D. ERZİNCAN ŞER'İYE SİCİLLERİ ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR.....	6
1. 1 Numaralı Erzincan Şer'İye Sicil Defteri H.1332-M.1916 (Transkripsiyon ve Değerlendirme).....	6
2. Erzincan C55 Nolu Şer'İye Sicili ve Hukuki Değerlendirmesi (1916-1919)	6
3. Osmanlı Hukuk Sisteminde Fıkıhın Belirleyiciliği Erzincan Şer'İye Sicilleri Evlenme-Boşanma Kayıtları Örneği (Günümüz Erzincan'ı ile Mukayeseli).....	6
4. 9 Cumâdelûlâ 1332-5 Cumâdelâhîre 1340 (5 Nisan 1914-2 Şubat 1922) Tarihli Şer'İyye Sicili Defterine Göre Erzincan'da Sosyo-Kültürel Hayat.....	7
E. KAYNAKLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	7
II. İSLAM VE OSMANLI HUKUKUNDA VAKIFLAR.....	9
A. VAKIF KAVRAMI VE TANIMI	10
1. Vakıf Kavramı	10
2. Vakfın Tanımı	11
B. VAKFIN UNSURLARI VE ŞARTLARI.....	12
1. Vakfeden Kişide Aranan Şartlar	12
2. Vakfedilen Malda Aranan Şartlar	13
3. Vakfın Bağlayıcı Olması İçin Aranan Şartlar.....	13
a) Vakfın Bağlayıcı Olması İçin Teslimi Şart Koşanlar	13
b) Vakfın Bağlayıcı Olması İçin Teslimi Şart Koşmayanlar	14
c) Vakfın Bağlayıcı Olması İçin Hâkimin Tescilini Şart Koşanlar	14
C. VAKIF ÇEŞİTLERİ	14
1. Malın Mülkiyeti İtibariyle	14
2. Yararlananlar İtibariyle.....	15
3. Kendilerinden Yararlanma Biçimleri İtibariyle	16
III. ERZİNCAN ŞER'İYE SİCİLLERİNDE VAKIFLA ALAKALI KAYITLARIN TEKNİK ANALİZİ	18

A. BOŞ OLAN TEVLİYETİN TALEP EDİLMESİ İLE ALAKALI BELGELER.....	18
1. Vakfı Bırakan Kişilerle Alakalı Veriler	21
2. Mütevellî ile İlgili Veriler	22
3. Vakfedilen Mallarla İlgili Veriler	26
B. DOLU OLAN TEVLİYETİN TALEP EDİLMESİ İLE ALAKALI BELGELER	27
1. Vakfı Bırakan Kişilerle Alakalı Veriler	32
2. Mütevellî ile İlgili Veriler	32
3. Vakfedilen Mallarla İlgili Veriler	34
C. VAKFİYELER İLE ALAKALI BELGELER.....	34
1. Vakfı Bırakan Kişilerle Alakalı Veriler	38
2. Mütevellî ile İlgili Veriler	38
3. Vakfedilen Mallarla İlgili Veriler	41
D. VAKIF MALININ İHLALİ İLE ALAKALI BELGELER.....	42
1. Vakfı Bırakan Kişilerle Alakalı Veriler	44
2. Mütevellî ile İlgili Veriler	44
3. Vakfedilen Mallarla İlgili Veriler	47
E. VAKIF ŞARTLARININ DEĞİŞTİRİLMESİ İLE ALAKALI BELGELER	48
F. VAKFIN YENİLENMESİ VE DEĞİŞTİRİLMESİ İLE ALAKALI BELGELER	51
G. TEMYİZE GÖTÜRÜLEN DAVALAR İLE ALAKALI BELGELER.....	52
H. YAPILAN VAKFA İTİRAZ EDİLMESİ İLE ALAKALI BELGELER	54
K. VAKIFTAN DÖNME İLE ALAKALI BELGELER	55
IV. ERZİNCAN ŞER'İYE SİCİLLERİNDE VAKIFLA ALAKALI	
KAYITLARIN FIKHİ ANALİZİ.....	57
A. TALEP İÇERİKLİ BELGELER	57
1. Boş Olan Tevliyetle Alakalı Talepler	57
2. Vakıf Şartlarının Değiştirilmesi ile Alakalı Talepler.....	59
3. Vakfın Yenilenmesi ve Değiştirilmesi ile Alakalı Talepler.....	60
4. Vakıftan Dönme ile Alakalı Talepler.....	61
B. HUSUMET İÇERİKLİ BELGELER.....	62
1. Dolu Olan Tevliyetin Talep Edilmesi ile Alakalı Belgeler.....	63
2. Yapılan Vakfa İtiraz Edilmesi ile Alakalı Belgeler	67
C. VAKFIYE İÇERİKLİ BELGELER	68
V. VAKIFLA ALAKALI BELGELERİN ÖZETLERİ	73
A. C 52 NOLU DEFTERDEKİ BELGE ÖZETLERİ	73
B. C 53 NOLU DEFTERDEKİ BELGE ÖZETLERİ	83
C. C 54 NOLU DEFTERDEKİ BELGE ÖZETLERİ	85
D. C 55 NOLU DEFTERDEKİ BELGE ÖZETLERİ.....	87
SONUÇ.....	95
KAYNAKÇA	97

ÖN SÖZ

Osmanlı tarihi kaynakları arasında toplumun aynası sayabileceğimiz şer'îye sicilleri dönemin uygulamalarını yazılı bir şekilde bize sunmaktadır. Şer'îye sicilleri, Osmanlı Devleti'nin taşra teşkilatının en önemli şahsiyeti olan kadıların mahkemelerde tutmuş oldukları zabıtları, merkezden gelen emir ve fermanları ve mahallî kararların yanında önemli vakaları kaydettikleri defterlerdir. Bu bakımdan şer'îye sicillerinin incelenmesi ve tahlil edilmesi hem tarihimize hizmet hem de İslam hukukunun Osmanlı Devleti'nde uygulanışı hakkında aydınlatıcı bilgi vermesi açısından önem taşımaktadır.

Birçok alanda olduğu gibi vakıflarla alakalı da başvurabileceğimiz en önemli kaynak hiç şüphesiz şer'îye sicilleridir. Vakıf kurumu İslam toplumunun birlik ve beraberliği açısından son derece önemli bir kurumdur. Vakıflar Osmanlı Devleti'nde de önemli bir rol oynamış ve kurulan bu vakıflar sayesinde devletin birçok sosyal hizmeti görülmüştür.

Yaptığımız bu çalışmayla, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde vakıf kurumunun ne şekilde işlediği, mahkemelerde bu konuyla alakalı hangi tür davaların açıldığı ve vakfiyelerdeki vakıfla alakalı hususların neler olduğu gibi bilgiler gün yüzüne çıkarılmaya ve İslam hukuku açısından değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Çalışmamızın konusunun belirlenmesi, içeriğinin şekillenmesi ve ilgili belgelere ulaşmam gibi birçok konuda en büyük katkı kıymetli hocam Dr. Öğr. Üyesi Mehmet GAYRETLİ'ye aittir. Bu sebeple ilk olarak ona şükranlarımı sunuyorum. Ayrıca çalışmamızı titiz bir şekilde inceleyerek yardımlarını esirgemeyen Yunus Emre TURAN kardeşime de teşekkür ediyorum. İlgili belgelerin günümüz Türkçesine aktarılması noktasında yardımcı olan Osman KARADENİZ hocama da müteşekkirim. Çalışmalarım esnasında maddi ve manevi olarak beni destekleyen ve çalışmam için uygun bir ortam sunan kıymetli eşime ve çocuklarıma da desteklerinden ve fedakârlıklarından ötürü teşekkür ediyorum.

Yapmış olduğumuz bu çalışma, insan mahsulü olması sebebiyle hata ve kusurdan uzak değildir. Bununla beraber ilim dñnyasına küçük de olsa bir katkı sağlamasını ümit ediyorum.

Malik Talan

Erzincan 2020

KISALTMALAR

- b. : Bin
bkz. : Bakınız
Bs. : Baskı
c. : Cilt
DİA. : Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
E.Ş.S: Erzincan Şer'iyeye Sicilleri
h. : Hicri
m. : Miladi
ö. : Ölüm Tarihi
s. : Sayfa
s.a.v. : Sallallahu Aleyhi ve Sellem
tahk. : Tahkik eden
terc. : Tercüme eden
ts. : Tarihsiz
vb. : Ve benzeri
yy. : Yüzyıl

TABLÖLAR

		<u>Sayfa</u> <u>No</u>
Tablo 1	Vakıfla alakalı belgelerin defterlere göre dağılımı	5
Tablo 2	Vakıfla alakalı belgelerin diğler belgelere oranı	5
Tablo 3	Vakıfla alakalı belgelerin konularına göre yüzdellik dağılımı	18

I. GİRİŞ

A. Amaç ve Kapsam

İnsanın tabiatında bulunan yardımlaşma duygusu hiç şüphesiz insanlık tarihi kadar eskidir. Bu duygu, dinî buyruk ve hükümlerle bir araya gelince güçlenir. İslam coğrafyasında vakıf müessesesinin asırlar boyu ciddi boyutta etkili olmasının sebebi bu olsa gerektir. Bundan dolayı Müslümanlar bu konuda birbirleriyle yarışarcasına vakıf eserler vücuda getirmişlerdir. Yapılan bu vakıfların devam ettirilmesi ve nesilden nesile aktarılması oldukça önem arz etmektedir.

Ele almış olduğumuz bu çalışma ile Osmanlı dönemi Erzincan’ında vakıf kurumunun ne şekilde işletildiği, hangi tarzda vakıfların oluşturulduğu, bu kurumlarla alakalı hangi konularda belgeler tanzim edildiği ve bunların fıkhi yönü Erzincan Şer’iye sicilleri özelinde incelenmeye çalışılmıştır.

Şer’iye sicilleri, şer’i mahkemelerin dava tutanaklarının tutulduğu resmi kayıtlar olduğu için toplumun her kesiminden ve her türlü olayla alakalı önemli bilgiler içermektedir. Şer’i mahkemeler İslam hukuku çerçevesinde çalıştıkları için İslam hukuku alanında da önemli bir kaynak konumundadır. Bundan dolayı, ele almış olduğumuz “Erzincan Şer’iye Sicillerinde Vakıflar” konusunun incelenmesi için en önemli kaynaktırlar.

Çalışmamızda Erzincan Şer’iye sicillerinin tamamı (C52, C53, C54, C55 nolu defterler) incelenmiş ve vakıfla alakalı belgeler (tespit edebildiğimiz kadarıyla) değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu değerlendirme çerçevesinde belgelerin teknik özellikleri, içerdikleri konular ve bu konuların fıkhi yönü ele alınmıştır.

B. Şer’iye Sicillerinin Özellikleri

1. Tanımı ve Tarihi Gelişimi

Şer’iye sicilleri; toplumla ilgili hukuki olayları, kadıların verdikleri karar suretlerini, hüccetleri, vakıfların mütevellileri tarafından tutulan muhasebe

defterlerini ve yargıyı ilgilendiren çeşitli yazılı kayıtları ihtiva eden defterler manasında kullanılmaktadır.¹

Mahkeme sicillerinin kayıt altına alınması adâletin tecelli etmesinin ve kontrol organlarının vazgeçilmez bir unsurudur. Davalarda sicil tutma işlemi İslam hukuk tarihinin erken dönemlerinden itibaren uygulanmıştır. Bunun ilk örneğinin Muaviye zamanında Mısır kadısı olan Süleyman b. İtir tarafından tutulduğu bilinmektedir.² Fakat bir başka görüşe göre ise Abbasiler döneminden itibaren bu tarz sicillerin tutulduğu ileri sürülmektedir. Bununla beraber o tarihlerden günümüze ulaşan bir belge bulunmamaktadır.³ Sicil tutma işlemi hukuki davaların ispatında kullanıldığı için bu konuda özellikle sonraki dönemlerde titiz davranılmıştır. Bilinen en eski Osmanlı kadı sicili 15. yy' a aittir. Bu da 1454 tarihli Bursa kadı sicilidir.⁴ Siciller 15. yy' dan 20. yy. başlarına kadar varlığını devam ettirmiştir.

2. Önemi ve Genel Özellikleri

Osmanlı Devleti'nde hukukun işleyişine dair verilerin anlaşılmasında şer'îye sicillerinin rolü büyüktür. Bundan ötürü şer'îye sicilleri İslâm hukuku ve uygulanışı, örfî hukukun işleyişi, hukukun icra edilmesinde görevli makamlar, idarî organlar ve çalışmaları gibi Osmanlı hukuk tarihinin birinci elden kaynaklarıdır. Kadıların yapmış oldukları yazışmaları, halkın talep ve şikâyetlerini, mahkeme tarafından düzenlenen çeşitli belgeleri, merkezden gelen emir ve fermanları ve yerel idarelere ait olan hükümleri içeren, daha da önemlisi halkın sosyal hayatını ve refah seviyesini

¹ Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 4. Bs., İstanbul 2013, s. 525; Mehmet Yıldırım, *18. Yüzyıl Şer'îye Sicillerinde Yer Alan 246 nolu Muhasebe Defterine Göre Eyüp Vakıfları (1187-1190)*, (Danışman: Doç. Dr. Ömer Karaoğlu), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2019, s. 8.

² Zekiyyüddin Şaban, *el-Ahkâmü's-Şer'iyye li'l-Ahvâli's-Şahsiyye*, Beyrut 1989, s. 16-17; Mehmet Gayretli, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Kanunlaştırma Çalışmaları*, 1. Bs., İstanbul 2015, s. 126.

³ Sevil Öztürk, *1 Numaralı Erzincan Şer'îye Sicil Defteri H.1332-M.1916 (Transkripsiyon ve Değerlendirme)*, (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Mehmet Karagöz), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1998, s. 8.

⁴ İlber Ortaylı, "Kadı", *DİA*, İstanbul 2001, c. 24, s. 73.

yansıtan bu siciller incelenmeden Osmanlı Devleti'nin sosyal, siyasi ve idari tarihini ortaya koymak mümkün değildir.⁵

Şer'îye sicillerinin yazımında belli usullere riayet edilir ve defterlerin belli ölçüleri olurdu. Defterlerin boyu uzun, eni ise dar olurdu. Örneğin 40 cm boyunda olan bir sicil defterinin 16 cm civarında eni olurdu. Ancak bütün sicil defterlerinin aynı ölçüde olduğunu söyleyemeyiz. Bazen mahkemeye göre, bazen de kadıya göre defterlerin ebatları farklılık göstermektedir. Yazıları çoğu zaman talik kırması denilen yazı şeklindedir. Kâğıdı gayet sağlam, mürekkepleri ise parlaklığını bugün bile devam ettirecek kadar kalitelidir. Defterlerin üzerlerinde kadıların isimleri yazılıdır. Şer'îye sicilleri incelendiğinde, bir kadının göreve başlar başlamaz adının, sanının ve göreve başladığı tarihin bu defterin ilk sayfasına yazıldığı ve görevi bittiğinde ise mezkûr defteri bizzat kendisi veya vekili vasıtasıyla kendisinden sonra gelen hâkime devir ve teslim ettiği anlaşılmaktadır.⁶

C. Erzincan Şer'îye Sicilleri

Çalışmamıza esas teşkil eden “Erzincan Şer'îye Sicilleri” Milli Kütüphanede kayıtlı bulunmaktadır. İnönü Üniversitesi Tarih Eğitimi Anabilim Dalı öğretim görevlilerinden olan Tahir Erdoğan ŞAHİN tarafından Erzincan Adliyesinin deposunda bulunmuştur.

Erzincan'a ait diğer şer'îye sicili defterlerinin depremde kaybolmuş olma ihtimali olmakla beraber defterlerin varlığıyla alakalı kesin bir şey söylemek mümkün değildir. Fakat bazı dava örneklerinden hareket ederek başka defterlerin varlığından söz etmemiz mümkün gözükmektedir. Çünkü bazı dava örneklerinde eksiklikler söz konusudur. Mevcut defterler içerisinde bazen bir dava ile alakalı

⁵ Mehmet Âkif Aydın, “Mahkeme”, *DİA*, c. 27, s. 344; Ortaylı, “Kadı”, *DİA*, s. 73; Gayretli, s. 109; Sema Gökbayır, *Osmanlı Hukuk Sisteminde Fıkıhın Belirleyiciliği Erzincan Şer'îye Sicilleri Evlenme-Boşanma Kayıtları Örneği (Günümüz Erzincan'ı ile Mukayeseli)*, (Danışman: Doç. Dr. Hadi Sağlam), Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2013, s. 13; Habibullah Habib, *h.1008-1009/m.1599-1600 Tarihli B-18 Numaralı Bursa Şer'îye Sicilinin Tasnifi ve Fıkıh İlmi Açısından Tahlili*, (Danışman: Prof. Dr. Kemal Yıldız-Prof. Dr. Erol Özvar), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, 2019, s. 5.

⁶ Ortaylı, “Kadı”, *DİA*, s. 73; Gayretli, s. 127; Gökbayır, s. 14.

belgeler bir defter içerisinde geçerken sonuç belgesi başka bir defterde karşımıza çıkabilmektedir. Bundan dolayı belgelerdeki eksikliklerin kaybolan başka defterlerde geçiyor olma ihtimali yüksektir.

Defterlerin başlarında sırasıyla “C52, C53, C54, C55” numaraları yazmaktadır. Bu yüzden defterler bu isimlerle anılmaktadır.⁷

C52 nolu defter 382 sayfadan oluşmakta ve bu sayfalar içerisinde toplam 616 belge bulunmaktadır. Bu belgelerin ise 72 tanesi vakıf ile alakalıdır. Defterin içerdiği belgeler ise şu şekildedir; miras, alacak-verecek, vakıf, mehir, veraset, vesayet, veklet, boşanma, hırsızlık vb.

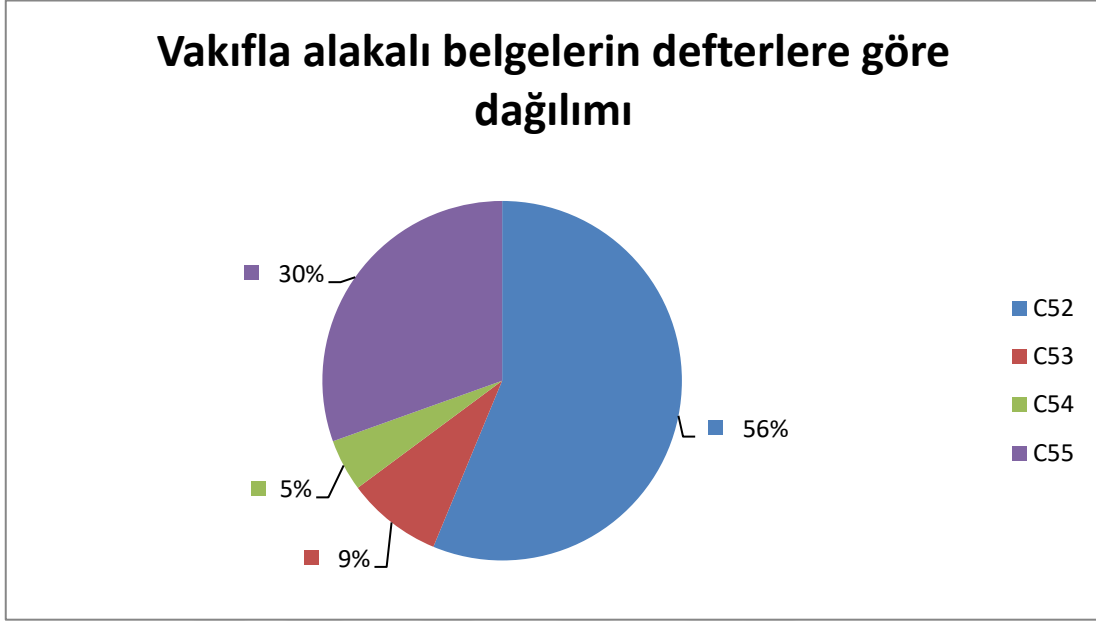
C53 nolu defter ise 214 sayfa olup bu sayfalarda toplam 572 belge bulunmaktadır. Bu belgelerin ise 11 tanesi vakıf ile alakalıdır. Defterin içerdiği belgeler ise şu şekildedir; vası ve kayyım tayini, nafaka, mihr-i müeccel, vakıf, şhitlik, veklet, keflet, veraset vb.

C54 nolu defter ise 287 sayfa olup bu sayfalarda toplam 836 belge bulunmaktadır. Bu belgelerin ise 6 tanesi vakıf ile alakalıdır. Defterin içerdiği belgeler ise şu şekildedir; miras, alacak-verecek, vası ve kayyım tayini, vakıf, mehir, nafaka, veraset, vesayet, veklet, boşanma, hırsızlık vb.

C55 nolu defter ise 346 sayfa olup bu sayfalarda toplam 904 belge bulunmaktadır. Bu belgelerin ise 39 tanesi vakıf ile alakalıdır. Defterin içerdiği belgeler ise şu şekildedir; verset, veklet, vası ve kayyım tayin etme, boşanma, nafaka tayini, nikh i‘lmı, isbat-ı rşd, çalınmış veya kaybolmuş mal ile ilgili kayıt, alacak verecek kaydı, arsa, ev ve hisse satışı vb.

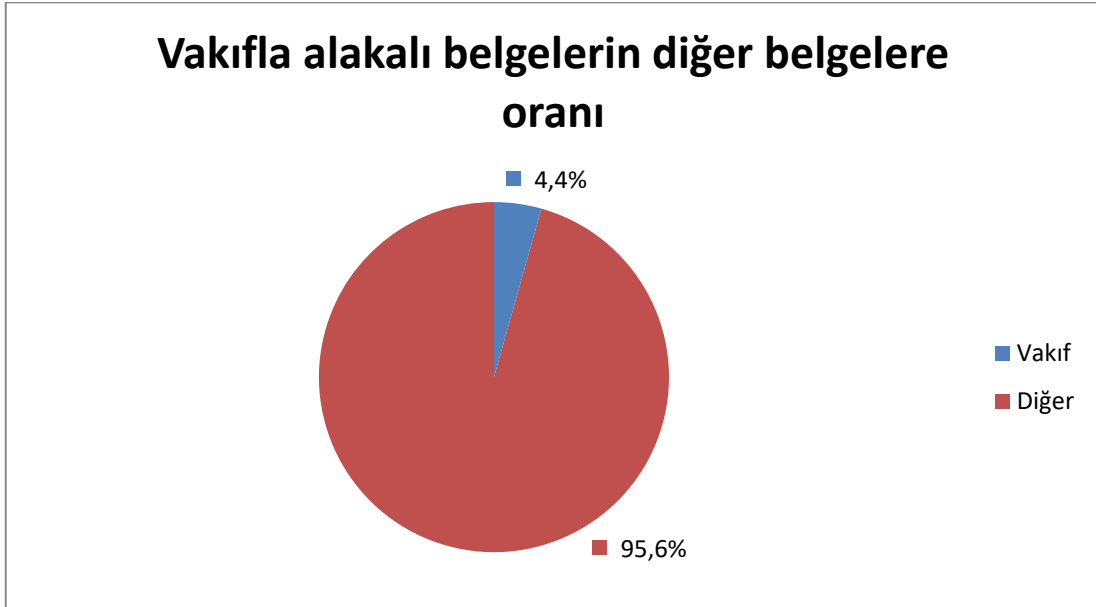
⁷ Nihat Fırat, *Erzincan C55 Nolu şer’iyye Sicili ve Hukuki Değerlendirmesi(1916-1919)*, (Danışman: Doç. Dr. Hadi Sağlam), Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2017, s. 30; Ersoy, s. 32; Sevil ztrk, s. 16.

Tablo 1: Vakıfla alakalı belgelerin defterlere göre dağılımı

Dört defterin tamamında toplam 2928 adet belge bulunmaktadır. Bu belgelerin ise 128 tanesi vakıf ile alakalıdır. Bu sayı, belgelerin toplamının % 4,4'ünü oluşturmaktadır.

Tablo 2: Vakıfla alakalı belgelerin diğer belgelere oranı

Vakıf ile alakalı belgeleri ise, çoğunluğunu tevliyet davaları olmak üzere şu belgeler oluşturmaktadır; tevliyet, vakfiye, vakıf şartlarının değiştirilmesi, vakfın

yenilenmesi, temyize götürülen davalar, vakıf malının ihlali, yapılan vakfa itiraz ve vakıftan dönme.

D. Erzincan Şer'ıye Sicilleri Üzerine Yapılan Çalışmalar

Erzincan şer'ıye sicilleri üzerine bugüne kadar yapılmış dört adet çalışma mevcuttur. Bu çalışmalardan iki tanesi, bizim çalışmamızın yöntemi ile konu bazlı olarak yapılmıştır. Diğer iki tanesi ise, defterlerde geçen davaları genel olarak ele almış kısa değerlendirmeler ve transkript yapmışlardır. Şimdi bu çalışmaları sırasıyla ele alıp açıklayacağız.

1. 1 Numaralı Erzincan Şer'ıye Sicil Defteri H.1332-M.1916 (Transkripsiyon ve Değerlendirme)

Sevil Öztürk tarafından hazırlanan bu çalışmada C52 nolu sicil defterinin tamamının transkripti yapılmıştır. Belgeler üzerine kısa değerlendirmeler yapılmış ve günümüz Türkçesi ile özetleri verilmiştir. Ayrıca Erzincan sicilleri üzerine yapılan ilk çalışmadır.

2. Erzincan C55 Nolu Şer'ıye Sicili ve Hukuki Değerlendirmesi (1916-1919)

Nihat Fırat tarafından hazırlanan bu çalışmada C55 nolu defterin ilk 44 sayfasının transkript ve değerlendirilmesi yapılmıştır. Belgeler üzerine kısa değerlendirmeler yapılmış, çalışmanın büyük çoğunluğunu transkript oluşturmuştur.

3. Osmanlı Hukuk Sisteminde Fıkhnın Belirleyiciliği Erzincan Şer'ıye Sicilleri Evlenme-Boşanma Kayıtları Örneği (Günümüz Erzincan'ı ile Mukayeseli)

Sema Gökbayır tarafından hazırlanan bu çalışmada C52 ve C53 nolu şer'ıye sicilleri ele alınarak Osmanlı'da evlenme ve boşanma davaları incelenmiştir. Çalışmada şer'ıye sicillerindeki davalar ile günümüz kayıtları karşılaştırılarak mukayeseli bir değerlendirme yapılmıştır.

4. 9 Cumâdelûlâ 1332-5 Cumâdelâhire 1340 (5 Nisan 1914-2 Şubat 1922)

Tarihli Şer’iyye Sicili Defterine Göre Erzincan’da Sosyo-Kültürel Hayat

Gani Ersoy tarafından hazırlanan çalışmada C53 nolu defter ele alınarak Erzincan’da sosyal ve kültürel hayat incelenmiştir. Defterin ilk yarısı çalışılmış, transkript ve değerlendirme yapılmıştır.

E. Kaynakların Değerlendirilmesi

Erzincan’daki vakıfların şer’iye sicillerinde ne şekilde ele alındığını incelediğimiz bu çalışmanın ana kaynağını isminden de anlaşılacağı üzere şer’iye sicilleri oluşturmaktadır. Mahkeme tarafından tutulan bu belgelerin resmi yönünün de olması sebebiyle önemli bir kaynak niteliğindedir ve birinci derecedeki kaynağımızdır. Bu siciller dört defter şeklinde olup Milli Kütüphanede bulunmaktadır.

Çalışmamızın vakıfla alakalı fıkhi yönünün ele alındığı bölümde ise İslam hukukunun kaynak eserleri sayılan İmam Şafii’nin “el-Ümm” ü, Tahavi’nin “Şerhü Maani’l-Asar” ı Serahsi’nin “el-Mebcut” u, Mevsili’nin (ö. 683) “el-İhtiyar li Ta’lilil-Muhtar” adlı eserleri ile Osmanlı döneminin fikhî mirasını bize aktaran Halebi’nin “Mülteka” sı ve İbn-i Abidin’in “Reddül-Muhtar” ı ana kaynaklarımızı oluşturmaktadır.

Çalışmamızda hadis alanında yararlandığımız eserler ise, Kütübü Sitte’de yer alan hadis kitaplarıdır.

Sayılan bu ana kaynaklardan sonra ikinci derecedeki kaynaklarımız arasında Ahmet Akgündüz’ün hem vakıfla alakalı hem de şer’iye sicilleri ile alakalı eserleri yer almaktadır. Şer’iye sicillerine yönelik Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı tarafından hazırlanan “Şer’iye Sicilleri” adlı eserin ilk cildinin ilk kısmı Ahmet Akgündüz tarafından hazırlanmıştır. Şer’iye sicilleriyle alakalı teknik bilgilerin büyük bir kısmını bu eserden faydalanarak elde etmiş bulunmaktayız. Ahmet Akgündüz’ün vakıfla alakalı eseri ise “İslam Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi” adlı eserdir. Bu çalışmada vakıf hukuku en ince ayrıntılarına kadar incelenmiş ve Osmanlı tatbikatı özellikle ele alınmıştır.

Vakıfla alakalı hükümlerin maddeler halinde sunulmuş olduğu Ömer Hilmi Efendi'nin “İthafü'l-Ahlaf fi Ahkami'l-Evkaf” adlı eseri de bu alanda önemli bir kaynak olarak değerlendirilmekte olup bizim de sıkça başvurduğumuz bir kaynaktır.

Ömer Hilmi Efendi'nin eseri kadar önemli olan bir başka eser de Elmalılı M. Hamdi Yazır'ın “İrşadü'l-Ahlaf fi Ahkami'l-Evkaf” adlı eseridir. Biz bu eserin özellikle tercümesinden faydalandık. Bu tercüme, bazı dipnot ve eklemelerle beraber Nazif Öztürk tarafından hazırlanan “Elmalılı M. Hamdi Yazır Gözüyle Vakıflar” isimli eserdir. Bu eser de vakıf hukuku alanında hazırlanmış önemli kitaplar arasındadır.

Bu alanda önemli çalışmaları olan bir başka isim de Ali Himmet Berki'dir. Onun bu alanda yazmış olduğu makaleler ve bu makalelerin toplanmış olduğu “Vakıf Hukuku Yazıları Ali Himmet Berki” adlı eser de yararlanmış olduğumuz başka bir kaynaktır. Bu kitap Hüseyin Çınar tarafından hazırlanmıştır. Bu çalışmanın bir benzeri de Orhan Köprülü tarafından hazırlanmıştır. Fuat Köprülü'nün vakıfla alakalı yazmış olduğu makaleleri “İslam ve Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları ve Vakıf Müessesesi” adlı kitapta toplamıştır.

Vakfın sosyal ve tarihsel yönleri ile alakalı olarak da Nazif Öztürk'ün “Menşe'i ve Tarihi Gelişimi Açısından Vakıflar” adlı eseri, Erol Kozak'ın “Bir Sosyal Siyaset Müessesesi Olarak Vakıf” adlı eseri ve Ziya Kazıcı'nın “İslami ve Sosyal Açıdan Vakıflar” adlı eserinden faydalanılmıştır.

Sayılan bu kitaplar dışında faydalandığımız bazı yüksek lisans tezleri de mevcuttur. Bunlardan en çok faydalandıklarımız Erzincan şer'iyeye sicilleri üzerine yapılan çalışmalardır. Bu çalışmalar yukarıda ayrıca açıklanmış oldukları için burada bir daha zikretmiyoruz.

Yapılan müstakil çalışmalar dışında Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisindeki konuyla ilgili maddeler yararlandığımız diğer önemli kaynaklardır.

II. İSLAM ve OSMANLI HUKUKUNDA VAKIFLAR

Çalışmamızda Osmanlı Devleti'ndeki vakıf davaları inceleneceği için öncelikle vakıf kurumunun özellikleri anlatılacak ve bu kurumun Osmanlı Devleti'nde ne şekilde işletildiği aktarılacaktır.

İslam dini insan hayatının her alanında kolaylaştırmayı ve yardımlaşmayı esas almıştır. Bu kolaylaştırma bazen fıkhi hükümlerde karşımıza çıkarken bazen de sosyal hayata dönük meselelerde karşımıza çıkmaktadır. Yardımlaşmanın en belirgin olarak ortaya çıktığı yer ise hiç şüphesiz vakıf kurumlarıdır. Vakıf kavramı, İslam'ın ilk yıllarından itibaren karşımıza çıkan ve çok sık kullanılan bir kavramdır. Nitekim Peygamber Efendimiz (s.a.v.) de bizzat, -bu isimle olmasa dahi- bu sistemi işletmiş ve ümmete öncülük etmiştir.⁸

Her alanda İslam'a hizmet eden Osmanlı Devleti'nde de vakıf kurumunun çok etkin bir şekilde kullanıldığını görmekteyiz. Özellikle de devlet erkânından olan birçok kişinin vakıf konusunda yarışarak bu işe öncülük ettiği bilinmektedir.⁹ Bu sebeple Osmanlı Devleti'nde birçok vakıf kurulmuş ve birçok konuda insanlığa yardım sunulmuştur. Kurulan bu vakıflar başta eğitim hizmetleri olmak üzere, hastane hizmetleri, bayındırlık hizmetleri, cami ve medrese hizmetleri gibi çok geniş bir alanda hizmet vermiştir. Hatta bu vakıflar, iç ve dış savunma haricindeki devletin yapması gereken her alanda hizmetlerini sürdürmüşlerdir.¹⁰ Bu geniş hizmet yelpazesi sayesinde hem devletin yükü hafifletilmiş hem de toplumsal yapının birbirine kenetlenmesine vesile olunmuştur.¹¹

⁸ Ebu Davud Süleyman b. el-Eşas el- Ezdi es-Sicistani (ö. 275/889), *Sünen-ü Ebi Davud*, 1. Bs., Beyrut 2018, "Harac", 19.

⁹ Ahmet Köç, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Ümera Vakıfları ve Kentsel Gelişim: Mahmud Paşa Vakıfları ve Ankara Örneği* (Danışman: Prof. Dr. Mehmet Öz), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2009, s. 47.

¹⁰ Mehmet Fuat Köprülü, "Vakıf Müessesesi ve Vakıf Vesikalarının Tarihi Ehemmiyeti", *Vakıflar Dergisi*, sayı 1, İstanbul 1938, s. 1-6; Orhan Fuat Köprülü, *İslam ve Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları ve Vakıf Müessesesi*, 2. Bs., Ankara 2005, s. 263; İbrahim Erol Kozak, *Bir Sosyal Siyaset Müessesesi Olarak Vakıf*, 1. Bs., İstanbul 1985, s. 20-21.

¹¹ Nazif Öztürk, *Elmalılı M. Hamdi Yazır Gözüyle Vakıflar*, 1. Bs., Ankara 1995, s. 34; Seher Haber, *Konya Vakıfları (1476-1501)* (Danışman: Prof. Dr. Alaattin Aköz), Selçuk

A. Vakıf Kavramı ve Tanımı

1. Vakıf Kavramı

Vakıf kurumu, sistem ve işleyiş itibarıyla Peygamberimize kadar uzanmaktadır.¹² Fakat kavram olarak “vakıf” kelimesinin kullanılması daha sonraki dönemlerde karşımıza çıkmaktadır.

Yine ayetlerde de “vakıf” kelimesi geçmemekle birlikte vakfa temel teşkil edebilecek ve teşvik edecek birçok ayet mevcuttur. Yardımlaşma, zekât, sadaka vb. kelimeleri içeren ayetler bunlara örnek olarak verilebilir.¹³

İslam toplumları bu ayetlerin ışığında ve Peygamber’in uygulamaları doğrultusunda vakıf kurumlarını sistemleştirmişlerdir. Nitekim Peygamber’imizin, sadakayı cariye’nin sevabının kesilmeyeceğini bildirmesi vakfın en temel delillerinden olmuş ve insanlar ölümlerinden sonra da sevap kazanabilmek adına vakıf kurumlarına ilgi göstermişlerdir.¹⁴

İslam toplumlarında vakıf kültürünün temeli Kuran ve Sünnet’e dayandırılıyor olmakla beraber kavram olarak “vakıf” kavramının ne zaman kullanılmaya başladığıyla alakalı net bir bilgi bulunmamaktadır.¹⁵ Fakat birçok konuda olduğu gibi vakıf müessesesi de İslam toplumunda Emeviler döneminde kurumsallaşmış hatta Divanü’l-Ahbas denilen bir idare sistemi kurulmuştur.¹⁶ Bu dönemde sistemleşmiş olmasından hareketle vakıf kavramın Emeviler döneminde kullanılmaya başlandığı fikri kuvvet kazanmaktadır.

Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2019, s. 14.

¹² Ebu Davud, “Harac”, 19; Ali Himmet Berki, “İslam’da Vakıf, Zağanus Paşa ve Zevcesi Nefise Hatun Vakfiyeleri”, Vakıflar Dergisi, sayı 4, İstanbul 1958, s. 19-37; Hüseyin Çınar, Vakıf Hukuku Yazıları Ali Himmet Berki, Ankara 2013, s. 48.

¹³ Bakara, 1/3; Âli İmran, 3/92; Beyyine, 98/5.

¹⁴ Müslim b. Haccac (ö. 261), *Sahih-i Müslim*, 2. Bs., Beyrut 2008, “Vasiyye”, 1631; Ebu Davud, “Vesaya”, 14.

¹⁵ Öztürk, *Elmalılı M. Hamdi Yazır Gözüyle Vakıflar*, s. 37; Haber, s. 3.

¹⁶ Haber, s. 10.

2. Vakfın Tanımı

Vakıf kelimesi; sözlükte hapsetmek, durdurmak gibi manalara gelmektedir.¹⁷ Terim olarak ise; bir mülkün menfaatini halka tahsis edip, aynını Allah Teâlâ'nın mülkü hükmünde olmak üzere temlik ve temellükten sonsuza dek men etmektir.¹⁸

Vakfın kuruluşuyla alakalı mezhepler arasında bazı farklılıklar bulunmaktadır.¹⁹ Bu farklılıklar vakfedilecek malın durumu, vakfeden şahsın durumu ve vakfın bağlayıcılığı ile alakalı meseleleri içermektedir. Vakfın kuruluşuyla ilgili olan bu farklılıkların sonucu olarak vakfın tanımıyla alakalı da değişik yorumlar ortaya çıkmıştır. Hatta aynı mezhep içerisinde dahi farklı tanımlar yapılmıştır.²⁰ Mesela İmam Azam Ebu Hanife vakıfla alakalı “Aynı bir malı sahibinin mülkünde bırakarak menfaatini sadaka olarak vermektir”²¹ tanımını yaparken talebeleri İmam Muhammed ve Ebu Yusuf şu tanımı yapmaktadır; “Gelirlerini mahlûkata tahsis etmek üzere bir malın mülkiyetinin Allah'ın mülkiyetine geçmesidir.”²² Bu tanımlardan doğan birçok farklı sonuç ortaya çıkmaktadır. Bu farklılıklara bir sonraki başlık altında girileceği için burada girmiyoruz ve vakfın genel bir tanımını yapmakla yetiniyoruz.

İslam toplumlarında özellikle de Osmanlı'da vakıf kurumunun işletilmesine baktığımızda özetle şöyle bir tanım yapmamız mümkündür. Vakıf; bir mülkün

¹⁷ Serdar Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, 1. Bs., İstanbul 2015, s. 1018; Abdullah b. Mahmud el-Mevsili (ö. 683/1284), *el-İhtiyar li ta'lili'l-Muhtar* (tahk. Şuayb Arnavut), c. 2, 2. Bs., Beyrut 2010, s. 513.

¹⁸ Ömer Hilmi Efendi, *İthafü'l-Ahlafe fî Ahkâmî'l-Evkaf*, Ankara 1977, s. 13; Nazif Öztürk, *Menşei ve Tarihi Gelişimi Açısından Vakıflar*, 1. Bs., Ankara 1983, s. 28; Mehmet Erdoğan, s. 595.

¹⁹ Ali Himmet Berki, “Vakıf Nasıl Yapılır (Şekli, Lüzumu ve Adem-i Lüzumu, İdaresi, Muteber Olan Olmayan Şartlar)”, *Vakıflar Dergisi*, sayı 10, İstanbul 1973, s. 66-70; Çınar, s. 126.

²⁰ Haber, s. 2; Şeyhmus Balci, *İslam Hukukunda Vakıf*, (Danışman: Doç. Dr. Taha Nas), Mardin Artuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2019, s. 8.

²¹ Abdullah b. Mahmud el-Mevsili (ö. 683/1284), *el-Muhtar li'l-Fetva* (terc. Tahir Tural), 1. Bs., İstanbul 2017, s. 340.

²² Haber, s. 2.

menfaatini halka tahsis edip, aynısını Allah Teâla'nın mülkü hükmünde olmak üzere temlik ve temellükten sonsuza dek men etmektir.²³

B. Vakfın Unsurları ve Şartları

Her sistemde olduğu gibi vakıf sisteminde de belli unsurların bulunması ve belli özellikleri taşıması şart koşulmuştur.

Fakihlerin çoğunluğuna göre vakıf işleminin irade beyanı (sîga), vakfeden (vâkıf), vakfedilen mal (mevkuf) ve vakıftan yararlananlar (mevkûfün aleyh) şeklinde dört unsuru vardır. Hanefî hukukçuları vakfın kurucu unsurunun sîga, diğer unsurların sıhhat şartları olduğu görüşündedir. Sîgadan maksat vakfın kuruluşuna açıkça yahut örfen delâlet eden ve hukuken muteber sayılan irade beyanıdır.²⁴

Kişinin açık bir beyanla malını Allah yolunda bağışladığını ifade etmesi ile vakıf kurulmuş olur. Fakat vakfeden kişi ve vakfedilen malda aranan bazı şartlar vardır.

1. Vakfeden Kişide Aranan Şartlar

Malını vakfedecek kişide aranan şartları şu şekilde sıralamamız mümkündür:

a) Her ibadet ve akitte olduğu gibi vakıf yapacak kişinin de akıllı, bülûğa ermiş ve hür olması gerekir.²⁵ Dolayısıyla mecnunun, çocuğun ve mâtuhun yaptığı vakıf işlemleri geçersizdir.

b) Vakfeden kişi belli bir sebepten ötürü hacr altında bulunmamalı. Yani malı üzerinde tasarruf yetkisine sahip olmalıdır.

c) Kişi hür iradesiyle vakfetmiş olmalıdır. İkrahtan yapılan vakıflar geçerli değildir.²⁶

²³ Erdoğan, s. 595.

²⁴ Hacı Mehmet Günay, “Vakıf”, *DİA*, c. 42, 1. Bs., İstanbul 2012, s. 475.

²⁵ Ebu Bekir b. Mesut el-Kâsânî (ö.587), *Bedâiü's-Sanâi'*, c. 8, 3. Bs., Lübnan 2010, s. 375.

²⁶ Kazıcı, s. 35.

2. Vakfedilen Malda Aranan Şartlar

Vakfeden kişide şartlar arandığı gibi vakfedilecek olan malda da birtakım şartlar aranmaktadır. Aranan şartları şu şekilde sıralayabiliriz:

a) Vakfedilen malın, vakfedildiği anda vakfeden kişiye ait olması gerekir. Vakfettiği anda kendi mülkünde olmayan bir mal, daha sonra kendi mülküne geçse dahi vakıf geçerli sayılmaz.

b) Vakfedilen mal aynî bir mal olmalıdır. Menfaat gibi şeyler vakfedilemez.

c) Vakfedilecek olan malın ev, dükkân, tarla vb. gelir getiren bir şey olması gerekir.

d) Vakfedilecek olan malın belirli bir mal olması gerekir. “Mallarımдан herhangi birini vakfettim” şeklinde bir vakıf yapılamaz.

e) Vakıftan faydalanacak olan kişilerin belli olması gerekir.²⁷

3. Vakfın Bağlayıcı Olması İçin Aranan Şartlar

Yukarıda sayılan şartların tamamı neredeyse bütün âlimler tarafından kabul edilen şartlardır. Fakat vakıfla alakalı mezhepler arasında görülen ihtilaf, vakfın bağlayıcılığı ile alakalı olan kısımdır. Bu farklılığı ise üç başlık altında toplamamız mümkündür.

a) Vakfın Bağlayıcı Olması İçin Teslimi Şart Koşanlar

Bu görüşü savunan âlimler arasında; İmam Muhammed, İbn-i Ebi Leyla, bir görüşüne göre İmam Ahmet b. Hanbel ve Maliki mezhebi âlimleri bulunmaktadır. Bu âlimlere göre vakfın bağlayıcı hale gelebilmesi için vakfedilen malın teslim edilmesi ve teslim alınması şarttır.²⁸

²⁷ Ziya Kazıcı, *İslami ve Sosyal Açından Vakıflar*, 1. Bs., İstanbul 1985, s. 35.

²⁸ Tahavi Ebu Cafer Ahmed b. Muhammed (ö. 321), *Şerhü Meâni'l-Asar*, c. 3, 2. Bs., Beyrut 2006, s. 369; İbn-i Abidin Muhammed Emin b. Ömer (ö. 1252), *Reddü'l-Muhtar ale'd-Dürri'l-Muhtar*, c. 6, 2. Bs., Beyrut 2003, s. 534; Ali Himmet Berki, “Vakıf Nasıl Yapılır (Şekli, Lüzumu ve Adem-i Lüzumu, İdaresi, Muteber Olan Olmayan Şartlar)”, *Vakıflar Dergisi*, sayı 10, İstanbul 1973, s. 66-70; Çınar, s. 126.

b) Vakfın Bağlayıcı Olması İçin Teslimi Şart Koşmayanlar

Vakfın bağlayıcı olması için teslim edilmesini şart koşmayanlar şunlardır; Şafiiler, Hanbeliler'in çoğunluğu ve Hanefiler'den Ebu Yusuf. Bu âlimlere göre vakıf işleminin tamamlanması için maddi bir işleme gerek kalmaksızın sırf sözlü beyan olması yeterlidir.²⁹

c) Vakfın Bağlayıcı Olması İçin Hâkimin Tescilini Şart Koşanlar

İmam-ı Âzam Ebu Hanife'ye göre vakfın bağlayıcılık kazanması yukarıdaki görüşleri savunanların dediği gibi malın teslim edilmesiyle alakalı olmayıp vakfın hâkim tarafından tescil edilmesine veya kişinin ölümüne bağlıdır.³⁰

Vakfın bağlayıcı olmasıyla alakalı hususta Osmanlı hukukunda bazen Ebu Hanife'nin görüşü bazen de İmameyn'in görüşü esas alınmıştır.³¹

C. Vakıf Çeşitleri

Birçok türü olan vakıfları malın mülkiyeti itibariyle, yararlananlar itibariyle ve kendilerinden yararlanma biçimleri itibariyle üç ana başlık altında toplamamız mümkündür.

1. Malın Mülkiyeti İtibariyle

Vakıflar mülkiyet itibariyle de farklı kısımlara ayrılmaktadırlar. Bunlar sahih vakıflar ve gayri sahih (irsadi) vakıflar olmak üzere ikiye ayrılırlar.

²⁹ Muhammed b. İdris Şâfiî (ö. 204), *el-Ümm*, c. 9, 2. Bs., Lübnan 2009, s. 145; Serahsi Muhammed b. Ahmed (ö. 490), *el-Mebsut*, c. 12, 3. Bs., Lübnan 2009, s. 34; Celaleddin Abdurrahman Suyuti (ö. 911), *el-Eşbah ve'n-Nezâir*, 1. Bs., Beyrut 1983, s. 300; Ahmet Akgündüz, *İslam Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, 1. Bs., Ankara 1988, s. 70-74; Ali Himmet Berki, "Vakıf Nasıl Yapılır (Şekli, Lüzumu ve Adem-i Lüzumu, İdaresi, Muteber Olan Olmayan Şartlar)", *Vakıflar Dergisi*, sayı 10, İstanbul 1973, s. 66-70; Çınar, s. 126.

³⁰ Mevsili, *el-Muhtar* (terc. Tahir Tural), s. 340; Celaleddin el-Kerlâni el-Haverezmi (ö. 767), *el-Kifâye fi Şerhi'l-Hidaye*, c. 4, 1. Bs., Beyrut 2019, s. 404; İbrahim b. Muhammed b. İbrahim el-Halebî (ö. 956), *Mülteka'l-Ebhur*, 1. Bs., İstanbul ts., s. 323; Muhammed b. Ali b. Muhammed el-Haskefi (ö. 1088), *ed-Dürri'l-Muhtar Şerhü Tenviri'l-Ebsâr*, c. 2, 1. Bs., Beyrut 2019, s. 15.

³¹ Molla Hüsrev Mehmet b. Feramuz (ö. 885), *Dürerü'l-Hükkam fi Şerhi Gururi'l-Ahkam*, c. 2, 1. Bs., İstanbul 1317, s. 134.

a) Sahih Vakıflar

Sahih sözcüğü sözlükte; sağlam, kusursuz, doğru gibi manalara gelmektedir. Bir fıkıh terimi olarak ise; şartlarını ve rükünlerini eksiksiz içeren amel manasına gelir. Sahih vakıf kavramı ise vakıf literatüründe; vakıf yapma ehliyetini kendisinde bulunduran bir kişinin, kendi mülkünde olan bir malı vakfetmesi manasına gelir. Bu malın ya akar olması ya da vakfedilmesi örf haline gelmiş bir menkul olması gerekir. Bu şartları taşıyor olduğu halde vakfedilen her özel mülk sahih vakıf olarak değerlendirilir.³²

b) Gayri Sahih (İrsâdi) Vakıflar

Arapça “rasad” kökünden gelen “irsad”ın sözcük anlamı; görüp gözetmek ve hazırlamak demektir. Hukuk dilinde ise tahsis sözcüğü ile aynı anlamda kullanılmaktadır. Vakıf literatüründe ise; mülkiyeti hazineye ait olan bir yerin, devlet başkanı veya otorite tarafından belli bir gayeye tahsis edilerek vakıf olarak kullanımına izin verilmesidir.³³ Buna göre devlet eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik hizmetleri gibi kamu hizmetlerinin finansmanı için devlete ait mîrî arazinin gelirlerini vakıf adıyla devamlı şekilde tahsis etmektedir. Vakfın bu çeşidinde vakfedilen malda mülk olma özelliği bulunmadığı ve bu yüzden gerçek anlamda vakıf sayılmadığı için buna gayri sahih vakıf denilmiştir. Bu tabir gayri sahih vakıfların hukuken geçersiz sayıldığı anlamına gelmez. Gayri sahih vakıflar mîrî arazi hükümlerine tâbi kılınmıştır.³⁴

2. Yararlananlar İtibariyle

Vakıflar yararlananlar itibariyle de kısımlara ayrılmaktadır. Bunlar; hayri vakıflar ve zürri vakıflar olmak üzere iki çeşittir. Şimdi de sırasıyla bu vakıfları inceleyeceğiz.

³² Kazıcı, s. 91.

³³ Mehmet Ünal, “İrsadi Vakıflar”, *Vakıf Medeniyeti Sempozyumu Kitabı*, Ankara 2003, s. 83; Öztürk, *Elmalı M. Hamdi Yazır Gözüyle Vakıflar*, s. 153; Akgündüz, *Vakıf Müessesesi*, s. 424.

³⁴ Günay, “Vakıf”, *DİA*, s. 475.

a) Hayrî Vakıflar

Tamamen hayır amacıyla kurulan ve faydalananları fakirler, öğrenciler, hastalar vb. ihtiyaç sahiplerinden oluşan vakıflardır.³⁵ Bu tür vakıflardan sadece bu şartları taşıyanlar faydalanabilir. Fakirler için yemek yaptırılan imaretler, hastalar için hizmet veren hastaneler vb. vakıflar bu türdendir. Bununla beraber faydalananları belli bir zümreyle sınırlandırılmayan yol, köprü, cami, çeşme vb. vakıflar da yine hayrî vakıflar kapsamına girmektedir.³⁶

b) Zürrî Vakıflar

Faydalanacak olan kişilerin zengin olsun fakir olsun fark etmeksizin vakfeden kişinin akrabası olan vakıflardır. Bu tür vakıflarda vakfeden kişinin akrabalarının kalmaması sonucunda fakirlere sevk edilmesi de söz konusu olabilir.³⁷ Bu tür vakıflarda vâkıfın malını bölmek istememesi ve kendinden sonra aileyi bir arada tutmak istemesi gibi sebepler de yatmaktadır.³⁸

Zürrî vakıflarla alakalı tarih boyunca fikir ayrılıkları yaşanmış ve cevazı noktasında ihtilaflar olmuştur.³⁹ Fakat çalışmamızın konusunu ilgilendirmedeği için bu kadarıyla yetiniyoruz.

3. Kendilerinden Yararlanma Biçimleri İtibariyle

Vakfedilen malın cinsi sebebiyle faydalanılma şekilleri de değişmektedir. Bu açıdan bakıldığında vakıf, bizzat kendisinden yararlanılan ve bizzat kendisinden yararlanılmayan olmak üzere iki türe ayrılmaktadır.

³⁵ Günay, “Vakıf”, *DİA*, s. 475.

³⁶ Kazıcı, s. 88.

³⁷ Günay, “Vakıf”, *DİA*, s. 475.

³⁸ Kazıcı, s. 89.

³⁹ Akgündüz, *Vakıf Müessesesi*, s. 201; Hüseyin Altaş, “Vakıflarda Evladiye ve Aile Vakıfları”, *Vakıf Medeniyeti Sempozyumu Kitabı*, Ankara 2003, s. 100.

a) Aynı ile Faydalanılan Vakıflar

Vakfedilen malın bizzat kendisinin kullanılarak faydalandığı vakıflardır. Bu vakıf türüne “müessesat-ı hayriyye” ismi de verilmektedir. Cami, medrese, kütüphane, imaret, hastane, köprü, çeşme vb. hayır kuruluşları bu tür vakıflara örnek olarak gösterilebilir.⁴⁰

b) Aynı ile Faydalanılmayan Vakıflar

Bu vakıf türünde vakfedilen malın bizzat kendisi fayda sağlamayıp üzerinden kazanılan gelirden fayda elde edilmektedir. Bu tür vakıflar; bağ, bahçe ve dükkân gibi işletilmeye müsait akarlar olabileceği gibi para olarak da bırakılabilir. Bu vakıfların çalışma usulü, kiraya verilerek veya çalıştırılarak elde edilen gelirin vâkıfın vakfettiği alana sarf edilmesi şeklindedir.⁴¹

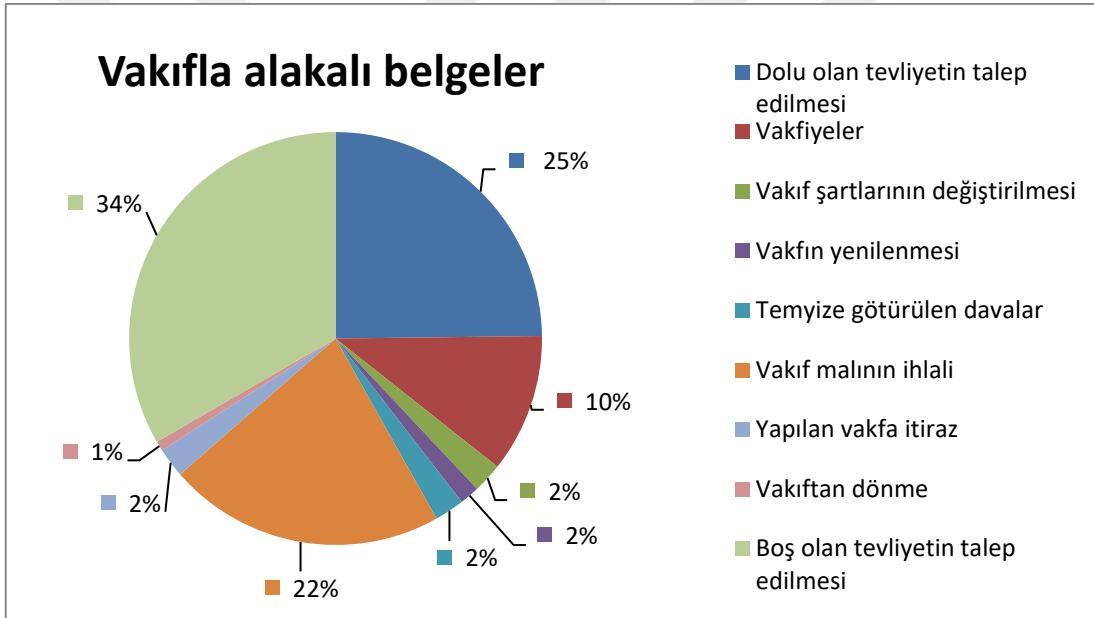
⁴⁰ Günay, “Vakıf”, *DİA*, s. 475.

⁴¹ Akgündüz, *Vakıf Müessesesi*, s. 213; Günay, “Vakıf”, *DİA*, s. 475.

III. ERZİNCAN ŞER'İYE SİCİLLERİNDE VAKIFLA ALAKALI KAYITLARIN TEKNİK ANALİZİ

Erzincan şer'îye sicillerinde vakıfla alakalı tespit edebildiğimiz 128 kayıtlı belge bulunmaktadır. Bu belgeler kısalık ve uzunluk olarak birbirinden farklıdır. Yine konu olarak da birbirinden farklı konular içermektedir. Çoğunluğunu tevliyet davaları oluşturan bu belgeler ana hatlarıyla dokuz başlık altında incelenecek ve belgelerin teknik boyutları ele alınacaktır. Belgelerin konularına göre dağılımı aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 3: Vakıfla alakalı belgelerin konularına göre yüzdelik dağılımı

A. Boş Olan Tevliyetin Talep Edilmesi ile Alakalı Belgeler

Vakıfla alakalı belgelerin % 34'ünü oluşturan bu belgeler toplam olarak 43 tanedir. Tevliyet şartlarını taşıyan kişilerin mahkemeye başvurusu sonucunda bu belgeler mahkeme tarafından oluşturulmaktadır.

Tevliyet; yapılmış olan vakfın yönetiminin bir kişi tarafından yürütülmesi demektir.⁴² Bu kişi, vakfın istenildiği şekilde yürütülmesini ve işlevini korumasını sağlamaktadır. Başvuran kişi şartları taşıyor ise müteveli olmasına izin verilir, aksi takdirde müteveli olma talebi reddedilir. Bu şartlar ise vakfı bırakan kişiler tarafından vakfiyelerde yazdırılır. Genelde vâkıfların kendilerinden başlamaları suretiyle, çocuklarını ve akrabalarını bu göreve şart koşmuş oldukları gözükmektedir. Fakat bazı durumlarda bu şartlar istisnaya uğrayabilmekte ve yabancı kişilerin de müteveli olduğu görülebilmektedir. Müteveli ile alakalı veriler ileride bir başlık altında işleneceği için burada bu konuya daha fazla girmiyoruz.

Bu belgelerin bir kısmı tevliyet başvurusu olduğu gibi bir kısmı da bu başvurularla alakalı mahkemenin ertelenmesini, şahit istenmesini, şahitlerin tezkiye edilmeleri vb. belgeleri içermektedir. Bu tarz belgeler hariç tutulduğu takdirde 34 tane tevliyet talebini içeren belge bulunmakta ve bu taleplerin 33 tanesi, gerekli tahkikatın mahkeme tarafından yapılması sonucunda olumlu bir şekilde sonuçlanmaktadır.

Belgelerden elde ettiğimiz sonuçlara göre bu tarz taleplerin belli bir sistematik içerisinde yapıldığı görülmektedir. Başvuran kişi öncelikle talep ettiği tevliyetin boş olduğunu ve kendisinin tevliyet için gerekli şartları taşıdığını ispat etmek zorundadır. Bu ispatın da iki şekilde yapıldığı görülmektedir. Öncelikli ispat etme şekli hiç şüphesiz vakfiyelerdir. Eğer kişinin elinde şartları taşıyor olduğunu gösteren bir vakfiye sureti varsa, müteveli olması için hiçbir engel yok demektir. Fakat vakfiye örneği olmadan başvuru yapmış ise o takdirde şahitlerle iddiasını ispat etmek zorundadır. Bu şahitler de genelde, mevzu bahis edilen vakfın bulunduğu mahalledeki cami imamı, mahalle muhtarı ve o bölgenin eşrafı olmaktadır. İspat işlemi yapıldıktan sonra ise kâdı'nın şahitler huzurunda başvuran kişinin tevliyetini tescil etmesi ve davanın yazıya geçirilerek davanın görüldüğü tarihle beraber deftere kaydedilmesiyle dava sonuçlanır.

Örnek bir tevliyet talebi ve tescil edilmesi aşağıdaki gibi olmaktadır.

⁴² Erdoğan, s. 578.

Medine-i Erzincan'ın Vaskiti karyesi ahâlisinden olup zikr-i âti vakfın tevliyeti münhal olup ber mucib şartı vakıf tevcih-i rây-ı hâimü'ş-şer'a ma' kud-u olduğu iddia eyleyen Kösezade Arif Ağa ibni Hacı Ahmet meclis-i şer de hâlâ medine-i mezkure evkaf memuru Hafız Mehmet Halis Efendi ibni Ahmet Ağa muvacehesinde ber veçhi âti dava eyledi. “Cemaleddin Mahallesi'nden iken bundan akdem vefat eden sahibü'l-hayrat ve'l-hasenattan Alemdarzade Hacı Ali Efendi ibni Hacı Mehmet Alemdar hayatında vücuhu berre(?) muayyenesine vakfeylediği sûk-ı sultanide vaki mahallinde ma'lûmu'l-hudut ve'l-yevm arsa halinde bulunan ekmekçi dükkanının sülûsan hissesinin rub'unun sülûsünü hayatında nefisine ve ba'del vefat ..mezkure re-yi hâkimü'ş-şer ehline tevcihini şart edip ber mucib-i şarta vakıf mezkur rub' hisseye Molla Salih bin Mehmet Emin re'yi hâkimle bi't-tevliye mutasarrıf iken vefat etmekle yeri hâli ve hizmeti mezkure muattal kalıp ben dâhi mezkur ekmekçi dükkanının iki sülûsüne bi'l-meşrut mütevellî olmamla mezkur dükkanda .. olduğuma .. tevliyet-i mezkurenin uhdeme tevcihi matlubumdur” diye meâli takriri meşrûha mutâbık ve 5 Muharrem 1275 tarihli bir kıta hücceti şer'îye ile karye-i mezkure heyeti ihtiyâresinden hattı 1 Mart 338 tarihli bir kıta ilm-ü haber i'razıyla tevliyet-i mezkurenin uhdesine tevcihini talep eyledikte mezbur Arif'in takrir-i meşrûhu vâkıâya mutâbık ve nefsu'l-emre muvâfık emin ve mutemet ve umur-u tevliyet ve vakfa âlim idüğü mezkur ilm-ü haber münderecâtı ve Halilullah Mahallesi ahâlisinden Nâibzade Şükrü Efendi ibni Mustafa ve Ataş Mahallesi ahâlisinden Tekbahdızade Ömer Efendi ibni Süleyman nam kimselerin hukuk-u şer'de alâ tariki'ş-şehâde vukû bulan ihbar ve imzalarıyla lede'ş-şer'i'l-enver zâhir ve nümâyân olmanın mûcibince müddei mezbur Arif Ağa'nın umûr-u tevliyete ehliyeti sâbit olduğuna mebni tevliyet-i mezkurenin uhdesine tevcihi iktiza eylediği tescil olundu. Fi'l-yevmi's-sadis aşer min Receb senetü erbaîn selâse mieteyn ve elf. Şahid Ömer, şahid Şükrü, müddei Arif, evkaf memuru vekili imza Mehmet, kadı vekili ser kâtip Mehmet.⁴³

Bu belgede özet olarak şunlar geçmektedir; “Erzincan'ın Vaskiti Köyü ahalisinden olan Kösezade Arif Ağa'nın, Alemdarzade Hacı Ali Efendi'nin bırakmış

⁴³ E.Ş.S. C 53, s. 112.

olduğu vakfa, tevliyetinin boş olması ve tevliyet için gerekli şartları taşıması sebebiyle mütevellî olma talebini mahkemeye arz etmesi. Bunun neticesinde mahkemenin gerekli tahkikatları yaparak Arif Ağa'nın tevliyetine hüküm vermesi.”

Standart bir tevliyet talebi örneği olan bu belgede şunlar gözükmektedir. Belgenin giriş kısmında talebi yapan kişinin yaşadığı muhit belirtilerek adı ve lakapları talebiyle beraber yazılır. Devamında ise davanın kimin huzurunda görüldüğü yazılarak kişinin beyanına yer verilir. Yapılan beyanın akabinde ise kişinin getirmiş olduğu deliller ve şahitler zikredilerek bunların değerlendirmesi yapılır. Bu delil ve şahitlerin uygun bulunması halinde, belge şahitler huzurunda zapta geçirilir ve tarih düşülür. Mahkeme tarafından gerekli görülmesi halinde ise şahitlerin tezkiye edilmeleri için mahkeme ileri bir tarihe ertelenebilir.

1. Vakfı Bırakan Kişilerle Alakalı Veriler

Zikri geçen davalarda vakıf bırakan kişilerle alakalı göze çarpan birkaç husus bulunmaktadır. Bu kişilerin genellikle “Ağa, Hacı, Efendi, Hoca” gibi lakaplarla anıldığı görülmektedir. Fakat bunların genelinin, halkın standart seviyede olan kesiminden oldukları anlaşılmaktadır. Yani askeri veya yönetici pozisyonunda olan kişiler göze çarpmamaktadır.

Bununla beraber halkın içerisinde önemli bir konuma sahip olan “Piri Sami” künyesiyle meşhur olmuş Şeyh Mehmet Sami Efendi'nin bırakmış olduğu vakıflarla alakalı üç adet belge bulunmaktadır. Bu belgelerin ikisinde bir oğlunun tevliyet talebi yer alırken diğer bir belgede de diğer oğlunun tevliyet talebi yer almaktadır. Bu belgelerin içeriği özet olarak şu şekildedir: “Erzincan'ın Büyük Mecidiye Mahallesi ahalisinden olan Mehmet Nasrettin Efendi, babası Şeyh Mehmet Sami Efendi'nin vakıf olarak bıraktığı evlerinin tevliyetinin boş olması ve tevliyet için şartları taşıyor olması sebebiyle tevliyeti talep etmesi. Mahkeme tarafından talebinin uygun bulunarak tevliyetinin tescil edilmesi.”⁴⁴ Bu tevliyet talebi iki belge olarak karşımıza çıkmaktadır. Birinci belgede tevliyet talebi yer almakta ikincisinde ise tevliyetinin tescil edildiği gözükmektedir. Diğer oğlu ile alakalı belgenin ise özeti şu şekildedir:

⁴⁴ E.Ş.S. C 55, s. 205, Dava No: 155; s. 238, Dava No: 237.

“Erzincan'ın Mecidiye Mahallesi sakinlerinden Selahattin Efendi'nin, babası Şeyh Mehmet Sami Efendi'nin bırakmış olduğu vakfın tevliyetini talep etmesi ve mahkeme tarafından uygun bulunarak tescil edilmesi.”⁴⁵ Bu iki farklı tevliyet talebinin aynı vakıf için olmadığı, iki oğlunun da farklı vakıflar için tevliyet talebinde bulunduğu anlaşılmaktadır.

Vakıf bırakan kişilerle alakalı göze çarpan bir başka husus ise vakıf bırakanlardan iki tanesinin bayan olmasıdır. Genel olarak vakıf bırakan kişiler erkek olduğu için, bu durum da dikkat çekmektedir. Bayanların bırakmış olduğu vakıflarla alakalı belgelerin içeriği şu şekildedir: “Erzincan'ın Bedirli Mahallesi ahalisinden olan Yusuf Efendi, ninesi olan Hacer Hanım'ın vakıf olarak bırakmış olduğu ev ve bahçesinin tevliyetinin boş olduğunu ve kendisinin gerekli şartları taşıdığını söyleyerek mezkûr vakfın tevliyetine talip olması ve mahkemece yapılan tahkikat sonucu tevliyete ehil olduğunun tespit edilerek tescil olunması.”⁴⁶ “Erzincan'ın Mollakendi Köyü ahalisinden olan Zekeriya Efendi, ninesi olan Hafize Hatun'un bırakmış olduğu vakfa, şartları taşıyor olması sebebiyle müteveli olmayı talep etmesi. Mahkeme tarafından yapılan inceleme sonucu talebinin uygun bulunarak tevliyetinin tescil edilmesi.”⁴⁷

2. Müteveli ile İlgili Veriler

Şer'i hükümler ve vakfiye şartları çerçevesinde vakfın işlerini yürüten ve vakfın faydasını gözeten kişiye “müteveli” denir. Mütevellilik iki şekilde olur. Birincisi; vakfiyede yazılı olan şartları taşımış olmak sebebiyle. İkincisi ise; idaresi boş kalmış olan bir vakfa hâkim tarafından tayin olunmakla. Müteveli olan kişiye “mütekellim alâ'l-vakf” da denilir.⁴⁸

Boş olan tevliyetin talep edildiği davalarda genellikle mahkemenin tahkikat yapması sonucu tevliyet talebini olumlu sonuçlandırdığı görülmektedir. Bununla

⁴⁵ E.Ş.S. C 55, s: 238, Dava No: 236.

⁴⁶ E.Ş.S. C 54, s. 55, Dava No: 53.

⁴⁷ E.Ş.S. C 55, s. 256, Dava No: 277.

⁴⁸ Erdoğan, s. 440; Akgündüz, *Vakıf Müessesesi*, s. 225; Haber, s. 24.

beraber bir davanın olumsuz sonuçlandığını görmekteyiz. Bunun sebebi ise aynı tevliyet için iki kişinin başvurusudur. İlgili belgelerin özeti şu şekildedir: “Mütevelli olan İsmail Hakkı Efendi’nin ölümünden ötürü boş kalan mütevelliliğe onun çocuklarından biri geçmesi gerekirken küçük olmaları sebebiyle babaanneleri olan Hatice Hatun’un mütevellilik davasında bulunmasıdır.”⁴⁹ Zikri geçen Hatice Hatun tevliyet başvurusunda bulunduktan sonra aynı tevliyet için bir başkası da talepte bulunur fakat onun talebi şu şekilde reddedilir: “Vakıf sahibi Uzun Hüseyin Efendi’nin torunlarından olduğunu ve elinde 1300 tarih ve 157 sayılı i’lamı şer’i bulunduğunu iddia eden Mustafa Efendi’nin tevliyet talebinin reddedilerek mütevelliliğin, ölen mütevellinin çocuklarına verilmesi ve onlar da küçük olmaları münasebetiyle büyüyünceye kadar babaanneleri Hatice Hatun’un naib olması hakkında verilen karar.”⁵⁰ Mahkemenin vermiş olduğu bu karardan sonra başka itiraz davaları açılır.⁵¹ Fakat bu davalarla alakalı sonuç gösteren bir belge bulunmamaktadır.

Ayrıca bu belge, bir kadının boş olan bir tevliyete talip olduğunu gösteren iki belgeden biridir. Diğer belge ise hariçten birinin tevliyet talep ettiğini gösteren belgeler içerisinde aşağıda zikredilecektir.

Bu belgenin bir başka özelliği ise tevliyetin kendi hakkı olduğu için değil, vasisi olmuş olduğu çocukların hakkı olduğu için talep edildiğini gösteren bir belge olmasıdır. Bununla alakalı iki belge daha bulunmaktadır. O belgeler ise şu şekildedir: “Molla Güzel Mahallesi ahalisinden Mehmed Münir Efendi’nin, mütevelli Müştak Efendi’nin ölümüyle beraber mütevelliliğin boş kaldığını ve oğlunun da küçük olduğunu söyleyerek mütevelliliğe talip olması.”⁵² “Molla Güzel Mahallesi ahalisinden olan Hafız Münir Efendi, vasisi olduğu Bekir Efendi adına Molla Güzel Mahallesi Camii’nin vakfına tevliyet talebinde bulunması. Talebinin mahkeme

⁴⁹ E.Ş.S. C 52, s. 59, Dava No: 174.

⁵⁰ E.Ş.S. C 52, s. 59, Dava No: 175.

⁵¹ E.Ş.S. C 52, s. 60, Dava No: 176, 177, 178, 179.

⁵² E.Ş.S. C 52, s. 173, Dava No: 549.

tarafından uygun bulunarak tevliyetinin tescil edilmesi.”⁵³ Bu belgelerde de yine aynı durum söz konusudur. Tevliyet hakkı olan kişiler çocuk olduğu için onların adına tevliyet talebinde bulunulmuştur. Çocuklar büyüdüğünde ise tevliyet onların eline geçecektir.

Belgeler içerisinde dikkat çeken bir başka belge ise bir kişinin iki vakfa birden tevliyet talep etmesidir. Bunun İslam hukuku açısından bir engeli olmadığı için kişi, eğer iki vakfın birden şartlarını taşıyor ise ikisine de mütevellî olabilir.⁵⁴ Nitekim ilgili belgelerde de mahkeme tarafından yapılan inceleme sonucunda başvuran kişinin şartları taşıdığı görülmüş ve iki vakfın tevliyeti kendisine verilmiştir. Konuyla alakalı belgeler özet olarak şu şekildedir: “Erzincan'ın Vasketil Köyü ahalisinden olan Kösezade Arif Ağa'nın, Alemdarzade Hacı Ali Efendi'nin bırakmış olduğu vakfa, tevliyetinin boş olması ve tevliyet için gerekli şartları taşıması sebebiyle mütevellî olma talebini mahkemeye arz etmesi. Bunun neticesinde mahkemenin gerekli tahkikatları yaparak Arif Ağa'nın tevliyetine hüküm vermesi.”⁵⁵ “Cemalettin Mahallesi ahalisinden olan Mehmet Alemdar'ın vakfettiği dükkânların tevliyetinin boş kalması sonucu Kösezade Arif Ağa'nın tevliyeti talep etmesi. Getirdiği şahitlerin tezkiye edilmeleri için mahkemenin ileri bir tarihe ertelenmesi.”⁵⁶ “Kösezade Arif Ağa'nın şahitlerinin tezkiye edilmeleri sonucunda şahitliklerinin makbul ve geçerli olduğuna hükmedilmesi.”⁵⁷

Tevliyet talep etme işi genel itibariyle vâkıfın akrabaları ve soyu tarafından yapılmaktadır. Çünkü genel olarak vakfiyelerde tevliyet kişinin soyuna vasiyet edilir. Fakat bu vakfiyelerin çoğunda, soyunun kesilmesi durumunda hâkim veya eşraf tarafından uygun bulunan birinin mütevellî olabileceği kaydı bulunmaktadır. Bundan ötürü bazı tevliyet talepleri de kişinin soyundan olmadığı halde yapılmaktadır. Belgeler içerisinde bu şekilde üç adet belge bulunmaktadır. Bu belgelerin iki

⁵³ E.Ş.S. C 55, s. 153, Dava No: 39.

⁵⁴ Akgündüz, *Vakıf Müessesesi*, s. 244.

⁵⁵ E.Ş.S. C 53, s. 112, Dava No: ?

⁵⁶ E.Ş.S. C 53, s. 117, Dava No: ?

⁵⁷ E.Ş.S. C 53, s. 117, Dava No: ?

tanesinde başvuran kişi erkek, diğer belgedeki kişi ise bayandır. Belgelerin özeti şu şekildedir: “Erzincan'ın Çeribaşı Mahallesi'nde oturan Fatma Hanım, Çardaklı Vadisi'nden çıkan suyun cuma günleri on iki saatlik kısmının vakfolunduğunu ve kendi aile büyükleri tarafından tevliyetinin sürdürüldüğünü bildirerek hâlihazırda tevliyetinin boş olması sebebiyle tevliyete talip olduğunu mahkemeye arz etmesi. Mahkeme tarafından talebinin uygun bulunarak tevliyetine hükmedilmesi.”⁵⁸ “Cimin Köyü ahalisinden olan Dursun Efendi, Abdulkaki Efendi'nin bırakmış olduğu vakfın tevliyetine, boş olması ve vakfın tevliyeti için bir şart koşulmaması ama kendi dedeleri tarafından buranın tevliyetinin üstlenilmesinin teâmül haline gelmesi sebebiyle tevliyeti talep etmesi. Mahkeme tarafından talebinin uygun bulunarak tevliyetinin tescil edilmesi.”⁵⁹ Bu belgelerden anlaşıldığına göre, vakıf konusunda toplum arasında teâmül haline gelen durumlar göz ardı edilmemiştir. Ayrıca tevliyet talebinde bulunan kişinin erkek veya kadın olması da itibara alınmamıştır.

Hariçten birinin başvuruda bulunduğu üçüncü belgede ise farklı bir durum dikkat çekmektedir. Bu belgedeki talep tevliyetin bizzat kendisi değil, yürütmüş olduğu tevliyetin tescil edilme talebidir. Özet olarak bu belgenin içeriği şu şekildedir: “Erzincan'ın Molla Güzel Mahallesi ahalisinden olan Hacı Ömer Efendi, tevliyetini yürütmüş olduğu vakfın şartlarını sayarak vâkıfın soyunun kesildiğinde hariçten birinin mütevellî olabileceğini ve o şekilde de olarak kendisine kadar geldiğini fakat mahkeme tarafından bunun tescil edilmediğini söyleyerek tescilini talep etmesi.”⁶⁰

Bu son örnekle benzer olarak bir de hariçten olmayan birinin tevliyet tescili istediği görülmektedir. Onun özeti de şu şekildedir: “Hacı Ömer Efendinin, mütevellîliğinin tekrar tasdik edilmesini istemesi ve Evkaf Dairesi tarafından yapılan sınavda başarı göstermesi sonucunda kendisine mazbata verilerek tevliyetinin yeniden tasdik edilmesi.”⁶¹

⁵⁸ E.Ş.S. C 55, s. 320, Dava No: 8.

⁵⁹ E.Ş.S. C 55, s. 193, Dava No: 131.

⁶⁰ E.Ş.S. C 55, s. 158, Dava No: 52.

⁶¹ E.Ş.S. C 52, s. 179, Dava No: 561.

Son iki örnekten anlaşıldığına göre, müteveli olan kişiler her zaman tescilli olarak görev yapmamaktadır. Çünkü zaten yürütmüş oldukları tevliyet görevi için tasdik istemektedirler. Ayrıca diğer örneklerle beraber baktığımızda da tevliyetle teamül önemli bir rol oynamaktadır.

3. Vakfedilen Mallarla ilgili Veriler

İlgili belgeler oluşturulurken vakıf malının tanıtılması meselesine önem verilmiştir. Çünkü davaya konu olan malın durumunun kesinlik kazanması o mal üzerindeki tasarrufların resmileşmesi ve diğer kişilerin o maldan el çektirilmeleri açısından önemlidir.

Bu tarz davalarda da diğer vakıf davalarında olduğu gibi ilgili vakıf malları detaylı bir şekilde açıklanmıştır. İlgili malların belgelerde açıklanma tarzı şu şekilde olmaktadır: “...Pederim merhum Hacı Mehmet Ağa ibn Ali bin Abdurrahman medine-i mezkure kurasından Dinkdik karyesinde vâki bir taraftan Hacı Halil bahçesi ve bir taraftan su harkı ve iki taraftan tarîk-i âm ile mahdud isticâr-ı müste’mire gayr-ı müste’mireli sağır ve kebir iki kıta bahçe ile ve derûnunda mebni olan tahtâni iki eyvan ve bir kiler ve bir ahır ve zükak kapısını müstemil bir bab mülk menzil ve hark-ı mezkurda mağrus eşhâr-ı gayrı müste’mire ve Çardaklı Vadisi’nde teberrû harkında 15 günde bir defa Perşembe günü vakt-i zuhurdan asr-ı evvele değin cereyân eden âb-ı lezîzin vücuh-u berre muayyenesine vakıf...”⁶² Görüldüğü üzere zikri geçen mal bulunduğu konum ve sahip olduğu özellikler açısından detaylı şekilde tanıtılmıştır.

İlgili belgeler incelendiğinde vakıf olarak bırakılan malların genel itibariyle ev, bağ-bahçe, değirmen, dükkân ve özellikle de sulama suyundan oluştuğunu görmekteyiz. Erzincan’ın konumu ve fiziki şartları açısından bakıldığında suyun ne kadar önemli olduğu anlaşılabacaktır. Özellikle de eski zaman Erzincan’ı için ziraat ön planda bir geçim kaynağıdır. Bundan ötürü de sulama suyuna büyük önem verilmektedir. Bu önem vakıflarda da karşımıza çıkmakta ve birçok suyun bu şekilde

⁶² E.Ş.S. C 55, s. 112, Dava No: 180.

vakfedildiğini görmekteyiz. Hatta incelediğimiz belgelerin içerisinde 28 civarında belgenin su vakfı ile alakalı olduğunu görmekteyiz.

B. Dolu Olan Tevliyetin Talep Edilmesi ile Alakalı Belgeler

Vakıfla alakalı belgelerin % 25'ini oluşturan bu belgeler otuz bir tanedir. Boş olan tevliyet talebindeki gibi tek taraflı davalar olmadığı için tahkikat süreleri ve mahkemenin ertelenmesi durumu bu davalarda daha fazladır. Bundan ötürü belge sayısı da artmıştır. Mahkeme ertelenmelerini ve şahit tezkiyelerini çıkaracak olursak sekiz adet farklı dava bulunmaktadır.

Dolu olan tevliyete talip olmak için açılan davalarda genelde iki sebep karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan birincisi tevliyetin kendi hakkı olduğunu iddia ederek dava açmak, ikincisi ise mütevellî olan kişinin tevliyette kusur ettiğini öne sürerek dava açmaktır. Bu davaların ispat edilebilmesi de yine vakfiyeler ve şahitler vasıtasıyla olmaktadır. Fakat bu tarz davalarda işin çözümü diğer tevliyet davaları kadar kolay olmamaktadır. Çünkü tevliyete hak iddia eden tarafların ikisi de kendisinin vakfiye şartlarını taşıdığını ileri sürmekte ve vâkıfın akrabası olduğunu söylemektedirler. Fakat hangisinin daha layık olduğu meselesi işi uzatmaktadır. Bundan ötürü bu tarz davalar genelde şahitler vasıtasıyla çözülmektedir.

Diğer tevliyet davalarında olduğu gibi bu davaların da kendi içerisinde bir sistematığı vardır. Dava açan kişinin öncelikle kendisinin hak sahibi olduğunu ispatlayacak deliller getirmesi ve karşı tarafın haksız olduğunu gösteren deliller sunması gerekir. Bu tarz davalarla alakalı bir örnek metin şu şekildedir: “Medine-i Erzincan’ın Hâfızlı Mahallesi’nde mukime zikri câ’i vakfa tevliyet iddiasında bulunan sahîbe-i arzuhâl ve muarrefetü’z zat Kömürcüzade kerimesi ve Tabanlızade Mehmet Efendi zevcesi Vesile Hatun ibnete (?) mezkûr Hâfızlı Mahallesi ahâlisinden Darıcızade Mehmet Efendi ibn Hasan hazır olduğu halde müteayyin olmadığı ve kimseye dahi tevcih-i icra olunmadığı cihetle vakfı mezkûr için kıbel-i şer-i şerîfden kaymakam mütevellî tayin ve dava-yı mezkûrede husumet-i rey olunan medine-i mezkûre evkaf memuru Mehmet Halis Efendi ibn Ahmet Ağa muvâcehesinde ber veçh-i âti dava eyledi. Evkaf dairesinin mevcut ve mahfuz ve sicil-i mahsusunda mukayyed olup memur-u mûmâ ileyh Halis Efendi tarafından

ihraç olunan 10 Safer 1329 tarihiyle müverrih ve mübrez bir kıta vakfiye kaydı sureti musaddakâsını mantûkunca mezkur Hâfızlı Mahallesi'nden ashâbı hayrattan Kömürcüzade li-ümm er kardeşi müteveffa Ahmet Efendi kain maa müştemilat bir bab hane ve bahçenin rakam-ı ebvâba müteveccihen cânib-i yemini ve arkası Hasbizade Hâfız Said Efendi ve hane ve bahçesi ve yesâr-ı vecihesi tarik-i âm ile mahdud maa bahçe hane müstakilen mal ve mülkü olup müteveffây-ı mûmâ ileyh hayatında ve kemal-i akıl ve sıhhatinde maa bahçe hane mahdud mezkuru olbabda ki ref'ine ma'mûl pahasında muharrer olduğu üzere vücuh-u ber hayra vakf-ı sahih-i şer'i vakıf ve umur-u tevliyet-i hayatta oldukça kendisine ve ba'de vefat kerimesi Huriye Hatun'a ve onun vefatıyla evvela zükûruna ve onun vefatıyla batnen ba'de batn evlad-ı inâs mütevellî olalar evlad-ı zükûr ve inâs ve ahfâdından kimse kalmaz ve külliye münkariz olursa re'y-i hâkim belde ile mütedeyyin ve müstakim ve aslah ve erşet bir zat mütevellî nasb ve tayin buyrula deyu meşrut ve vâkıf muma ileyh batnen ba'de batn bi'l-cümle evlat ve ahfâdından zükûr ve inâsı külliye münkariz olup vakf-ı mezkur tevliyeti münhal ve muattal kaldığından ve ben dahi vâkıf-ı merhum muma ileyh li-ümm kız kardeşi olduğundan ben tevliyet-i mezkureye her vecihle müstehak iken vâkıfı merhumun sâbıkan damadı olarak el-yevm kurâbından münkati' olup ecânibden olan işbu hâzır mûmâ ileyh Hamdi Efendi bigayr-ı hakk-ı tevliyet-i mezkureyi uhdesine tevcih ettirmek dâyesiyle vakf-ı mezkure müdahale eder olduğundan sual olunup fuzulî müdahale-i vâkıasının men'iyle el-hâleti hâzihî vakf-ı mezkuru ihya ve şart-ı vâkıfı bihakkın infâd ve icra eylemek üzere tevliyet-i mezkurenin uhde-i cânibime tevcihi hususunda hükm-ü şer'i îtâsı matlubumdur. Lede't-tevâli hazır mûmâ ileyh Hamdi Efendi dahi cevabında mezbure Vesile Hatun tarafından mezbur vakfiye-i ma'mûl paha kaydının sureti musaddakası mazmunen ve vâkıfı merhumun meşrutiyet vecihle bilcümle evlat ve ahfâdından zükûr ve inâsı münkariz olduğundan ve mezbure Vesile Hatun da vâkıf-ı muma ileyh li-ümm kız kardeşi olduğunu tabian ikrar ve itiraf edip ancak ben dahi mukaddimen vefat eden kerimesi Huriye Hatun'un zevci ve zevcemden tevellüt ve bilahare vefat eden sulbû sağır oğlu Nurettin'in babası bulunmam hasebiyle nöbet-i tevliyet bana intikal ettiği gibi ben de vakf-ı mezkûr şimdiye kadar imar ve ihya ve muhafaza etmekteyim. Binaenaleyh işbu muhakemeye ibraz etmiş olduğum şahadetname

zirinde mevzu mühür sahipleri de umuru tevliyeti îfâ edeceğimi tasdik ve teyit eylediklerinden velev ki kıratim mevcut olmasa bile vakfiye mezkure vâkıf-ı muma ileyh tarafından evlad-ı zükur ve inası bad'el inkıraz ecânibten olmayıp mutlaka akrabasına diye hazır ve tahsis eylediği hakkında birine şart-ı mevcut olmayıp mezkur vakfiyede muharrer şeraitte hâkim belde re'yiyle mütediyyin ve müstakim bir zatın mütevellî nasb ve tayin buyrulması meşrut olduğundan umur-u tevliyeti kemâ yenbağı edâ eylemek üzere mezbure Vesile Hatun'un iddiayı vâkıasının reddiyle tevliyet-i mezkureye müdahaleden men'ini ve benim mütevellî nasb ve tayin buyrulmamı talep ederim dedi. Müddeiyân-ı mezbûranın ber vech-i meşruh iddialarına karşı ne diyeceğini kaymakam mütevellî muma ileyhden sual olundukta. Sicil-i evkafda mukayyed 10 Safer 1329 tarihli vakfiye kaydınca sureti musaddakasını vâkıf-ı muma ileyh Ahmet Efendi mezkur Celabuzur karyesinde vaki birbirine muttasıl ma'lumu'l-hudut bir bab hane ve bahçesi yer muayenesine vakf-ı tevliyeti dahi kendisine ve ba'de vefat kerimesi Huriye Hatun'a ve onun vefatıyla evladı zükuruna ve onun inkırazıyla evladı inası batnen ba'de batn mütevellî olmalarını evlad-ı inasın da inkırazıyla hakim belde re'y marifetiyle müstakim ve mütediyyin bir zatın mütevellî nasb ve tayin olunmasını şart ve tahsis ettiği kayden nümâyân olunmuş ve vâkıf-ı muma ileyhden evvel meşrut-u lehi bulunan kerimesi mezbure Huriye Hatun ve ba'dema bir nefer-i sağır-i hafidi ve vâkıf-ı muma ileyhın vuku-u vefatlarıyla evladı zükur ve inasından bir kimse kalmayıp tevliyeti mezkure münhal olduğu ve tarafeynden her birerleri de tevliyeti mezkurenin el-yevm meşrut-u lehi değilseler de müddeiyân-ı mezburandan mezbure Vesile Hatun vâkıf-ı merhumun li-ümm kız kardeşi olup mezbur Hamdi Efendi ise kurâbet ve münasebetten münkatı' olarak ecânibten olduğu tarafeynin ifade ve iddialarının ve cereyan eden muhakeme ve merbut şahadetname mealinden anlaşılmağa mezbur vakfiye ma'mül baha kaydı sureti mucebince re'y-i şer'i meali bihi aktaran ettiği taktirde mezbure Vesile Hatun'un tevliyet-i mezkureye .. rüchâniyeti olduğunu beyan ve bu babdaki mütalaasını dermeyan eyledi. 'İcab-ı lede't-tetkik tarafeynin iddialarını mübrez vakfiye kaydı suretine ve kaymakam mütevellî muma ileyhın mütalaa-i mürüvvedesine nazaren mar'ül beyan maa bahçe hanenin vakıf olduğu ve vakf-ı mezkurun vakfiyesi mevcut idüğü ve bu vakfiye ise vâkıfın vefatından evvel

tanzim ve müstecil edilip tahrif ve tazyikten salim olan ceride-i evkafda mukayyet bulunduğu cihetle ve saik-i şer'iyyenin sureti tanzimi hakkında ve neşr olunan 6 C.evveli 1296 tarihli talimat-ı seniye ahkamına tevfikân bu kıbel-i vakfiyenin bil ebniye mazmunuyla amel olunur ve vakfiye ma'mûl pahadan bulunmasına ve tevliyeti mezkurenin sureti tevcihine gelince mezbur Hamdi Efendi ecanibden ve mezbure Vesile Hatun'un evlad-ı vâkıfıdan olduğu münfehim olmakla adem-i istihkakları teemmül ve taharri olunup nihayet şart-ı vakıf dahi mübrez vakfiye mefadı mucebince beray-ı şer'imize meşrut ve mütevakkıf olup şer'an vâkıfın ehl-i beyt ve akrabası ecanibden evla olmasına binâen şurûtuyla amel olunmak üzere mezbure Vesile Hatun ber vechi meşruh vakfın akrabası ve li-ümm kız kardeşi olduğu müddiasıyla beyana lede'l-havale li-ecli's-şehâde meclis-i şer'a hazırdan olan Cemaleddin Mahallesi'nde sakin Basdızade Nuri Efendi ibn Davut ve Mustafa Efendi ibn Şerif ve Fakılı Mahallesi'nden Hafız Lütfü Efendi el-hac Sabit ve Gerikzade Hafız Mustafa Efendi ibn Ahmet Hafızlı Mahallesi'nden Keremzade Hafız Ahmet Efendi ibn Mustafa ve Peltekoğlu Mehmet Efendi ibn İshak ve Molla Mehmet Mahallesi'nden Abdülkerim Efendi ibn İbrahim ve İbrahim Çavuş ibn Mahmut nam kimselerden her biri münferiden lede'l-istişhad fi'l-hakika Erzincan'ın Hafızlı Mahallesi'nden ashabı hayrattan iken bundan akdem vefat eden zat-ı maruf ve malumumuz olan vâkıf-ı merhum Kömürçüzade Ahmet Efendi ibn Mehmet bin Hacı İsmail ile zat-ı ârifan olduğumuz hâzire-i mezbure Vesile Hatun ibnete Mustafa li-ümm kardeşi olup anaları ..dahi Ayşe binti İbrahimidir. Binaen aleyh vâkıf-ı merhum muma ileyh zükur ve inas ve evlat ve ahfadı külliye münkariz olup mezkur tevelliye müstehak li-ümm kız kardeşi mezbure Vesile Hatun'dan başka kimsesi olmadığı gibi ber vechi meşrut mezbure Vesile Hatun el-yevm salih ve müstakime ve mütedeyyin ve umuru tevliyeti hüsn-ü idare ve ifaya muktedire ve her vecihle mu'temide olduğunu biliriz. Bu hususa bu vecih üzere şahidiz şehadet dahi ederiz' diye her biri müttefiku'l-lafz ve'l-ma'na ber vech'i muharrer bi'l-muvacehe alenen .. ol-babdaki ikrarı ve mevsuk'ül kelim müslimûn-u mezbûrunun alâ tariki's-şehâde vukû bulan ihbar ve imzaları vecihle mezbure Vesile Hatun vâkıf-ı muma ileyh li-ümm kız kardeşi olduğunu ba'de't-tahkik tevliyeti mezkureye müstehak el-yevm idüğü lede's-şer'il-enver zâhir ve nümâyan olmağın mucebince tevliyeti mezkure

mezbure Vesile Hatun uhdesine tevcihini muteriz bulunmağın ba'de't-tefhim kaymakam mütevellî muma ileyh Mehmet Halis Efendi kelama bi'l-ibtidar tevliyeti mezkure her ne kadar mezbure Vesile Hatun uhdesine tevcihi mutekad ise de taife-i nisadan mütevellî olanlara bir de kaymakam mütevellî nasb ve tayin lazım geldiği tevcihi cihat nizamnamesinin 35.maddesi ahkâmında bulunduğundan ve mezburenin zevci Mehmet Efendi ibn Ömer dahi mütevellî kaymakamlığın her vecihle elyak idüğünü beyan ve ilaveten mütalaa eylediğinden mezburenin zevci mahalle-i mezkureden Tabanlıoğlu mezbur Mehmet Efendi her vecihle müstakim ve umuru vakfa .. mütevellî kaymakamlığı uhdesinden gelmeye kadir idüğü şifahen müslimûn-u mezburunun kezalik alâ tariki'ş-şehâde ihbarları ve mezbur Mehmet Efendi'nin mensup olduğu mahallesi heyeti ihtiyariyesinden mevrud ilm-ü haber mefâdıyla led'eş şer'il-enver zahir müstehakkık olmağın mucibiyle mütevellî-i mezbure Vesile Hatun'a zevci mezbur Mehmet Efendi'nin mütevellî kaymakamı nasb ve tayin iktiza eylediği tescil ve i'lam olundu. Fi'l-ğurre-i recebi'l-ferd li-seneti seb'a ve selâsine ve selase mieteyn ve elf. Başkâtıp Lütfü, kadı Ahmet bin Hasan.”⁶³ Davada özetle şunlar geçmektedir: “Erzincan'ın Hafızlı Mahallesi'nde oturmakta olan Vesile Hatun'un, kardeşi olan Ahmet Efendi'nin vakıf olarak bırakmış olduğu evin tevliyeti için mahkemeye başvurması ve kardeşinin damadı olan Hamdi Efendi'nin şartları taşıyor olduğunu iddia ederek vakıftan uzaklaştırılmasını talep etmesi. Mahkeme tarafından yapılan incelemeler sonucu Vesile Hatun'un tevliyetinin tescil edilmesi ve eşinin de kâim-i makam olarak tayin edilmesi.”

Bu davada görüldüğü üzere, Vesile Hatun öncelikle kendisinin tevliyete daha layık olduğunu ispat etmek için vakfiye kaydını sunuyor. Bunun üzerine davalı Hamdi Efendi, aynı vakfiye kaydına istinaden kendisinin de mütevellî olmasına bir engel bulunmadığını iddia ediyor. Fakat vakfiye kaydındaki şartlar ve şahitlerin şهادetlerinin Vesile Hatun'un lehine olmasından dolayı Vesile Hatun'un tevliyeti tescil ediliyor. Tevcih-i Cihat Nizamnamesinin 35. maddesi gereği, kadın olduğu için

⁶³ E.Ş.S. C 55, s. 114, Dava No: 183.

kendisine kâim-i makam da tayin ediliyor.⁶⁴ İlgili belgelerin birçoğunu Vesile Hatun'un bu davası oluşturmaktadır. Tevliyetin kendi hakkı olduğu ileri sürülerek açılan davaların tamamının işleyiş şekli yukarıdaki davanın gidişatı şeklinde sürdürülmüş ve sonuçlandırılmıştır.

1. Vakfı Bırakan Kişilerle Alakalı Veriler

Vakfı bırakan kişilerin durumu, “boş olan tevliyet talebi” başlığı altında incelenen kişilerin durumuyla aynı özellikleri taşımakta ve önemli bir fark görülmemektedir. Bundan dolayı burada vakfı bırakan kişilerle alakalı ayrıca bilgi verilmeyecektir.

2. Müteveli ile İlgili Veriler

Vakıfla alakalı davalar içerisinde çözümü uzun süre devam eden ve zor olan davalar, dolu olan vakıf tevliyetinin talep edildiği davalardır. Çünkü bu davalarda, diğerlerindeki gibi tek taraflı bir talep söz konusu değil, bilakis kişinin kendi hakkının ihlal edilerek elinden alındığı iddiaları bulunmaktadır.

Dolu olan tevliyetin talep edildiği davaların bir başka versiyonu ise mütevellinin tevliyetle kusur ettiği iddiasıyla açılan davalardır. Bu tarz davalarda, davacı olan kişi iddiasını ispat etmek zorundadır. Aksi takdirde iddiası ve davası sonuçsuz kalacaktır. Bununla alakalı bir dava özeti şu şekildedir: “Erzincan'ın Karaağaç Mahallesi ahalisinden olan Esmâ Hatun, babası Abdullah Efendi'nin bırakmış olduğu vakıfta müteveli olan kardeşi Mehmet Efendi'nin tevliyetle kusur ettiği iddiasıyla kendisine verilmesini talep etmesi. Fakat mahkemeye yeterli delil sunulmaması sebebiyle davasının reddedilmesi.”⁶⁵ Bu davada görüldüğü üzere, Esmâ Hatun'un yeterli delilleri sunamaması sonucunda davası sonuçsuz kalmış ve kendisi haksız bulunmuştur. Fakat daha sonra yeteri kadar delil getirerek tekrar mahkemeye başvurmuş ve davası şu şekilde sonuçlanmıştır: “Karaağaç Mahallesi ahalisinden olan Esmâ Hatun, oğlunu vekil tayin ederek babasının bırakmış olduğu vakfın

⁶⁴ Kâim-i Makam: Bazı hususlarda müteveli yerine kaim olmak, müteveliye ait işleri görmek üzere hâkim tarafından görevlendirilen kimse.

⁶⁵ E.Ş.S. C 55, s. 240, Dava No: 241.

tevliyetinin, o anda müteveli olan Hacı Mehmet Efendi'nin tevliyetinde kusur etmesinden dolayı ondan alınarak kendisine verilmesini talep etmesi. Mahkeme tarafından yapılan inceleme sonucu Esma Hatun'un haklı bulunarak tevliyetin kendisine verilmesine fakat kadın olduğu için yerine oğlu Tevhit Efendi'nin bakmasına hüküm verilmesi.”⁶⁶

Vesile Hatun'un davasında olduğu gibi burada da tevliyetin tescili ile beraber kadın olması münasebeti ile kâim-i makam tayin edilmektedir.⁶⁷

Bu tarz tevliyet davalarında kadınların müdahil ve taraf olduğu iki dava daha mevcuttur. Bu davalardan birisi Aliye Hatun ile Fatma Hatun arasındaki davadır. Bu dava birçok defa ertelenmiş olmakla beraber sonuç davası bulunamamıştır.⁶⁸

Diğer bir dava ise Sümbül Hanım'ın, müteveli olan Mehmet Efendi'yi, görevini yerine getirmediği iddiasıyla şikâyet etmesi ve tevliyeti talep etmesi şeklindedir. Bu davada da gerekli delilin getirilmesi sonucunda Sümbül Hanım'ın haklılığına hükmedilmiştir.⁶⁹

Konuyla alakalı bir başka dava etme şekli de mevcuttur. Fakat bu tek olması yönüyle nadir bir durumdur. Bu davada şahıs olarak bir tevliyet talebi söz konusu değil, köy ihtiyar heyeti tarafından yapılan bir başvuru mevcuttur. Konuyla alakalı örnek şu şekildedir: “Erzincan'ın Vosgirt Köyü ahalisinden olan Mehmet Sabri Efendi'nin, Cağaloğlu Camii'ne para olarak vakfedilen vakfın tevliyetinden aciz olması sebebiyle, köy ihtiyar heyetinin de talebi ve şهادeti üzerine Beyzâde Halil Ağa'nın müteveli olarak tayin edilmesi.”⁷⁰

Bu örnekten de anlaşılacağı üzere, kişinin tevliyetten el çektilmesi için sadece vakıf şartlarını taşıyor olması gerekmemektedir. Kişinin, vakfın amacını yerine

⁶⁶ E.Ş.S. C 55, s. 136, Dava No: 232.

⁶⁷ Kâim-i makam tayin edilme sebepleri için bkz; Akgündüz, *Vakıf Müessesesi*, s. 238.

⁶⁸ E.Ş.S. C 52, s. 166, Dava No: 519-526.

⁶⁹ E.Ş.S. C 52, s. 121, Dava No: 371-373.

⁷⁰ E.Ş.S. C 55, s. 211, Dava No: 167.

getiremediği durumlarda da mütevellilikten azledilmesi mümkündür.⁷¹

3. Vakfedilen Mallarla İlgili Veriler

Diğer vakıf davalarında olduğu gibi bu tarz davalarda da vakıf malları genel olarak ev, dükkân ve sulama suyu olmak üzere karşımıza çıkmaktadır. Fakat burada yeni bir durumdan söz etmemiz mümkündür, o da para olarak vakfedilen bir vakfın bulunmasıdır. Para vakıfları ile alakalı fıkıh alanında yapılan tartışmalara bir sonraki bölümde girilecek olup burada sadece teknik olarak bahsedilecektir.

Para vakıfları Osmanlı'da genel olarak kullanılmış ve yaygınlık kazanmıştır. Hatta bu vakıfların binlerle ifade edilecek kadar fazla olduğu bilinmektedir.⁷² Fakat bizim incelediğimiz belgeler içerisinde nadir görülen vakıflardandır.

Bu nadir görülen belgelerden biri de yukarıda zikri geçen son belgedir. Bu belgede ise bir camiye vakıf olarak bırakılmış bir miktar paradan bahsedilmekte ve müteveli olan kişinin bu vakfın idaresinden aciz olduğu, bundan ötürü köy ihtiyar heyeti tarafından şikâyet edilerek tevliyetten azledildiği ve yerine başka bir kişinin müteveli olduğu zikredilmektedir.⁷³

C. Vakfiyeler ile Alakalı Belgeler

Vakfiye; vakfa dair vâkıfın takririni, şartlarını içeren vesikadır. Hâkimin tescili ile “vakfiyye-i müseccele” adını alır.⁷⁴ Vâkıfın koymuş olduğu şartlar ise vakıftan kimlerin yararlanacakları ve vakfa kimin yönetici olacağı gibi şartlardan oluşmaktadır. Vâkıf bu şartları koyarken şer'i ölçüleri aşmadığı sürece hürdür. Çünkü vakıf, İslam hukukçularının çoğuna göre menfaatin teberrûundan ibarettir. Bundan ötürü vâkıf, istediği cihete, istediği şekilde bunu tahsis edebilir. Vâkıfın bu konulardaki iradelerini içeren vakfiyeler bir çeşit vakıf hükmi şahsiyetinin tüzüğü

⁷¹ Akgündüz, *Vakıf Müessesesi*, s. 261-262.

⁷² Akgündüz, *Vakıf Müessesesi*, s. 157.

⁷³ E.Ş.S. C 55, s. 211, Dava No: 167.

⁷⁴ Erdoğan, s. 596.

mesabesinde olan ve farazi bir dava sonucu mahkeme tarafından tasdik edilen belgelerdir.⁷⁵

Vâkıfın vakıf üzerindeki bu yetkisi yukarıda da geçtiği gibi sınırsız değildir. Vâkıfın sunmuş olduğu şartların durumuyla alakalı mezhepler arasında ihtilaf olmakla beraber Hanefi mezhebinde ve Osmanlı uygulamasında üçlü bir tasnif yapılmış ve bu şartların hangi durumlarda geçerli olacağı hangi durumlarda geçersiz olacağı açıklanmıştır.⁷⁶ Yapılan üçlü tasnif şu şekildedir:

a) Vakfın kurulmasını engelleyen, hem batıl hem de iptal edici şartlar. Vakfın bağlayıcı olmasına ve te'bid şartına aykırı olan şartları burada zikredebiliriz. Mesela vâkıfın, vakfettiği malın kendi ölümünden sonra mirasçılara dönmesini şart koşması vakfın kurulmasına engel olan bir şarttır.

b) Vakfın sıhhatine mani olmadığı halde kendisi batıl olan şartlar. Bunlar vakfın maslahatı ile örtüşmeyen veya şer'i nasslara aykırı olan şartlardır. Mütevellî olan kişinin, hıyanet içinde olsa dahi azledilmemesini şart koşturmak gibi. Bu durumda vakıf geçerli olur fakat şart batıl duruma düşer.

c) Vakfın amaç ve gayesiyle örtüşen, şer'i nasslara aykırı olmayan ve vakfın maslahatını ihlal etmeyen şartlar. Vakfın gelirinin fakirlere tahsis edilmesi gibi şartlardır. Bu şartlar sahih şartlardır ve bu şartlara uyulması zorunludur.⁷⁷

Vakfiyelerle alakalı verilen bu bilgilerden sonra belgelerdeki vakfiyelerin durumuna geçebiliriz.

Vakıfla alakalı belgeler içerisinde vakfiyelerin oranı % 10 civarındadır ve on dört tanedir. Bunlar kısalık ve uzunluk itibarıyla birbirinden farklıdır. Vâkıfın koymuş olduğu şartlar ve vakfettiği malın durumuna göre bu belgeler uzunluk arz edebilirler.

⁷⁵ Akgündüz, *Vakıf Müessesesi*, s. 188-189.

⁷⁶ İbn-i Âbidin, c. 6, s. 736; Akgündüz, *Vakıf Müessesesi*, s. 190.

⁷⁷ Akgündüz, *Vakıf Müessesesi*, s. 191-192.

Vakfiye suretlerinin de diğer belgeler gibi belli standartları vardır. Standart bir vakfiye örneği şu şekildedir: “Medine-i Erzincan’ın Çeribaşı Mahallesi ahalisinden zâtı zeyl-i zabtta muharrerü’l-esami kimseler tarifleriyle maruf Nurkahlızade Hacı Osman Efendi ibn Abdullah meclis-i şer’de zikr-i âti vakfa li-ecli’t-tescil mütevellî nasb ve tayin eylediği Kurşunlu Mahallesi’nden Mehmet Hilmi ibn Hacı Kuddüs mahzarında tayyib-i rıza ve dahi ihtiyariyle takrir-i kelam edip ‘silk-i milk-i sahîhimde müntazim ve ba tapu müstakilen mâlik ve tasarruf Gerek Gerek Mahallesi’nde vâki sarfı mülk mukaddem dükkân ve’l-yevm kahvehane ki cânib-i yemini kumandanlık dairesi ve yesârı benim dükkânım ve arkası benim hanem ve cephesi yol ile mahdud 6000 kuruş kıymetli bir bab kahve ile yine mahalle-i mezkurede vaki cânib-i yemini zikr olunan kahve ve yesârı Mustafa Ağa hanesi ve arkası benim hanem ve cephesi yol ile mahdud 3000 kuruş kıymetli bir kepenk mülk dükkânımı ve yine mahalle-i mezkurede vaki cânib-i yemini kumandanlık dairesi ve yesârı Mustafa Ağa hanesi ve arkası Salih Efendi hanesi ve cephesi yol ve kısmen mezkur kahve ve dükkân ile mahdud 3000 kuruş kıymetli bir bab hanemi hasbeten lillâh-i Teâla bi’l-cümleti’t-tevâbi’ ve’l-levâhik vakf-ı sahih-i şer’i ile vakf ve habs edip şöyle şart eyledim ki: Evkaf-ı mezkurem be her sene bâ yed-i mütevellî icra edilip bedel-i îcârından evvela vergiyi nizâmisi ve tamiri ve termimine icab eden masârıf-ı ba’de’l-ihraç baki kalan bedel-i icarından be her sene kurban bayramında sevabı ruhuma ihdâ edilmek üzere bir sehim kurban zebh ve beher sene dörder kıyye mum yağından iki berat yapıp biri Nurgah Cami-i Şerifi’ne biri Kurşunlu Cami-i Şerifi’nde îkâd oluna ve fazlası evkâf-ı mezkurede mütevellî olan zata ücret olarak ve ben lâbis-i libâs-ı hayât oldıkca tevliyeti yedimde olup ben bi-emrillahi Teâlâ vefat eylediğimde zevcem Şadide binti Hacı Abdulkadir ile diğer kerimem Şadiye müştereken mütevellî olalar. Ve bunlardan her hangi birisi vefat ederse tevliyet hissesi diğer kerimem Nadire mütevellî ola. Ve bunların vefatında bunların evlad-ı zükur ve inasından ekber ve erşet ve tevliyet âlemi mütevellî ola. Ve i’yâzü bi’l-lâhi Teâlâ evladım ve bunların evladı münkariz olursa neslen ba’de nesl ve batnen ba’de batn ahfad ve .. mütevellî olup bunların inkırazında da Çeribaşı Mahallesi imam ve muhtar ve ahali-i muteberesinden intihab edecekleri müstakim bir zat mütevellî ola.’ Deyu tayin-i şürût ve tebeyyün-ü masarîf ve kuyûd-u berle evkafı mezkureyi fariğan

ani’ş-şevâğil mütevellî mezbure teslim ve o dahi vakfiyet üzere tesellüm edip sair mütevellîyan-ı evkaf gibi bi rehn mine’z-zaman tasarruf eyledi dedikte gaybü’t-tasdiki’ş-şer’i vâkıf mumaileyh kelamını sıhhat-i âhere nakil ile vakf-ı akar-ı şerif lüzumu müstelzem olmakla İmam-ı Âzâm’a göre sahih olmadığından vakf-ı mezkurden rücu’ berle ke’l-evvel mülkümü istirdad ederim deyu husumet eyledikte mütevellî mumaileyh dahi gerçi İmam-ı müşarun ileyh hazretlerine göre öyledir fakat İmam-ı Ebu Yusuf rahimehullah indinde vakıf vakfettim demekle ve İmam-ı Muhammet rahimehullah indinde teslîm-i ile’l-mütevellî eyledikte vakıf sahîh ve lâzım olur deyu teslimden imtina etmekle her biri fasl ve hasb taliban oldukları zabt olundu. 12 Şaban 341. Çeribaşı mahallesinden oğlu Hafız Mehmet Efendi ibn Osman, Gerek Gerek mahallesinden Naibzade Ziya Efendi ibn Mehmet, Mütevellî muma ileyh Mehmet. Vâkıf muma ileyh Hacı Osman, kadı vekili başkâtip Mehmet. Âlimen bi’l-hilâfî’l-cârî beyne’l-eimmeti’l-eşrâfî ala kavî-i men yerahu sahihan vakfî mezkûrun sıhhat ve lüzumuna hükmolundu. Kadı vekili başkâtip Mehmet.”⁷⁸ Bu vakfiyede özet olarak şunlar anlatılmaktadır: “Çeribaşı Mahallesi ahalisinden Hacı Osman Efendi, Gerek Gerek Mahallesi’ndeki dükkânları vakfedip geliriyle buraların tamirini, mütevellinin ücretinin verilmesini ve vefatından sonra kendi ruhu için her sene kurban kesilmesini şart koşturmuştur. Vakfin mütevelliliğini ise hayattayken kendisi, öldükten sonra ise eşi ve kızları, daha sonra ise ekber-erşed çocukları için şart koşturmuştur. Belgenin sonunda İameyn’in görüşüne göre hareket edilerek vakıftan dönmeyinin geçerli olmayacağı belirtilmiştir.”

Yukarıdaki vakfiye örneğinde olduğu gibi bir vakfiye oluşturulurken öncelikle vâkıf olan kişinin kimliği açıklanmakta ve kimler huzurunda bu vakfı yaptığı yazılmaktadır. Daha sonra vâkıfın dilinden, yapmış olduğu vakfin cinsi ve özellikleri yazılarak yapmış olduğu şartlar kaydedilir. Kaydedilen bu şartlar vakfin tüzüğünü oluşturur ve sahih olduğu müddetçe hiç kimse tarafından bu şartlar bozulamaz. Daha sonra ise vakfin bağlayıcılık kazandığı ve İameyn’in görüşüne göre hüküm verildiği belirtilerek vâkıfın vakıftan dönüş hakkının olmadığı kaydedilir. Son olarak ise kadı ve şahitlerin imzaları alınarak vakıf tescil edilir.

⁷⁸ E.Ş.S. C 53, s. 209, Dava No: ?

1. Vakfı Bırakan Kişilerle Alakalı Veriler

Vakfiye örneklerine baktığımızda vakıf bırakan kişilerin sosyal statü açısından diğer davalara konu olan vâkıflardan farklı bir durumları olduğu söylenemez. Fakat göze çarpan bir durum bulunmaktadır ki, o da bu vakfiyelerdeki vâkıf olan zatların tamamının şehir merkezindeki mahallelerden olduklarıdır. Diğer vakıf davalarında köy ahalisinden birçok kişi bulunurken vakfiye örneklerinde bunlara rastlanılmamaktadır.

Ayrıca vâkıfların çoğunun Molla Güzel Mahallesi'nden oldukları da görülmektedir. Öyle ki, on dört vakfiye içerisinde beş tanesi Molla Güzel Mahallesi ahalisindendir. Dikkat çeken diğer bir husus ise vakıf belgelerinin altı tanesini kadınların oluşturmasıdır. Bu belgelerin iki tanesi aynı bayan için düzenlenmiş olup farklı vakfiyeler değildir. Sebebi bilinmemekle beraber vakfiyenin ardından ayrı bir belge numarası verilmiş ve tescil olunduğu ile alakalı kayıt oraya yazılmıştır. Dolayısıyla bu belgeyi hariç tutarsak toplamda on üç vakfiye sureti bulunmaktadır.

Vakfı bırakan kişilerin genel itibariyle, hayatta oldukları sürece vakıf için müteveli oldukları da gözükmekle beraber bazı kişiler vakfı bıraktıkları anda bir başkasını müteveli olarak tayin etmektedirler. Aynı şekilde bunun gibi, vâkıfların genel itibariyle kendi evlatlarına tevliyeti şart koşmalarıyla birlikte bazı vakfiyelerde bir başkasının müteveli olmasını ve o kişinin soyunun tevliyete şart koşulduğu da görülmektedir. Bir sonraki başlık altında bunlar inceleneceği için burada bu konuya daha fazla girmiyoruz.

2. Müteveli ile İlgili Veriler

Vakfiyeler oluşturulurken vâkıf tarafından birtakım şartların koşulduğu ve bu şartların mutlaka uyulması gereken şartlar olduğu, vakfın genel prensiplerine ve şer'i ölçülere aykırı olmadığı sürece bağlayıcı olduğu yukarıda anlatılmıştı. Bu şartların olmazsa olmazlarından biri de müteveli tayin edilmesidir. Vakfın oluşması için şart olmamakla beraber bütün vakfiyelerde müteveli tayini yapıldığı gözükmemektedir.

Mütevellinin tayin edilmesinde genel itibariyle görülen durum, vâkıfın bu görevi öncelikle kendisinde tuttuğudur. Yukarıdaki vakfiye örneğinde geçen ilgili

kısım şu şekildedir: “ben lâbis-i libâs-ı hayât oldıkca tevliyeti yedimde olup ben bi emrillahi Teâlâ vefat eylediğimde zevcem Şadide binti Hacı Abdulkadir ile diğer kerimem Şadiye müştereken müteveli olalar. Ve bunlardan her hangi birisi vefat ederse tevliyet hissesi diğer kerimem Nadire müteveli ola. Ve bunların vefatında bunların evlad-ı zükur ve inasından ekber ve erşet ve tevliyet âlimi müteveli ola. Ve i'yâzü bi'llâhi te'âlâ evladım ve bunların evladı münkariz olursa neslen ba'de nesl ve batnen ba'de batn ahfad ve evlad müteveli olup bunların inkırazında da Çeribaşı Mahallesi imam ve muhtar ve ahali-i muteberesinden intihab edecekleri müstakim bir zat müteveli ola”⁷⁹ vakfiyelerde genel olarak bu minval üzere tevliyet şart koşulur. Fakat bazı vakfiyelerde gördüğümüz kadarıyla bu durum bazen istisnaya uğramaktadır. Vâkıfın kendisi ve evlatları için tevliyeti şart koşmayıp yabancı birilerine bu işi devrettiği görülebilmektedir. Bunun sebebi vakfiyelerde zikredilmemekle beraber vâkıfın vakıf işlerine ehil olmaması, evlatlarının olmaması veya müstakim insanlar olmaması gibi sebeplerden ötürü tevliyeti yabancı kişilere şart koşmuş olabileceği düşünülebilir.

Vakfiyelerin genelinde tevliyet, vâkıfın kendisinden başlayıp evlatları ile devam ederken bazı vakfiyelerde farklı durumlar göze çarpmaktadır. Bununla alakalı bir örnek vakfiye özeti şu şekildedir: “Erzincan'ın Molla Güzel Mahallesi'nden olan Miyese Hanım, Molla Güzel Mahallesi'ndeki evini vakfederek, ölümünden sonra oturmuş olduğu evin satılarak teçhiz ve tekfin masraflarının karşılanmasını, fakirlere helva dağıtılmasını, kalanıyla da vakfettiği evin masraflarının görülerek kiraya verilmesini, kira gelirinden de öncelikle vakfın masraflarının karşılanmasını, kendisi ve eşinin ruhu için her sene iki hisse kurban kesilmesini ve müteveli olan kişinin ücretinin ödenmesini şart koyuyor. Mütevelliliği ise hayatta olduğu sürece kendisinin yürüteceğini, ölümünden sonra ise Bekir Efendi'nin tevliyeti üstlenmesini, ondan sonra da Bekir Efendi'nin çocuklarının tevliyeti üstlenmesini istiyor. Ve bu şartlarla vakıf tescil oluyor.”⁸⁰ Bu vakfi bırakan kişi tevliyet görevini kendisi üstlenmekle

⁷⁹ E.Ş.S. C 53, s. 209, Dava No: ?

⁸⁰ E.Ş.S. C 54, s. 147, Dava No: 87.

beraber kendisinden sonra evlat veya akrabaları yerine güvenmiş olduğu bir başka zât için tevliyeti şart koşuyor.

Vâkıf bazen vakfın tevliyetini hiç üstlenmeden bir başkasına devredebilmekte ve o devrettiğı kişinin soyunun bu görevi devam ettirmesini şart koşabilmektedir. Tevliyet görevinin vakfın bırakıldığı andan itibaren bir başkasına devredildiğı bir örnek vakfiye özeti ise şu şekildedir: “Molla Güzel Mahallesi'nde oturan Asım Efendi'nin, iki dükkânı vakfedip, mezkur vakfın müteveli tarafından kiraya verilerek gelirleriyle masraflarının ödenmesini ve kalanıyla da vakfın yanındaki mescidin masraflarının karşılanmasını ve imam tutulmasını, müteveli olarak da Hafız Münir Efendi'nin atanmasını, onun ölümüyle de evlatlarının tevliyeti devralmalarını şart koşması.”⁸¹ Bu örnekte görüldüğü gibi vâkıf bu görevi hiç üstlenmeden bir başkasına devretmiş ve o kişinin evlatlarına bu görevi vasiyet etmiştir.

Bazen de tevliyet görevi kişilerin soyuna değil belli görevleri yapan kişilere şart koşulabilmektedir. Bununla alakalı bir örnek vakfiye özeti şu şekildedir: “Erzincan'ın Büyük Köşüner Köyü ahalisinden olan Tevhit Efendi, Hasan Efendi Mahallesi'ndeki evini vakfedip zikri geçen vakfın kiraya verilerek gelirinden vakfın giderlerinin karşılanmasını, mezkur mahalle imamının ücretinin verilmesini, müteveli olarak da o anda o caminin imamı olan Hamdi Efendi'nin tayin edilmesini, onun ölümüyle de yerine gelecek olan imamın müteveli olmasını şart koşmuştur.”⁸² Bu örnekte görüldüğü gibi tevliyet, vakfın bırakıldığı yerde bulunan caminin imamlık görevini yürüten zata bırakılmış, şahısların soyları değil o görevi yürütenlerin tevliyeti üstlenmeleri şart koşulmuştur.

Vakfiyelerde tevliyet kadar önemli olan bir başka görev ise nâzırlıktır. Nâzır olan kişi, mütevellinin vakfı şartlarına ve usulüne göre yönetmesinden sorumludur. Usulsüz yapılan uygulamalara engel yetkisi bulunmaktadır.

İncelediğimiz vakfiyeler içerisinde nâzır tayin edilen bir adet vakfiye bulunmaktadır. Özet olarak şu şekildedir: “Erzincan'ın Büyük Mecidiye Mahallesi

⁸¹ E.Ş.S. C 55, s. 271, Dava No: 312.

⁸² E.Ş.S. C 55, s. 132, Dava No: 222.

ahalisinden olan Mehmet Efendi, aynı mahalledeki evini vakfederek mezkûr vakfın kiraya verilmesini, kirasıyla giderlerinin karşılanması, bir kısmıyla mum imal ettirerek Mehmet Sami Efendi Dergâhına verilmesini, bir kısmıyla da kurban kesilmesini, kalanın da müteveli olan zata ücret olarak verilmesini, tevliyetin de ölene kadar kendisinde olmasını, öldükten sonra da kızının müteveli, oğlunun da nâzır olmasını, soylarının kesilmesi halinde ise mahalle eşrafı tarafından bir müteveli bir nâzır tayin edilmesini şart koşmuştur.”⁸³ Görüldüğü gibi Mehmet Efendi, tevliyet görevinin kızı tarafından üstlenilmesini, oğlunun ise ona nâzır olmasını şart koşmuştur. Soyunun kesilmesi halinde ise herhangi birini seçmemiş, mahalle eşrafı tarafından tayin edilmesini istemiştir.

3. Vakfedilen Mallarla İlgili Veriler

Mevcut vakfiyelerde görülen vakıf mallarını ev ve dükkânlar oluşturmaktadır. Diğer belgelerde sıkça karşımıza çıkan su vakıflarına dair herhangi bir vakfiye örneği bulunmamaktadır.

Bazı vâkıflar vakfettikleri malların kendi ölümünden itibaren vakıf malı sayılmasını da isteyebilmektedir. Şöyle ki; kişi bir evini hayattayken vakfedip diğer bir evini de kendi ölümünden sonrası için vakfedebilmektedir. Böylelikle ölümünden sonrası için vakfettiği evin satılarak kendi cenaze masraflarının oradan karşılanması suretiyle ilk bıraktığı vakıf olan evinin masraflarının ve ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlamaktadır.

Başka vakıf belgelerinde bu durum daha sık karşımıza çıkarken incelediğimiz vakfiyeler içerisinde bu şekilde bir tek örnek bulunmaktadır. O örnek de özet olarak şu şekildedir: “Erzincan'ın Molla Güzel Mahallesi'nden olan Miyese Hanım, Molla Güzel Mahallesi'ndeki evini vakfederek, ölümünden sonra oturmuş olduğu evin satılarak teçhiz ve tekfin masraflarının karşılanması, fakirlere helva dağıtılmasını, kalanıyla da vakfettiği evin masraflarının görülerek kiraya verilmesini, kira gelirinden de öncelikle vakfın masraflarının karşılanmasını, kendisi ve eşi için her sene iki hisse kurban kesilmesini ve müteveli olan kişinin ücretinin ödenmesini şart

⁸³ E.Ş.S. C 55, s. 215, Dava No: 178.

koşuyor. Mütevelliliği ise hayatta olduğu sürece kendisinin yürüteceğini, ölümünden sonra ise Bekir Efendi'nin tevliyeti üstlenmesini, ondan sonra da Bekir Efendi'nin çocuklarının tevliyeti üstlenmesini istiyor ve bu şartlarla vakıf tescil oluyor.”⁸⁴ Bu örnekte görüldüğü gibi Miyese Hanım evlerinin birini hayattayken vakfetmiş, diğer evini ise öldükten sonrası için vasiyet ederek teçhiz ve tekfin masraflarının oradan karşılanmasından sonra kalan kısmın ilk bıraktığı vakfın tamir ve diğer masraflarına aktarılmasını vasiyet ediyor.

D. Vakıf Malının İhlali ile Alakalı Belgeler

Vakıf ile alakalı belgelerde nadir görülen dava türlerinden biri de vakıf malında taksir yapıldığı veya başkası tarafından alıkonulduğu iddiasıyla mahkemeye başvurulmasıdır. İncelediğimiz sicil defterlerinde bu konuyla alakalı yirmi sekiz adet belge bulunmaktadır. Diğer belge türlerinde olduğu gibi bu belgelerde de dava ertelenmeleri ve şahit tezkiyeleri mevcuttur. Bundan ötürü tek bir davayla alakalı olarak birçok farklı belge oluşmaktadır. Bu şekilde olan tekrarları çıkarsak toplamda beş adet farklı dava bulunmaktadır. Bu davaların yirmi dört tanesini Hacı Ömer Efendi'nin mahkemeye başvurarak, tevliyetini yürüttüğü vakıf suyunun başkaları tarafından ihlal edildiğinden kendisine iade edilmesini talep ettiği belgeler oluşturmaktadır. Diğer dört belge ise her biri farklı bir davadan bahsetmektedir.

Bu tarz davalarda iki durum söz konusudur. Birincisi, vakfın mütevellisi olan kişinin vakıf mallarını gerektiği gibi yönetmemesinden ötürü kusurlu olması ve bu durumun bir başkası tarafından dava edilmesidir. Bu şekilde olan davalarda tevliyet o kişiden alınabileceği gibi uyarı verilerek devam da ettirilebilir. İkinci durum ise, vakıf malında başka birilerinin fuzûli olarak tasarruf etmesidir. Bu durumda, mütevellî olan kişi vakfı ispat edebilirse, diğer kişiler maldan uzaklaştırılır. Aksi takdirde davasını ispat eden taraf haklı bulunur.

Vakıf malının ihlal edilmesiyle alakalı bir dava örneği şu şekildedir: “Medine-i Erzincan’ın Cuma Mahallesi ahalisinden Topaloğlu İsmail bin Ali medine-i mezkure mahkeme-i şeriyyesinde ma’kud meclis-i şer’i şerif-i enverde liva mezkur muamelat-

⁸⁴ E.Ş.S. C 54, s. 147, Dava No: 87.

1 evkaf memuru vekili Abdurrahman Efendi ibn Muhyiddin hâzır olduğu halde zikr-i âti haneye vaz'ü'l-yed olduğu bi't-tenbîhi'l-âdet sâbit olan Hasan Efendi Mahallesi ahalisinden Melek oğlu Hakkı bin Yusuf muvâcehesinde ber veçh-i âti dava eyledi. Mezkur Cuma Mahallesi sakinelerinden iken bundan akdem vefat eden Topaloğlu kerimesi Esmâ binti el-mezbur Ali hayatında ve kemâl-i akıl ve sıhhatinde mahalle-i mezkurede vâki canibi yemen ve arkası Boyacıoğlu Mehmet hanesi ve yesârı Zülal hanesi ve cephesi yol ile mahdud ve arazi-i emiriye üzerine mebnî tahtani büyü-t adîdeyi müştamil bir bab hanesi derûnundaki eşyasıyla beraber bi cümleti't-tevâbi' ve'l-levâhik ve hasıl tımarında vâki mahallerinde ma'lûmu'l. ve'l-hudud üç kıta tarlasını dahi bana bey' ve temlik ve teslim edip bedeli olan 60 adet Osmanlı altınını vakf ve habs ve meblağ mezkurun techîz ve tekfini ve zimmetimi(?) tesviye ve hane-i mezkurun tamir ve termihi icra ve vergi-yi nizamisi te'diye olunduktan sonra bâki kalan meblağ ile hâne-i mezkurun icar ve .. beher sene iyd'-i edhada bir sehim kurban zebh ve mahallenin cami-i şerifinden miktarı gayr-ı muayyen bir berat ikad ve miktarı kafi helva tabh ile komşu ve fukarâ-yi müslimîne it'âm ve şehir-i Rebi'i'l-evvel'de mevlid-i nebi kıraat olunup ecir ve mensubatı fahr-i kâinat Efendimiz'in ruhu tayyibesiyle vâkıfe-i mezburenin ve ebeveyninin ervahına ihdâ oluna. Ve vakfi mezkurune biraderi beni mütevellî ve demirci Bayram ustayı nâzır tayin edip ba'de vefatihima evlad-ı zükurlarının ekberi mütevellî ve nâzır olalar. Deyu şart edip mezkur ile maa eşyahâne-i mezkuru fâriğan anî'ş-şevâğil vakfiyet üzere bana teslim eylediğinde ben dahi ber veçh-i muharrer teslim ve kabz ve bi't-tevliye hane-i mezkure mutasarrıf iken müdde-i aleyh mezbur Hakkı hane-i mezkure vaz'-ı yed eder olmakla mezkur haneden .. vakfiyet üzere mahallinde bana teslim mezbure Hakkı'ya tenbih olunmak matlubumdur. Deyu mealî takriri meşruha mutabık ve zikr-i mezbure Esmâ Hatun imza ve mührüyle mümza ve mahtum bir kıta ve mersum 1 Kânunuevvel sene 338 tarihli vakıfname ibraz eyledi.”⁸⁵ Bu belgede özet olarak şunlar anlatılmaktadır: “Erzincan'ın Cuma Mahallesi ahalisinden olan İsmail Efendi, kız kardeşinin vakfettiği bir miktar para ve eve mütevellî olduğu halde, mezkûr vakfa

⁸⁵ E.Ş.S. C 55, s. 241, Dava No: 243.

Hakkı Efendi'nin zilyed olduğu, bundan ötürü vakfın Hakkı Efendi'den alınarak kendisine teslim edilmesini talep etmesi.”

1. Vakfı Bırakan Kişilerle Alakalı Veriler

Bu tarz davalarda vakfı bırakan kişilerle alakalı fazla bir bilgiye rastlamak mümkün değildir. Çünkü bu davalara esas teşkil eden mesele, tevliyet görevini yürüten kişilerle alakalı durumlardır.

Bununla beraber belgelerin bir tanesi hariç olmak üzere diğer belgelerde vakfı kimlerin bıraktığı kısaca zikredilmiştir. Buna göre, kalan dört davadaki vakıfları bırakanların ikisi erkek ikisi ise bayandır. Mahkemeye yapılan başvurulara bakıldığında erkeklerin bırakmış olduğu vakıflarla alakalı, başvuran kişinin vâkıfla bir akrabalık durumu gözükmemektedir. Fakat bayanların bırakmış olduğu vakıflarla alakalı davanın birinde, vakfı bırakan kişinin, başvuran kişinin kız kardeşi olduğu görülmektedir. Diğer davada ise bir akrabalık durumundan söz edilmemektedir.

2. Müteveli ile İlgili Veriler

Vakıf malının ihlal edildiği ileri sürülerek açılan davalar beş tanedir. Bu beş davanın üçü erkekler tarafından, ikisi ise bayanlar tarafından açılmıştır. Bu davaların ikisinde tevliyetle gevşeklik gösterilerek vakıf malında taksir olunduğu, diğer üçünde ise vakıf malının başkaları tarafından haksız yere kullanıldığı ve alıkonulduğu iddiası vardır. Şimdi sırasıyla bu davaları inceleyeceğiz.

Belgelerin çoğunluğunu oluşturan dava, Hacı Ömer Efendi'nin açmış olduğu davadır. Bu davada Ömer Efendi, tevliyetini yürütmüş olduğu vakıf suyunun bir kısmının başkaları tarafından alıkonulduğunu iddia ederek mahkemeye başvurmuş ve vakıf malının kendisine döndürülmesini talep etmiştir. Davanın çözüme ulaştırıldığı belgenin özeti şu şekildedir: “Molla Güzel Mahallesi ahalisinden olan Hacı Ömer Efendi, tevliyetini yürütmüş olduğu Mustafa Çavuş Camii şerifinin vakfı olan dört hark suyun üçünün Mustafa ve Bekir Efendiler tarafından haksız yere kullanıldığını ileri sürerek alıkonmalarını mahkemeden talep etmesi. Mahkemenin delil istemesi sonucu delil getiren Ömer Efendi, zilyed oldukları halde Mustafa ve Bekir Efendiler aleyhine haklı görülmüştür. Çünkü vakıf davalarında haricin delili zilyedin deliline

tercih edileceği mahkeme tarafından bildirilmiştir. Sonuç olarak üç hark suyun vakıf malı olduğu anlaşıl原因 olarak Ömer Efendi'nin tasarrufuna verilmesi.”⁸⁶

Dava bu şekilde sonuçlanana kadar yirmi üç tane daha belge oluşturulmuştur. Bu belgelerin çoğunu mahkemenin ertelenmesi ve şahit tezkiyeleri oluşturmaktadır. Bu davanın bir özelliği de en çok uzayan dava olmasıdır. İncelediğimiz diğer davalarda mahkemenin bu kadar ertelenerek devam ettiği bir başka dava daha yoktur.

Vakıf malının başkası tarafından alıkonulduğu iddiasıyla mahkemeye başvuru olan bir diğer dava ise yukarıda örnek metin olarak verdiğimiz davadır. Kısaca hatırlayacak olursak şu şekilde özetlenebilir: “Erzincan'ın Cuma Mahallesi ahalisinden olan İsmail Efendi, kız kardeşinin vakfettiği bir miktar para ve eve mütevellî olduğu halde, mezkûr vakfa Hakkı Efendi'nin zilyed olduğu, bundan ötürü vakfın Hakkı Efendi'den alınarak kendisine teslim edilmesini talep etmesi.”⁸⁷ Bu davada dikkat çeken husus, vâkıftan hemen sonraki mütevellide böyle bir sıkıntı yaşanmasıdır. Çünkü genel itibarıyla vâkıftan hemen sonra tevliyet görevinde bulunan kişilerde bu tarz problemler yaşanmamaktadır. Bu davada ise ilk mütevellî olan İsmail Efendi, kız kardeşinin bırakmış olduğu vakfı elinde tutamamış ve bir başkasının bu mala zilyed olduğunu iddia etmiştir. Dava da sadece talep kısmı mevcut olup mahkemenin verdiği kararla alakalı bir bilgi bulunmamaktadır.

Vakıf malının iade edilmesi istenen son dava Naile Hanım'ın açmış olduğu davadır. Bu davada Naile Hanım, Pembe Hanım'ın evini vakfettiğini, ölene kadar kendisinin, öldükten sonra ise Naile Hanım'ın oturacağını şart koştuğunu iddia etmektedir. Bu dava özet olarak şu şekildedir: “Karaağaç Mahallesi sakinlerinden olan Naile Hanım'ın, mezkûr mahallede oturan Pembe Hanım'ın evini vakfederek ölene kadar kendisinin, öldükten sonra da Naile Hanım'ın ölene kadar oturmasını şart koştuğunu iddia ederek mahkemeye başvurusu. Şahitler tarafından davasını ispat ederek mezkûr vakfın kendisine iadesini talep etmesi.”⁸⁸

⁸⁶ E.Ş.S. C 55, s. 150, Dava No: 33.

⁸⁷ E.Ş.S. C 55, s. 241, Dava No: 243.

⁸⁸ E.Ş.S. C 55, s. 313, Dava No: 83.

Davanın içeriğinden de anlaşılacağı üzere mevkuf olan mal, şartlara hâiz olmayan kişilerin elinde bulunmaktadır. Fakat davacı tarafından ispat edildiği için mevkuf el değiştirebilmektedir. Bazı davalarda da görüldüğü üzere, şartları taşıyan kişilerin gaip olduğu durumlarda mahkeme uygun gördüğü birini bu malların tevliyeti için nasb ve tayin edebilir. Fakat meşrutun leh ortaya çıktığında (bu davada olduğu gibi) mevkuf olan mal o kişiye tevdi edilir.

Bu davada dikkat çeken husus, mevkufun bizzat kendisinden faydalanılıyor olmasıdır. Diğer vakıflarda genel olarak vakfın kiraya verilerek gelirinden faydalandığı ve vakfedilen cihetin daha geniş tutulduğu görülmektedir. Bu vakıfta ise tek bir kişinin faydalanması şart koşulmuştur.

Bu tarz davalarda görülen ikinci bir durum ise vakıf malında veya tevliyetle kusur edildiği için tevliyetin talep edilmesidir. Bu şekilde açılan davaların birinde davacı olan kişi haklı bulunmuş ve tevliyet el değiştirmiştir. Fakat ikinci davada ise tevliyetten el çektirilecek bir durum tespit edilmemiş lakin tamamen kusurdan salim olmadığı anlaşılmış ve mütevellî olan kişiye ihtar yapılmıştır. Şimdi bu davaları inceleyeceğiz.

Bahsettiğimiz birinci dava Esmâ Hatun'un açmış olduğu davadır. Davanın içeriği özet olarak şu şekildedir: “Esmâ Hatun tarafından mahkemeye başvurularak, tevliyetle kusur ettiğinden ötürü, tevliyetin Hacı Muhammed Efendi'den alınarak kendisine verilmesini talep etmesi. Mahkeme tarafından haklı görülerek tevliyetin kendisine verilmesi ve oğlunun da kâim-i makam tayin edilmesi.”⁸⁹

Kadınların mütevellî olarak tayin edildiği davalarda, daha önce de geçtiği gibi, bir de kaim-i makam tayin edilmektedir. Bu davada da aynı durum söz konusudur. Kâim-i makam olarak tayin edilen kişilerin de genel olarak kadının akrabalarından olduğu gözükmemektedir. Nitekim bu davada da Esmâ Hatun'un oğlu bu göreve getirilmektedir.

⁸⁹ E.Ş.S. C 52, s. 145, Dava No: 444.

Vakıf malının ihlali ile alakalı davalarda el değıştirmeden devam eden tek vakıf, Hacı Mehmet Efendi'nin tevliyetini yürütmüş olduğu vakıftır. Bu dava metninden anlaşıldığı üzere, mahkemeye şikâyetle bulunulmuş fakat bu şikâyet metnini içeren dava incelediğimiz belgeler içerisinde bulunamamıştır. Özet olarak bu belgede şunlar geçmektedir: “Daha önce davası görülen vakıf dükkânlarının mütevellisi olan Hacı Mehmet Efendi'nin bu dükkânlar üzerindeki tasarrufunun keyfiyetinin araştırılması neticesinde, bu tasarruflarda tamamen salim olmadığına kanaat getirilerek kendisine ihtar tebligatı yapılması.”⁹⁰

Bu belgeden anlaşıldığı kadarıyla Mehmet Efendi'nin, yürütmüş olduğu tevliyet görevinde kusur etmesinden dolayı birisi tarafından şikâyet edilmiştir. Bu şikâyet neticesinde mahkeme tarafından gerekli tahkikat yapılmış fakat tevliyetten azledilmesini gerektirecek bir kusur bulunamamıştır. Bununla beraber tamamen salim olmadığı için durumun tekrar etmemesine yönelik uyarı yapılmıştır.

3. Vakfedilen Mallarla İlgili Veriler

Yukarıda zikri geçen davaların üç tanesinde vakıf malı ile alakalı bilgi mevcuttur. Diğer iki davada ise davanın başlatıldığı ilk belgeler bulunmadığı için vakıf malı ile alakalı bilgiler eksik kalmaktadır.

Zikri geçen üç tane davada bulunan mevkûflar; ev, dükkân ve su vakıflarından oluşmaktadır. Bunlardan elde tutması en zor olan vakıflar su vakıflarıdır. Çünkü bu tarz vakıflar elde mevcut bekletilen mallar değildir. Bu sebepten ötürü de ilgili dava oldukça uzamıştır. Su vakıflarıyla alakalı davaların çözümü genelde şahitler vasıtasıyla olmaktadır. İlgili davanın çözümünde de yine şahitlerin rolünün önemli olduğunu görmekteyiz.

Vakıf malının ev olduğu davalardan birinin farklı bir yönü bulunmaktadır. Bu dava ise yukarıda zikri geçen Naile Hanım'ın davasıdır. Bu davada mezkûr kişi, vakfın bizzat kendisinin kullanım hakkını talep etmektedir. Genel olarak ise vakıf mallarının tevliyeti için dava açılmaktadır.

⁹⁰ E.Ş.S. C 52, s. 135, Dava No: 411.

Bu tarz davalardaki bir diğerk vakıf malı ise paradır. Para vakıflarının incelediğimiz belgeler içerisinde az bir bölüm oluşturduğu daha önce de geçmiş ve gerekli açıklamalar orada yapılmıştı. Bu davada farklı bir durum söz konusu olmadığı için geçmişte yapılan açıklamayı tekrar etmeyip sözü oraya havale ediyoruz.

E. Vakıf Şartlarının Değıştirilmesi ile Alakalı Belgeler

Vakıf bırakan kişiler vakfiyelerde, vakfın nasıl ve kimler tarafından yönetileceğini ve hangi sınıf için kullanılacağını belirtirler ve vakıf bu şartlar içerisinde hizmet görür. Fakat vâkıflar, vakfın şartları ile alakalı bazı değışiklikler yapabilmektedirler. Değışiklik yapılabilmesi için gerekli şartlar bir sonraki bölümde açıklanacak olup burada sadece yapılan bu değışiklikler incelenecektir.

İlgili dava sayısı az olduğu için bundan sonraki konular tek başlık altında ele alınıp örnekler sırasıyla incelenecektir.

Vakıf şartlarında değışikliğe gitme meselesi, mevcut sicil defterleri içerisinde oldukça az karşılaştığımız bir meseledir. İncelediğimiz belgeler arasında bu konuyla alakalı üç adet belge bulunmaktadır. Bu belgelerin ise bir tanesi fetva hükmünde bir belgedir. Yani yapılan bir değışiklik söz konusu değildir. Dolayısıyla vakıf şartlarında değışiklik yapılması için mahkemeye başvuran iki kişi mevcuttur.

Vakıf şartlarında değışiklik yapmak için yapılan bir başvuru örneğı şu şekildedir: “el-Hamdü li’llâhi’llazzi ceale ahkâme mahfuzen ani’t-tebdil ve’t-tağyir ellezi leyse lehü şey’ vela nazîr ve’s-salâtü ve’s-selâmü alâ-seyyidînâ Muhammedin’illezi sahibi’s-şer’i’l-kaviyyin ve alâ âlihi ve ashabihi ecme’în. Ammâ ba’dü: İşbu vesîka-i sahîhatü’l-fehâyinin imlâsı bâdî oldur ki: Medîne-i Erzincan’ın Molla Güzel Mahallesi ahalisinden sâhibü’l-hayrât ve’l-hasenât vağibü’l-cenneti ve’d-derecât eş-şahir bi Ubeydullahzade el-hac Mehmet Asım Efendi ibn Hafız Abdurrahman medine-i mezkur mahkeme-i şer’iyesinde makud meclisi şer’i şerif-i enverde ber vech-i âti ikrâr-ı sahih-i şer’i edip ‘ben bundan akdem işbu mahkeme-i şer’iyede usul-ü şer’iyesine tevfikân mâlik ve mutasarrıf olduğum mahallerinde beyne’l-ahâlî ve’l-cirân ma’lûmü’l-hudûd ve’l-miktar iki kepenk nalbant dükkânı ile

bir kepenk semerci dükkanı ve bir bab hanı hasbeten li'llâhi'l-aliyyi vakf ve tevliyet ve masraf-ı şerâitini tebeyyün eylediğime dair 1338 senesi Rebi'ü'l-âhir tarihiyle müverreh 225 numaralı vakfiyesi tanzim olunmuş ise de tarih-i mezkurde dekâkin-i mezkurenin vâridat-ı seneviyesi dîn ve ruğş-u mülzeme kıymeti tedenni ve tenâkus eylediğine binaen zikr olunan varidat-ı seneviyesinden vergi-yi nizami ve masarîf-ı tamiriye ba'de'l-ihraç baki kalan bedel-i icar on akçe ihtiyar edilip bir akçesi vakfiye-i mebhush-u anhada beyan olunan fenerin vech-i meşrut üzere îkadı ve bir akçesi mütevellî ücreti olup dört akçe dahi biri benim biri pederimin ve biri validemin ve biri zevcem Sümbül'ün ruhlarımız için tilavet olunacak dört hatm-i şerif kıraat eden zata hediye ola. Ve bir akçesiyle el-hac Ömer Efendi ruhuna ihdâ olunmak üzere beher sene Molla Güzel Cami-i Şerif'inde berat tabir olunur kebir mum îkad oluna. Ve hâsıl olacak ecir ve mensubatı benim pederimin ve oğlum Fahreddin Efendi'nin ruhlarımıza ihda olunmak üzere, üç akçesiyle beher sene üç sehîm kurban zebh oluna. Ve şerait-i mezkureyi bizzat ifaya ve ahire ifa ettirmeye ve evkâf-ı mezkurde her hangi biri olursa olsun vakfa enfa' olmak şartıyla tebdiline ve mübadelesine evladından olan mütevelliler me'zun olalar.' Deyu tevsî'-i şerâit eylediğimden vech-i mezkur üzere tebeyyün olunması muradımdır. Deyu tarih-i mezkur ile müverreh ve sicilde mukayyed bir kıta vakfiye ibrazıyla tevsî'-i şerâit talep eyledikte vâkıf-ı müşârî ileyhî takrir-i meşrûhu vâkıyâya mutabık ve nefsü'l-emirde muvafık ve masârîf-ı vakfa ilave olunan mütevellîye ait sehîme tesir edip mütevellî dahi vâkıfın kendisi idüğü mübrez vakfiye münderecatı ve zabtında mazbutu'l-esamî sahimetü'l-kelimatın huzur-u şer'de alâ tariki's-şehâde vukû bulan ihbar ve imzaları lede's-şeri'l-enver zahîr ve nümâyan olmağın hafazan li'l-makal mucebince ma vak'a bi't-talep ketep ve imla olundu. Fi'l-yevmi's-salis min-Şabani'l-muazzam li-seneti ihdâ ve erba'în ve selâse mieteyn ve elf."⁹¹

Bu örnekte görüldüğü gibi bir vâkıf, yapmış olduğu bir vakıfta değişiklik yapmak isterse, talebini yukarıdaki gibi arz etmesi gerekir. Bu belgede yer alan sıralamayı şu şekilde yapabiliriz. Öncelikle yaygın vakfiye örneklerinde olduğu gibi hamdele ve salât-ü selamla başlanır ve talepte bulunan şahsın kimliği açıklanır.

⁹¹ E.Ş.S. C 55, s. 284, Dava No: 21.

Bunlardan sonra başvuran kişinin yapmak istediği değişiklikler zikredilir. Son olarak ise eğer mahkeme yapılan değişikliği uygun görmüşse, bunun zapt altına alınarak şahitler huzurunda imzalandığı kayıt altına alınır.

Yukarıda verilen teknik bilgilerden sonra ilgili belgeleri incelemeye başlayabiliriz.

Bu konudaki birinci örneğimiz yukarıda vermiş olduğumuz örnek metinde geçen başvurudur. Bu başvuru Molla Güzel Mahallesi ahalisinden olan Mehmet Asım Efendi'nin talebidir. Özet olarak şu şekildedir: “Molla Güzel Mahallesi ahalisinden olan Mehmet Asım Efendi'nin, vakfettiği dükkânların tevliyetini kendisi yürütürken vakfın gelirlerinin harcanacağı yerler konusunda vakfiyeye şartlar eklemek istemesi. Mahkeme tarafından isteğinin kabul edilerek vakfiye şartlarının yenilenmesi.”

Bu örnekte Mehmet Asım Efendi'nin, kendi bırakmış olduğu dükkânların gelirlerinin harcanacağı yerleri düzenlediğini görüyoruz. Burada da görüldüğü gibi vakıf şartlarının değiştirilebilmesi sadece vâkıfın tasarrufunda olan bir durumdur. Eğer vâkıf, şartlar içerisinde mütevellinin de bu hakka sahip olmasını isterse bu durumda mütevellî de bu değişiklikleri yapabilir. Fakat örneklerimiz içerisinde mütevellinin böyle bir tasarrufta bulunduğunu göremiyoruz.

Konuyla alakalı ikinci örneğimiz ise Hacı Ahmet Efendi'nin yapmış olduğu başvurudur. Bu başvuruda bırakmış olduğu vakıf için koyduğu şartları saymıştır. Ayrıca vakıf şartlarını değiştirme yetkisini mütevellî olan kişiye verdiğini de açıklamıştır. Kendisinin de o anda mütevellî olmasından dolayı vakfın gelirinden faydalanacak olan kişileri değiştirmiştir. Bu değişiklik ise eşinden ayrılmasından dolayıdır.⁹²

Bu belgenin başka bir belgenin devamı olduğu anlaşılmakta fakat diğer belgeye ulaşılamamaktadır. Bundan dolayı vakfın mahiyeti ile alakalı bir veri mevcut değildir.

⁹² E.Ş.S. C 52, s. 6, Dava No: 16.

Konuyla alakalı son belge bir fetva örneğidir. Bu fetva ise özet olarak şu şekildedir: “Vakfın mütevellisi olma şartları içerisinde geçen ekber, erşed ve erkek olma şartı, bu şartları taşıyan kimse bulunmadığından ötürü kız evladın çocuklarına geçebileceğini gösteren fetva.”⁹³

Bu belgedeki şart değişikliği zorunlu bir değişiklik durumudur. Konuyla alakalı tam bir uyum bulunmamasına rağmen içerik itibariyle en muvafık olduğu başlık burası olduğu için burada değerlendirilmiştir. Belgeyle alakalı başka veri bulunmadığı için konunun detaylarını bilemiyoruz.

F. Vakfın Yenilenmesi ve Değiştirilmesi ile Alakalı Belgeler

Kullanılan vakıf malları zamanla eskir ve kullanılamaz hale gelebilirler. Bunun için vakıf mallarının da diğer mallar gibi zaman zaman yenilenmesi gerekebilir. Mesela ev olarak bırakılan bir vakıf malı, zamanla eskiyip yıkılmaya yüz tutabilir. Bundan dolayı yıkılıp yenisinin inşa edilmesi gerekir. Yeniden inşa edilmesi de vakfın kendi gelirinden yapılır.

Vakıf mallarının yenilenmesi sadece yukarıda zikredildiği gibi olmaz. Bazen vakıf malının bulunduğu yer vakıf için kullanışsız hale gelebilirken bir başkası için cazip olabilir. Böyle durumlarda da vakfın menfaati için vakıf malı tebdil edilebilir.⁹⁴

İncelediğimiz belgeler içerisinde yukarıda zikri geçen durumlara numune teşkil eden birer örnek mevcuttur. Şimdi sırasıyla bu örnekler incelenecek ve değerlendirmesi yapılacaktır.

Vakfın harap olması ve bu yüzden yenilenmesinin gerektiği dava örneği özetle şu şekildedir: “Müftüzade Abdurrahman Efendi'nin, mütevelliliğini yürütmüş olduğu Abdullah Efendi Camii'ne ait vakıf dükkânlarının harap olmaları sebebiyle yıkılıp tekrar inşa edilmesi için mahkemeye başvurusu ve başvurusunun uygun bulunarak izin verilmesi.”⁹⁵

⁹³ E.Ş.S. C 52, s. 49, Dava No: 150.

⁹⁴ Ömer Hilmi Efendi, s. 115; Akgündüz, *Vakıf Müessesesi*, s. 299.

⁹⁵ E.Ş.S. C 53, s. 205, Dava No: ?.

Bu tarz başvurularda vâkıfın, aksine şart koşmuş olup olmamasına bakılmaz ve vakfın yenilenmesi için karar verilir.⁹⁶ Çünkü vakıf malının yenilenmemesi için koşulacak bir şart, fasit şarttır ve yerine getirilmez. Nitekim hiçbir vakfiyede de böyle bir şartla karşılaşılmaz. Ayrıca hâkimin de böyle bir davada aksi hüküm vermesi beklenemez. Çünkü vakfın lehine olan bu tarz uygulamalar vakıfların devamı için önemlidir. İncelediğimiz davada da aynı durum geçerli olmuş ve vakıf malının yenilenmesine müsaade edilmiştir.

Vakıf malının yenilendiği dava örneklerinde genel olarak vakfedilen malın ev veya dükkân olduğu görülmektedir. Çünkü vakıf malları içerisinde yenilenmeye en çok ihtiyaç duyulan mal ev ve dükkânlardır.

Vakıf malının yer değiştirilmesi suretiyle yenilendiği diğer dava örneği ise şu şekildedir: “Erzincan’ın Sarıgöl Köyü’nde bulunan Öksüzoğlu Camii’nin vakfına mütevellî olan Mehmet Münir Efendi, atıl olarak bulunan vakfın bir faydası olmaması sebebiyle bir başka yerdeki dükkân arsaları ile değiştirilmesi için mahkemeye başvurması ve vakıf için faydalı görülerek izin verilmesi.”⁹⁷

G. Temyize Götürülen Davalar ile Alakalı Belgeler

Şer’iye mahkemelerinde görülen davaların bazen bozulması istenerek bir üst mahkemeye götürüldüğü görülmektedir. Fakat “temyize götürmek” dediğimiz bu durum çok fazla karşımıza çıkmamaktadır. Ayrıca temyize götürülen davalarda da bir değişiklik olmadığını görmekteyiz. Tabii olarak bu durum incelediğimiz belgeler için geçerlidir.

İncelenen davalar içerisinde bu tarz üç adet belge bulunmaktadır. Bu belgelerin iki tanesi aynı davaya taalluk eden belgelerdir. Dolayısıyla dava sayısı ikiye düşmektedir. Bu davaların ikisinde de verilen karar bozulmamıştır.

Konuyla alakalı birinci örneğimiz Sılbıs Köyü’nde bulunan Hacı Hüseyin Emir Çelebi Vakfı ile alakalıdır. Belgelerin iki tanesi bu dava ile alakalıdır. Belgeler özet

⁹⁶ Ömer Hilmi Efendi, s. 115; Akgündüz, *Vakıf Müessesesi*, s.298.

⁹⁷ E.Ş.S. C 54, s. 144, Dava No: 79.

olarak şu şekildedir: “Sılbıs Köyü ahalisinden Hacı Hüseyin Emir Çelebi Vakfı'nın mütevellisi olan Mustafa Hilmi Efendi'nin vekili Abdullah Vehbi Efendinin, vakfa ait olduğunu söylediği iki tarla ve bir bağın Makbule ve Mehpare Hanımlar tarafından fuzûli olarak kullanıldığını söyleyerek mahkemeye başvurması ve kazanması sonucu, Makbule Hanım tarafından davanın temyize götürülmesi ve bozulması.”⁹⁸ Dava bozulmasına rağmen tekrar görülmesi sonucunda yine Makbule Hanım haksız bulunmuştur. İkinci davanın  zeti de şu şekildedir: “Sılbıs Köyü ahalisinden olan Makbule Hanım tarafından temyize götürülen davanın tekrar görülerek Makbule Hanım'ın haksızlığına hükmedilmesi ve mahkeme masraflarının da Makbule Hanım'a yüklenmesi.”⁹⁹

Dava  rnekleri incelendiğinde bir vakıf malı ihlali olduğu ortadadır. Bu dava, yukarıdaki “vakıf malının ihlal edilmesi” ile alakalı davalar içerisinde de ele alınabilecek bir dava olmakla beraber ihlal meselesi üzülüp temyize g t r ld ğu için farklı bir başlıkla değerlendirilmiştir. Yine yukarıda da geçtiği gibi vakıf malının fuzûli tarafından kullanıldığını davalarda, mütevelli olan kişinin vakıf malını ispat etmesiyle dava üzülür ve vakıf lehine karara bağlanır. Bu davada da g r ld ğu gibi böyle bir davada temyize gidilmesi dahi sonucu değiştirmemektedir.

Konuyla alakalı diğer dava  rneği ise tevliyetle alakalıdır.  zet olarak şu şekildedir: “Abdullah Efendi Cami Vakfı'nın mütevellisi iken vefat eden Muhyiddin Efendi'nin yerine mahkemenin tescili ile Abdurrahman Efendi'nin mütevelli olması. Fakat Hayrettin Efendi tarafından kararın temyize götürülmesi. Mahkeme tarafından yapılan inceleme sonucu verilen kararın yerinde bulunması ve Abdurrahman Efendi'nin tevliyetinin devamına hüküm verilmesi.”¹⁰⁰

Bu davada vakıf malı veya v kıfla alakalı bir bilgi mevcut değildir. Çünkü bu tarz davalarda, genelde bir önceki davada bu bilgiler geçmiş olup ikinci kez görülen davalarda aynı bilgiler tekrar edilmemektedir. Temyiz davalarında önemli olan

⁹⁸ E.ř.S. C 55, 06_Mil_Yz_C55_131 (Belgede sayfa ve dava no olmadığını için, Milli Kütüphane'de kayıtlı olan bu numara ile verilmiştir).

⁹⁹ E.ř.S. C 55, s. 236, Dava No: 231.

¹⁰⁰ E.ř.S. C 55, s. 244, Dava No: 25.

konuya taalluk eden meseledir. Bu davada da mevzu bahis olan konu tevliyet olduğu için farklı bilgiler içermemektedir.

Görüldüğü gibi bu davada da bir önceki verilen karar bozulmamış ve Abdurrahman Efendi'nin tevliyetine devam etmesine karar verilmiştir. Bu şekilde olan davalarda kararın bozulabilmesi için dava açan kişinin elinde mevcut mütevellinin delillerinden daha kuvvetli deliller olması lazımdır.

H. Yapılan Vakfa İtiraz Edilmesi ile Alakalı Belgeler

Vakıf kurumu bir hayır kuruluşu olduğu için genelde bu kuruma kimse itiraz etmemiş ve devamını sağlamışlardır. Fakat nadir de olsa başkaları tarafından itiraz edildiği vâki olmuştur.

İncelediğimiz belgeler içerisinde de konuyla alakalı üç adet belge olup bunların hepsi tek bir dava için oluşturulmuştur. Bu belgelerin içeriği davanın açılması, ertelenmesi ve karar verilmesi şeklinde olmaktadır. Bu dava da başvurular açısından olumsuz sonuçlanmıştır.

İlgili belgelerin özeti şu şekildedir: “Gerek Gerek Mahallesi eşrafından olan Hamamcı Mehmet Ağa'nın, Buğday meydanının güneyinde yer alan üç adet dükkânını hayatta ve sağlıklı iken vakfetmesi, fakat ölümünden sonra mirasçılarının buna itiraz etmeleri.”¹⁰¹ Bu itirazı değerlendiren mahkeme tarafından dava şu şekilde ertelenmiştir: “Mehmet Ağa'nın vakfetmiş olduğu üç dükkânının, terekesinin üçte birini karşılayıp karşılamadığının tespit edilmesi için tapu kayıtlarının incelenmesinin mahkeme tarafından istenmesi ve duruşmanın aynı ayın 21 Perşembe'sine ertelenmesi.”¹⁰² Mahkemenin ertelenmesinden sonra son olarak verilen karar da şu şekildedir: “Hamamcı Mehmet Ağa'nın bırakmış olduğu dükkânların, terekenin üçte birinden az olduğu tespit edilmiş bu sebeple mirasçıların bu dükkânlardan el çekmesine ve vakfın geçerliliğine hüküm verilmiştir.”¹⁰³

¹⁰¹ E.Ş.S. C 52, s. 106, Dava No: 321.

¹⁰² E.Ş.S. C 52, s. 107, Dava No: 322.

¹⁰³ E.Ş.S. C 52, s. 107, Dava No: 323.

Bu davada dikkat çeken husus, mahkemenin tapu kayıtlarını isteyerek incelemesidir. Mahkemenin bu kararından anlaşılan, vakfın hayattayken bırakılmamış bilakis vasiyet edilmiş olduğudur. Çünkü vâkıf hayattayken vakfı bırakmış olsaydı, mahkemenin tapu kayıtlarını istemesine gerek kalmadan vakfın devamına hüküm verilirdi. Vâkıf vakfı vasiyet etmiş olacak ki, mahkeme tapu kayıtlarının incelenmesi için davayı ertelemiştir. Bu şekilde vâkıfın mal varlığı incelenmiş ve vasiyet ettiği vakfın terekenin 3'te 1'ini karşılayıp karşılamadığına bakılmıştır. Yapılan vasiyetler 3'te 1'e kadar geçerli olduğu için vakıfta da aynı ölçüye riayet edilmiştir. Mahkemenin yaptığı inceleme sonucu, vasiyetin icra edilmesine bir engel görülmemiş ve vakfın geçerliliğine hükmedilmiştir.

K. Vakıftan Dönme ile Alakalı Belgeler

İslam âlimleri tarafından, vakfın bağlayıcılığı üzerine birçok tartışma yapılmış ve farklı bakış açıları getirilmiştir. Meselenin fıkhi yönü son bölümde ele alınacak olduğu için bu farklılıklara girmiyoruz. Fakat incelediğimiz belgeler Osmanlı Devleti ile alakalı olduğu için Osmanlı'da kimin fetvasının uygulandığına değineceğiz.

Osmanlı Devleti genel olarak Hanefi mezhebini benimsemiş ve yasalarını da ona göre düzenlemiştir. Fakat mezhep içerisinde de bazen Ebu Hanife'nin görüşüne göre değil, diğer imamların görüşlerine göre amel etmiştir. Vakfın bağlayıcılığı ile alakalı olarak da aynı durum söz konusudur. Ebu Hanife'ye göre kişi yapmış olduğu vakıftan dönme hakkına sahiptir. Fakat İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'e göre durum farklıdır. Onlar vâkıfın, yaptığı vakıftan dönme hakkının bulunmadığını savunurlar.¹⁰⁴ Aralarındaki küçük farklılıklarla beraber bu iki imamın görüşü Osmanlı'da esas alınmış ve vâkıfa vakıftan dönme yetkisi verilmemiştir. Ayrıca bu durum tescil edilen vakfiyelerin sonlarında da şu şekilde belirtilmiştir: “gaybû't-tasdiki'ş-şer'i vâkıfe mumaileyh Miyese Hanım semt-i vifaktan canib-i şikaka azime ve mütevellî mezbur husumet ve nızâa câzime olup vakf-ı akar ahyâr-ı eimmeden İmam-ı Âzam efendimiz Ebu Hanife Nûman bin Sabit el-Kûfi radiyhallahü anhü

¹⁰⁴ Halebî, s. 323; İbn-i Âbidin, c. 6, s. 534; Ali Himmet Berki, “Vakıf Nasıl Yapılır (Şekli, Lüzumu ve Adem-i Lüzumu, İdaresi, Muteber Olan Olmayan Şartlar)”, *Vakıflar Dergisi*, sayı 10, İstanbul 1973, s. 66-70; Çınar, s. 126.

hazretleri indinde sahih lakin menzile-i âriyette olup şeref-i lüzumu müstelzim olmamakla vakf-ı mezkurdan rücû caiz ve câri-i emri meşru-u gayr-ı mütecaviz olmakla vakf-ı mezkûrdan rücû berle mahdud ve mezkur-u ke'l-evvel mülkü istirdâd ederim dedikte mütevellî reşit münasip cevap verip eğer ki hal i'nde'l-imam-il müşâr-ı ileyh olunan minval üzere idüğü cây-ı işkal değildir. Lakin ârif samedâni eş-şehir bi'l-imami's-sâni Ebu Yusuf rahimehullah hazretleri indinde vakfı muharrer 'vakaftü' demekle ve İmam-ı Rabbani Muhammed bin Hasan eş-Şeybani rahmetullahi aleyh efendimiz hazretleri indinde dahi teslim-i ile'l-mütevellî ve teyid zikriyle vakf-ı sahih ve lazım olur diye menzil-i mezkur-u red ve teslimden imtina ve bir vecihle husumet ve niza edip kadı mevkii sadrı kitap haliyle(?) ve hüsnü meâb akdi hazretleri huzurunda müterafian ve her yer mübteasınca(?) fasl ve hasma tâliban olduklarında kadıyı müşârı ileyh esbağallahu nia'mehu aleyh dahi tarafeynin edilmesine nazar ve mübtıl haber olmaktan hazer yerle canib-i vakıf ûlâ ve uhrâ görüp âlimen bi'l-hılaf-il câri beyne'l-eimmeti'l-inşiraf ve mürâiye lima yecibu muraatuhu fi't-tescil evkaf vâkıfe-i mezburenin muhızırında vakf-ı mezkurun sıhhat ve lüzumuna hükm-ü sahih-i şer'i ve kaza-i sarih-i şer'i etmeğin min ba'd-i vakf-ı mezkur sahih ve lazım ve habs-i sarih-i mütehattim olup nakz ve tahvili muhal ve tebdil ve tağyiri adimü'l-ihtimal oldu.”¹⁰⁵

Konumuzla alakalı bir adet belge bulunmaktadır. İlgili belge özetle şu şekildedir: “Erzincan’ın Köşünker Köyü ahalisinden ve hayrat sahiplerinden Tevhit Efendi, vakfettiği evinin, vakfetmekten vazgeçmesi sebebiyle kendisine teslim edilmesini talep etmesi fakat bu isteğinin mahkeme tarafından reddedilerek vakfın mütevellisi olan Hafız Hamdi Efendi’ye teslim edilmesi.”¹⁰⁶

Bu örnekte de görüldüğü gibi Osmanlı’da vâkıfa vakıftan dönme yetkisi verilmemiştir. Açılan davadaki bu talep reddedilmiş ve vakıf malı mütevellî olan kişiye teslim edilmiştir. Ayrıca vâkıfın, vakıftan dönmesinin sebebiyle alakalı da bir veri mevcut değildir.

¹⁰⁵ E.Ş.S. C 54, s. 147, Dava No: 87.

¹⁰⁶ E.Ş.S. C 52, s. 134, Dava No: 405.

IV. ERZİNCAN ŞER'İYE SİCİLLERİNDE VAKIFLA ALAKALI KAYITLARIN FIKHİ ANALİZİ

Bu bölümde, bir önceki bölümde teknik boyutlarıyla ele alınan vakıfla alakalı belgelerin fıkhi yönü incelenecektir. Vakıfla alakalı 128 tane belge mevcut olup bu belgeler, bir önceki bölümde ele alındığı gibi dokuz başlık altında ele alınmayıp farklı bir tasnif yapılacaktır. Bu tasnif talep içerikli belgeler, husumet içerikli belgeler ve vakfiye içerikli belgeler şeklinde olacaktır. Bu başlıklar altında bazen farklı başlıklara da yer verilerek konuyu en kapsamlı şekilde ele alan belgeler sırasıyla tahlil edilecektir.

A. Talep İçerikli Belgeler

Şer'îye sicilleri her ne kadar mahkeme kayıtlarından ibaret olsa da, bu kayıtlar her zaman için husumet içeren kayıtlar değildir. Çünkü bu sicillerde, özellikle de vakıfla alakalı konularda her türlü talep yer almaktadır. Bu talepleri genel olarak dört başlık altında toplamamız mümkündür. Bunlar; boş olan tevliyetle alakalı talepler, vakıf şartlarının değiştirilmesi ile alakalı talepler, vakfın yenilenmesi ve değiştirilmesi ile alakalı talepler ve vakıftan dönme ile alakalı taleplerdir. Bu bölümde bu talepler incelenecek ve fıkıh ilmi açısından değerlendirilecektir.

1. Boş Olan Tevliyetle Alakalı Talepler

Vakıfla alakalı belgelerin % 34'ünü oluşturan bu belgeler toplam olarak 43 tanedir. Tevliyet şartlarını taşıyan kişilerin mahkemeye başvurması sonucunda, bu belgeler mahkeme tarafından oluşturulmaktadır.

Tevliyet şartlarının neler olduğu ve kimlerin bu göreve gelebilecekleri gibi bilgilerin yer aldığı yerler vakfiyelerdir. Bir kişinin bu göreve talip olabilmesi için vakfiyedeki bu şartları kendisinde taşıyor olması gerekmektedir. Vakıfla alakalı bu şartlar, kişilerin mutlaka uymaları gereken şartlardır. Çünkü bu şartlar, vakfın tüzüğü niteliğinde olup değiştirilemez şartlardır. Tabi bu şartlar, sahih şartlar olduğu sürece

bu durum geçerlidir.¹⁰⁷

Yukarıda anlatılan durum Osmanlı Devleti'nde de aynı hassasiyetle sürdürülmüş ve vakıf şartlarına riayet edilmiştir. İncelediğimiz belgelerde de bu durum karşımıza çıkmaktadır. Örnek bir belge özet olarak şu şekildedir: “Erzincan'ın Vaskiti Köyü ahalisinden olan Kösezade Arif Ağa'nın, Alemdarzade Hacı Ali Efendi'nin bırakmış olduğu vakfa, tevliyetinin boş olması ve tevliyet için gerekli şartları taşıyor olması sebebiyle mütevellî olma talebini mahkemeye arz etmesi. Bunun neticesinde mahkemenin gerekli tahkikatları yaparak Arif Ağa'nın tevliyetine hüküm vermesi.”¹⁰⁸ Bir önceki bölümde teknik özellikleri açısından incelenen bu belge, fıkıh ilmi açısından bizlere, vakıf şartlarına riayet edildiğini göstermektedir. Çünkü mahkeme tarafından yapılan tahkikatta, öncelikle vakfiye suretleri incelenmiş ve kişinin tevliyet için gerekli şartları taşıyıp taşımadığına bakılmıştır. Daha sonra ise ilgili merci tarafından mevcut vakfin bulunduğu yerde inceleme yapılmış bunun sonucunda ise vakfiyedeki şartları taşıyor olması sebebiyle başvurusu kabul edilerek tevliyeti tescil edilmiştir.

Bir başvuru haricinde bütün başvurular yukarıdaki gibi olumlu sonuçlanmıştır. Olumsuz sonuçlanan diğer başvuruda ise iki kişinin aynı tevliyet için talepte bulunduğu görülmektedir.¹⁰⁹ Bu tarz durumlarda ise mahkeme tarafından kimin daha hak sahibi olduğuna bakılır. Bu şekilde olan davalar da, yine vakfiye ve şahitler vasıtasıyla çözülür. Nitekim ilgili davada da bu şekilde olmuş ve daha hak sahibi olan kişiye tevliyet verilmiştir.¹¹⁰

Bu tarz davalarda, genelde vâkıfın evlatlarından veya soyundan olan iki kişinin talepte bulunduğu görülür. O takdirde ise yine vakfiyede konulmuş şartlara bakılır, eğer orada ayırt edici bir şart bulunursa tevliyet ona verilir. Bu şart ise genelde ekber-

¹⁰⁷ Halebî, s. 324; İbn-i Âbidin, c. 6, s. 527; Ali Himmet Berki, “Vakıflarda Şartlara Riayet Meselesi”, *Vakıflar Dergisi*, c. 7, İstanbul 1968, s. 13-16; Çınar, s. 103.

¹⁰⁸ E.Ş.S. C 53, s. 112.

¹⁰⁹ E.Ş.S. C 52, s. 59, Dava No: 175.

¹¹⁰ Öztürk, *Elmalılı M. Hamdi Yazır Gözüyle Vakıflar*, s. 172.

erşet olan kişi olarak karşımıza çıkmaktadır. Eğer ayırt edici bir şart konulmamış ise tevliyyette ortak olurlar.¹¹¹

2. Vakıf Şartlarının Değiştirilmesi ile Alakalı Talepler

Vâkıf, bir malı şartlarına uygun olarak vakfettiği zaman o vakıf bağlayıcılık kazanır ve her ne şart üzere vakfetmişse o şart üzere hizmet eder. Bu şartlar kimse tarafından değiştirilemez.¹¹² Fakat bunun bir istisnası vardır. Bu istisna da, vâkıfın şartları değiştirme yetkisini kendisinde bulundurarak vakfın belli şartlarını ilerleyen zamanlarda düzenlemesidir.¹¹³ Vakfiyelerde bu şartlar genel olarak “on şart” olarak karşımıza çıkar. Bu on şartı şu şekilde sıralayabiliriz; ziyade-noksan, idhal-ihraç, î'tâ-hirman, tağyir-tebdil ve ibdal-istibdal şeklinde birbirlerinin zıtları ile anılmaktadırlar. Bu şartlar birbirlerinin manalarını kısmen içermekte fakat aralarında bazı farklılıklar bulunmaktadır. Bununla beraber vakfiyelerde bu on şartın hepsi bulunmayabilir. Nitekim incelediğimiz vakfiyelerde de bu durum, bu şekilde karşımıza çıkmaktadır.¹¹⁴

İncelediğimiz belgeler içerisinde bu şekilde iki tane talep bulunmaktadır. Bu taleplerin birinde, vâkıf eşinden ayrıldığı için vakıf gelirlerinin taksimini değiştirmiştir. Diğer talep ise herhangi bir durum zikredilmeksizin vakfın gelirlerinin harcanacağı yerleri düzenlemektedir.¹¹⁵

Yukarıdaki iki başvuru örneğinde de aynı durum geçerlidir. Bu vakıfları bırakan kişiler, vakıf şartlarını değiştirme yetkisini, hazırladıkları vakfiyelerde kendilerine tanımışlardır. Bundan dolayı da gerekli değişiklikleri fıkhi ölçüler içerisinde yapabilmışlardır.

¹¹¹ Ömer Hilmi Efendi, s. 118.

¹¹² Halebî, s. 324; İbn-i Âbidin, c. 6, s. 527; Akgündüz, *Vakıf Müessesesi*, s. 196.

¹¹³ Ömer Hilmi Efendi, s. 47.

¹¹⁴ Akgündüz, *Vakıf Müessesesi*, s.193-194.

¹¹⁵ E.Ş.S. C 52, s. 6, Dava No: 16; C 55, s. 284, Dava No: 21.

3. Vakfın Yenilenmesi ve Değiştirilmesi ile Alakalı Talepler

Vakfın bir başka mal ile değiştirilmesi veya harap olmasından ötürü yıkılıp tekrar inşa edilmesi gibi meseleler hâkimin iznine bağlanmıştır. Hâkim, eğer böyle bir durumda vakıf için bir menfaat görürse, o takdirde buna izin verebilir.¹¹⁶ Fakat hâkimin izni olmaksızın vakıf üzerinde böyle bir tasarrufta bulunulamaz.¹¹⁷

Sicillerdeki alakalı örnekler incelendiğinde iki durum karşımıza çıkmaktadır. Birincisi, vakıf malının yıkılıp tekrar inşa edilmesi. İkincisi ise vakıf malının başka bir akar ile değiştirilmesidir. Birinci durumdaki talep örneği özet olarak şu şekildedir: “Müftüzade Abdurrahman Efendi'nin, mütevelliliğini yürütmüş olduğu Abdullah Efendi Camii'ne ait vakıf dükkânlarının harap olmaları sebebiyle yıkılıp tekrar inşa edilmesi için mahkemeye başvurusu ve başvurusunun uygun bulunarak izin verilmesi.”¹¹⁸ Bu tarz durumlarda, hâkim izin verdiği takdirde vakıf malının tamiri vakfın gelirinden yapılabileceği gibi başka bir hayırsever tarafından da yaptırılabilir.¹¹⁹ Fakat bu örnekte vakfın gelirinden tamir edildiğini görmekteyiz.

İlgili diğer örnek ise özet olarak şu şekildedir: “Erzincan'ın Sarıgöl Köyü'nde bulunan Öksüzöğlü Camii'nin vakfına müteveli olan Mehmet Münir Efendi, âtıl olarak bulunan vakfın bir faydası olmaması sebebiyle bir başka yerdeki dükkân arsaları ile değiştirilmesi için mahkemeye başvurusu ve vakıf için faydası görülerek izin verilmesi.”¹²⁰

Bir önceki konuda da işlendiği gibi vâkıf vakfiyede ibdal-istibdal şartını koşmuş ise, vakfın ilerleyen zamanlarda bir başka mal ile değiştirilmesinde bir sakınca yoktur. Bu değişimi vâkıf kendisi yapabileceği gib şart koştuğu takdirde

¹¹⁶ Ali Himmet Berki, “İslam'da Vakıf”, *Vakıflar Dergisi*, sayı 4, 1958, s. 19-37; Çınar, s. 51.

¹¹⁷ Akgündüz, *Vakıf Müessesesi*, s. 290; Ömer Hilmi Efendi, s. 115.

¹¹⁸ E.Ş.S. C 53, s. 205, Dava No: ?.

¹¹⁹ Ömer Hilmi Efendi, s. 53.

¹²⁰ E.Ş.S. C 54, s. 144, Dava No: 79.

müteveli de yapabilir. Bunun yanında, vakıftan yararlanmak mümkün olmadığı durumlarda, hâkimin kararıyla da istibdal yapılabilir.¹²¹

Bütün bu anlatılanlardan sonra istibdal için şu şartları sıralayabiliriz:

- a) Vakıf malının gelir getiremez durumda âtıl olması.
- b) Vakfın tamir edilerek kullanılabilir hale getirilememesi.
- c) Vakıf olan mal satılırken aşırı aldanma ile satılmaması.
- d) Vakıf olan malın, mütevellinin yakınlarına satılmaması.
- e) İstibdalin hâkim kararı ile yapılması.
- f) Bedel olarak alınacak akarın, verilen vakıf malından daha değersiz olmaması.

Bütün bu şartlar bulunduğu takdirde vakıf malının değiştirilmesi ve satılması caiz görülmüştür.¹²²

İncelediğimiz son örnekte de, sayılan bu şartlar tahakkuk etmiştir. Vakıftan yararlanmak mümkün olmadığı için hâkimin kararıyla vakıf bir başka akar ile değiştirilmiştir.

4. Vakıftan Dönme ile Alakalı Talepler

Vakıf olarak bırakılan malın tekrar sahibine dönebilmesi ile alakalı İslam hukukunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bu görüş ayrılıkları dört mezhep içerisinde gözüktüğü gibi aynı mezhep içerisinde de karşımıza çıkmaktadır. Çalışmamızın konusunu Osmanlı'daki vakıf uygulaması oluşturduğu için, Osmanlı'da esas alınan Hanefi mezhebi içerisindeki görüşlere yer verilecektir.

Osmanlı Devleti'nde genel olarak Hanefi mezhebi uygulanmıştır. Bu uygulamalarda bazen Ebu Hanife'nin görüşleri alınırken bazen de Ebu Yusuf ve

¹²¹ Ömer Hilmi Efendi, s. 115; Ali Himmet Berki, "İslam'da Vakıf", *Vakıflar Dergisi*, sayı 4, 1958, s. 19-37; Çınar, s. 51; Akgündüz, *Vakıf Müessesesi*, s. 295.

¹²² Akgündüz, *Vakıf Müessesesi*, s. 299.

İmam Muhammed'in görüşleri kabul görmüştür. Vakıfla alakalı meselelerde de, İmameyn'in görüşleri esas alınmıştır.

Vakıftan dönme meselesinde İmam-ı Azam Ebu Hanife, vakıf malının tekrar eski sahibine dönebileceğini savunurken talebeleri İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed bunun aksini söylemişlerdir. Bu iki İmam'a göre, bağlayıcılık kazanan bir vakıftan artık dönmek caiz değildir.¹²³

Şer'îye sicillerinde gördüğümüz vakfiyelerde bu durum detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Hemen hemen bütün vakfiye örneklerinde, İmameyn'in görüşüne göre hareket edildiği özellikle belirtilmiş ve vakıftan dönme hakkı tanınmadığı zikredilmiştir. Bundan dolayı da, genel olarak vakıftan dönme ile alakalı talepte bulunulmamıştır.

Bununla beraber, incelenen dava örnekleri içerisinde bir adet dava, vakıftan dönme talebi içermektedir. İlgili talep özet olarak şu şekildedir: "Erzincan'ın Köşünker Köyü ahalisinden ve hayrat sahiplerinden Tevhit Efendi, vakfettiği evinin, vakfetmekten vazgeçmesi sebebiyle kendisine teslim edilmesini talep etmesi fakat bu isteğinin mahkeme tarafından reddedilerek vakfın mütevellisi olan Hafız Hamdi Efendi'ye teslim edilmesi."¹²⁴

Bu dava örneğinde de, vakıftan dönme hususunda İmameyn'in içtihadına göre amel edildiği vurgulanmış ve bu içtihat üzere hüküm verilmiştir. Bugün için de aynı durum geçerli olup Hanefî mezhebinin müftâbih görüşünü bu iki İmam'ın görüşü oluşturmaktadır.¹²⁵

B. Husumet İçerikli Belgeler

Şer'îye sicillerindeki vakıf belgelerinin husumete dayalı olanlarını bu başlık altında değerlendireceğiz. Bu dava örnekleri iki başlık altında incelenecektir. Bu

¹²³ Halebî, s. 323; İbn-i Âbidin, c. 6, s. 534; Ali Himmet Berki, "Vakıf Nasıl Yapılır (Şekli, Lüzumu ve Adem-i Lüzumu, İdaresi, Muteber Olan Olmayan Şartlar)", *Vakıflar Dergisi*, s. 66-70; Çınar, s. 126.

¹²⁴ E.Ş.S. C 52, s. 134, Dava No: 405.

¹²⁵ Halebî, s. 323; Akgündüz, *Vakıf Müessesesi*, s. 45.

başlıklarımız dolu olan tevliyetin talep edilmesi ile alakalı belgeler ve yapılan vakfa itiraz edilmesi ile alakalı belgeler şeklinde olacaktır.

1. Dolu Olan Tevliyetin Talep Edilmesi ile Alakalı Belgeler

Daha önce boş olan tevliyet talepleri ile alakalı belgeler incelenmişti. Bu belgeler, genel itibari ile problem teşkil etmeyen başvuru belgeleri idi. Vakıfla alakalı sorunların ortaya çıktığını gösteren ve husumete sebep olduğu anlaşılan dava örnekleri ise bu başlık altından zikredilip değerlendirilecektir.

Bu tarz davaların iki sebepten ötürü açıldığını görmekteyiz. Birincisi, tevliyet hak iddia edildiği için açılan davalar, ikincisi ise mevcut mütevellinin vakıfta kusur ettiği iddia edilerek açılan davalardır. Şimdi bu iki konu, iki başlık altında değerlendirilecektir.

a) Tevliyet Hakkı İddia Edilerek Açılan Davalar

Vakıf bırakan kişiler vakfiyelerde, vakfı kimin yöneteceğini çoğu zaman belirtirler. Bu görevi genelde, vâkıf öncelikle kendisi yürütür, daha sonra ise çocuklarına ve kendi soyundan gelen torunlarına devreder. Soyunun kesilmesi halinde ise, bazen mahkeme tarafından atanmasını, bazen vakfın bulunduğu muhitin eşrafı tarafından seçilmesini, bazen de belli görevleri yürüten kişilerin bu göreve getirilmesini şart koşar. Şartları açıkça belirtilen vakıflarda, mütevellinin göreve başlamasında problem çıkmamaktadır. Fakat bazı durumlarda, tevliyet için birden fazla kişi şartları taşıyor olabilmektedir. Bunun sebebi ise vâkıfın, tevliyete umumi bir lafızla soyundan birini şart koşmasıdır. Mesela “soyumdan olan erkek evlatlarım” gibi bir şart koşulması halinde birden çok erkek evladın tevliyete hak sahibi olacağı açıktır. Bunun gibi şartların koşulduğu davalarda tevliyet problemi yaşanmaktadır.

İlgili bir dava örneği özet olarak şu şekildedir: “Erzincan'ın Hafızlı Mahallesi'nde oturmakta olan Vesile Hatun'un, kardeşi olan Ahmet Efendi'nin vakıf olarak bırakmış olduğu evin tevliyeti için mahkemeye başvurması ve kardeşinin damadı olan Hamdi Efendi'nin şartları taşıyor olduğunu iddia ederek vakıftan uzaklaştırılmasını talep etmesi. Mahkeme tarafından yapılan incelemeler sonucu

Vesile Hatun'un tevliyetinin tescil edilmesi ve eşinin de kâim-i makam olarak tayin edilmesi.”¹²⁶

Bu davada Vesile Hatun, kardeşi Ahmet'in bırakmış olduğu vakfa müteveli olmayı ve kardeşinin damadı olan Hamdi'nin vakıftan uzaklaştırılmasını talep ediyor. Bu talebini de mezkûr vakfın vakfiyesinde geçen şu şartla destekliyor; “umuru tevliyeti hayatta oldukça kendisine ve ba'de vefat kerimesi Huriye Hatun'a ve onun vefatıyla evvela zükuruna ve onun vefatıyla batnen ba'de batn evlad-ı inas müteveli olalar evlad-ı zükur ve inas ve ahfadından kimse kalmaz ve külliye münkariz olursa re'y-i hâkim belde ile müteveyyin ve müstakim ve aslah ve erşet bir zat müteveli nasb ve tayin buyrula. Deyu meşrut ve vâkıf muma ileyhın batnen ba'de batn bilcümle evlat ve ahfadından zükur ve inası külliye münkariz olup vakfi mezkur tevliyeti münhal ve muattal kaldığından ve ben dahi vâkıf-ı merhum muma ileyhın li-ümm kız kardeşi olduğumdan ben tevliyeti mezkureye her vecihle müstehak iken vâkıf-ı merhumun sabıkan damadı olarak el-yevm kurabından münkati' olup ecanibden olan işbu hazır muma ileyh Hamdi Efendi bi gayr-ı hakk-ı tevelliye-i mezkureyi uhdesine tevcih ettirmek daiyesiyle vakf-ı mezkure müdahale eder olduğundan sual olunup fuzuli müdahale-i vakıasının men'iyle el-hâleti hazihî vakf-ı mezkuru ihya ve şart-ı vakıfı bihakkın infad ve icra eylemek üzere tevelliye-i mezkurenin uhde-i carbaneme tevcihi hususunda hükm-ü şer'i itası matlubumdur.” Geçen bu şarttan anlaşıldığı üzere, vakfın tevliyeti öncelikle vâkıfın akrabalarına münasip olmaktadır. Çünkü vakfiyede tevliyetin kimlere verileceği şart koşulmuşsa, bu görev için öncelik bu kişilerindir. Şayet meşrutun leh bulunmazsa, o takdirde hâkimin kararı ile uygun bir kişi müteveli olabilir.¹²⁷ Bundan ötürü Hamdi Efendi'nin vakıftan uzaklaştırılmasına ve Vesile Hatun'un müteveli olmasına karar verilmiştir.

Bu tarz davalarda görülen genel problem bu minval üzeredir. Dolayısıyla bu davaların çözümleri de aynı şekilde yapılmaktadır.

¹²⁶ E.Ş.S. C 55, s. 114, Dava No: 183.

¹²⁷ Öztürk, *Elmalılı M. Hamdi Yazır Göziyle Vakıflar*, s. 172.

Başvuru yapan kişiler davalarını iki şekilde ispat etmektedirler. Birincisi bu örnekte görüldüğü gibi vakfiye sureti sunarak ikincisi ise şahitler vasıtasıyladır. Nitekim bu sıralama İslam hukukunda da aynı şekilde olmaktadır. Ayrıca vakfiye sureti sunan kişi, karşı taraf şahit getirirse bile haklı konumundadır. Çünkü vakıf davalarındaki birinci derecedeki delil vakfiyedir.¹²⁸

Bu davada farklı bir konu daha karşımıza çıkmaktadır. O konu da kadınların mütevellî olması durumudur. Daha önce de geçtiği gibi kadınların mütevellî olmalarında fıkhi açıdan bir problem bulunmamaktadır. Tabi bu durum tevliyyette erkek olma şartını gerektirmeyen tevliyyetler için geçerlidir. İmamet ve hitabet gerektiren ilmi tevliyyetlerde erkek olmak şarttır.¹²⁹ Bu davada da bir kadına tevliyyet verilmekte ve eşi de kaim-i makam olarak tayin edilmektedir. Kadınların mütevellî oldukları bütün vakıflarda bir de kaim-i makam tayin edildiğini görmekteyiz. Bu durum Tenvih-i Cihat Nizamnamesinin 35. maddesine dayanılarak yapılmakta ve ilgili davanın sonundaki kayıta da zikredilmektedir.¹³⁰

b) Tevliyyette Kusur Edildiği İddia Edilerek Açılan Davalar

Vakıf vakfiyede tevliyyet görevini kim için şart koşmuşsa, o kişinin bu göreve getirilmesi zorunludur. Ve o kişi, bu görevi yürütmek istediği sürece tevliyyet görevi kendisinde bırakılır.¹³¹ Fakat bu durumun belli istisnaları bulunmaktadır. Çünkü vakıf, her ne kadar istediği kişiye bu görevi verebilse de, o kişinin denetimi devlet tarafından yapılmak zorundadır. Vakıf olan kişi, mütevellînin denetime tabi olmaması gibi bir şart koşamaz. Böyle bir şartı vakfiyeye eklese dahi itibara alınmaz. Çünkü böyle bir şart fasit şarttır. Yapılan bu denetimler neticesinde bir usulsüzlük (hıyanet, sefahet ve ihmal) tespit edildiğinde ise devlet tarafından o mütevellînin azledilmesi ve yerine başka bir kişinin tayin edilmesi mümkündür.¹³²

¹²⁸ Akgündüz, *Vakıf Müessesesi*, s. 340.

¹²⁹ Öztürk, *Elmalılı M. Hamdi Yazır Gözüyle Vakıflar*, s. 175.

¹³⁰ E.Ş.S. C 55, s. 114, Dava No: 183.

¹³¹ Öztürk, *Elmalılı M. Hamdi Yazır Gözüyle Vakıflar*, s. 172.

¹³² Halebî, s. 324; İbn-i Âbidin, c. 6, s. 527; Öztürk, *Elmalılı M. Hamdi Yazır Gözüyle Vakıflar*, s. 174-175; Akgündüz, *Vakıf Müessesesi*, s. 260-261.

Tevliyet görevinin sona ermesi için sadece denetim yapılması gerekli değildir. Tevliyette kusur edildiği iddiasıyla mahkemeye yapılan başvurular da incelenir ve icab ettiği durumlarda tevliyet görevi sonlandırılabilir. Nitekim incelediğimiz davalarda bu durum anlatıldığı şekilde olmuştur. Fakat her ihmal tevliyetten azledilmeyi gerektirmez. Bazı durumlarda mahkeme tarafından uyarı yapılarak dikkat edilmesi istenebilir.

Tevliyette kusur edildiğinden ötürü yapılan başvuruların bir tanesi haklı bulunarak mütevellinin görevine son verilmiştir. İlgili dava özet olarak şu şekildedir: “Esmâ Hatun tarafından mahkemeye başvurularak, tevliyette kusur ettiğinden ötürü, tevliyetin Hacı Muhammed Efendi’den alınarak kendisine verilmesini talep etmesi. Mahkeme tarafından haklı görülerek tevliyetin kendisine verilmesi ve oğlunun da kaim-i makam tayin edilmesi.”¹³³ Bu dava örneğinde mütevellinin kusurlarından bahsedilmemiş fakat davacı Esmâ Hatun’un haklı olduğu mahkeme tarafından kabul edilmiştir. Bunun neticesinde mevcut müteveli görevinden azledilmiş ve yerine Esmâ Hatun getirilmiştir. Yukarıdaki örneklerde geçtiği gibi, kadınların müteveli oldukları vakıflarda bir de kaim-i makam atandığı malumdur. Bu davada da aynı durum geçerli olmuş ve Esmâ Hatun’un oğluna bu görev verilmiştir. Görüldüğü gibi mahkeme tarafından mütevellinin azledilmesi mümkün olabilmektedir.

İlgili diğer davada ise müteveli suçlu bulunmakla beraber azledilmesini gerektirmeyecek bir durum olduğundan ötürü kendisine sadece uyarı verilmiştir. İlgili davanın özeti şu şekildedir: “Daha önce davası görülen vakıf dükkânlarının mütevellisi olan Hacı Mehmet Efendi’nin bu dükkânlar üzerindeki tasarrufunun keyfiyetinin araştırılması neticesinde bu tasarruflarda tamamen salim olmadığına kanaat getirilerek kendisine ihtar tebligatı yapılması.”¹³⁴ Bu dava bize göstermektedir ki, vakıfta meydana gelen her kusur azl sebebi değildir. Mütevellinin azledilmesi için

¹³³ E.Ş.S. C 52, s. 145, Dava No: 444.

¹³⁴ E.Ş.S. C 52, s. 135, Dava No: 411.

vakfın şartlarına aykırı hareket etmesi ve bu hareketinin bilerek ve zaruret olmaksızın meydana gelmiş olması gerekir.¹³⁵

2. Yapılan Vakfa İtiraz Edilmesi ile Alakalı Belgeler

Vakıf kurumu bir hayır kurumu olduğu için genel itibariyle insanlar bu kurumun devamını sağlamak için uğraşmışlardır. Fakat her konuda olduğu gibi bu konuda da bazı istisnalar karşımıza çıkmaktadır. İncelediğimiz belgeler içerisinde konuyla alakalı üç adet belge olup bunların hepsi tek bir dava için oluşturulmuştur. Bu belgelerin içeriği davanın açılması, ertelenmesi ve karar verilmesi şeklinde olmaktadır. Bu dava da başvurular açısından olumsuz sonuçlanmıştır.

İlgili dava sonucu özet olarak şu şekildedir: “Hamamcı Mehmet Ağa’nın bırakmış olduğu dükkânların, terekenin üçte birinden az olduğu tespit edilmiş, bu sebeple mirasçıların bu dükkânlardan el çekmesine ve vakfın geçerliliğine hüküm verilmiştir.”¹³⁶ Bu dava açılırken davacı olan kişiler, babalarının bırakmış olduğu vakfın geçerli olmadığını ileri sürmüşler bu sebeple mezkûr malın kendilerine iade edilmesini talep etmişlerdir. Mahkemenin yaptığı incelemeden anlaşıldığı üzere, yapılan vakıf ölüm anında yapılmış bir vasiyet konumundadır. Bundan dolayı, vasiyet edilen vakıf malının durumu incelenmiş ve vâkıfın bıraktığı mal varlığı içerisinde üçte birini karşılayıp karşılamadığına bakılmıştır. Çünkü yapılan vasiyetin geçerli olması için bırakılan malın üçte birini geçmemesi gerekmektedir.¹³⁷ Yapılan inceleme sonucunda vasiyet edilen vakıf malının, terekenin üçte birini geçmediği bu yüzden de vakfın geçerli olduğu hükmü verilmiştir.

Yukarıdaki başka örneklerde de geçtiği gibi yapılan vakıftan vâkıfın kendisi dahi dönememektedir. Kaldı ki bu örnekte vâkıf vefat etmiş ve vakıf bütün mezhep imamlarının içtihadına göre bağlayıcılık kazanır hale dönmüştür.¹³⁸ Bundan ötürü de

¹³⁵ Akgündüz, *Vakıf Müessesesi*, s. 261.

¹³⁶ E.Ş.S. C 52, s. 107, Dava No: 323.

¹³⁷ Mevsili, *el-Muhtar* (terc: Tahir Tural), s. 637.

¹³⁸ Halebî, s. 323; İbn-i Âbidin, c. 6, s. 534; Ali Himmet Berki, “Vakıf Nasıl Yapılır (Şekli, Lüzumu ve Adem-i Lüzumu, İdaresi, Muteber Olan Olmayan Şartlar)”, *Vakıflar Dergisi*, s. 66-70; Çınar, s. 126.

mahkeme vakfın lüzumuna hüküm vermiştir.

C. Vakfiye İçerikli Belgeler

Vakfiye; vakfa dair vâkıfın takririni ve şartlarını içeren vesikadır. Hâkimin tescili sonrasında vakfiye-i müseccele adını alır.¹³⁹ Bu belgeler bir çeşit vakıf hükmi şahsiyetinin tüzüğü mesabesinde ve farazi bir dava sonucu mahkeme tarafından tescil edilirler.¹⁴⁰

İncelediğimiz vakıf davaları ile alakalı belgelerin on dört tanesini vakfiyeler oluşturmaktadır. Bu belgelerin teknik özellikleri önceki bölümde açıklanmıştı. Bu bölümde ise bu belgelerin içeriği fıkıh ilmi açısından değerlendirilecektir.

İlgili belgeler incelendiğinde vakfı bırakan kişilerle alakalı olarak karşımıza çıkan durum, bu kişilerin vakıf bırakma şartlarını taşıyan kişiler olduğu ve toplumun her kesiminden kadın-erkek ayrımı olmaksızın bu işe ortak olduğudur.

Bu vakfiyelerin şartları incelendiğinde genel olarak iki durum ön plana çıkmaktadır. Bunlardan birincisi tevliyetle alakalı konulan şartlar, ikincisi ise vakfedilen malın hangi şekilde kullanılacağıdır. Bu vakfiyelerde görülen genel durum, tevliyetin vâkıftan sonra evlatlarına bırakıldığıdır. Bununla beraber bazı vakıfların tevliyeti evlatlar için şart koşulmamış, bazen yabancı kişiler için bazen de belli görevleri yürüten kişiler için şart koşulmuştur. Bu durumun fıkıh ilmini ilgilendiren boyutu, şart koşulan bu kişilerin ehil kişiler olup olmaması ve sunulan bu şartların geçerli olup olmadığıdır.

Vakfiye tescillerine baktığımızda yukarıda zikredilen şartların yerinde bulunduğunu ve mahkeme tarafından kabul edilerek tescil edildiğini görmekteyiz. Bu şartların tescil edilmiş olması, fıkhi açıdan bu kişilerin vakıf işleri için ehil

¹³⁹ Erdoğan, s. 596.

¹⁴⁰ Akgündüz, Vakıf Müessesesi, s. 189.

olduklarını göstermektedir. Çünkü tevliyet kendisine şart koşulan kişi, eğer bu işe ehil değilse, mahkemenin bu şartı yok sayma yetkisi vardır.¹⁴¹

Tevliyetin bırakılma şekillerinden birisi de, belli görevleri yürüten kişilerin bu göreve gelmelerinin şart koşulmasıdır. İncelediğimiz vakfiyelerde gördüğümüz kadarıyla tevliyet vazifesi bir görevi ifa eden kişilere verilecekse o kişiler genel itibarıyla imamlık ve müezzinlik görevinde bulunanlardır. Bunun sebebi olarak da, vakıf gelirlerinin genel olarak camilere tahsis edilmesini gösterebiliriz. Tevliyet görevinin bu şekilde tahsis edilmesi meselesinde de yine yukarıdaki durum geçerlidir. Hâkim, müteveli olan kişide bir kusur ve liyakatsizlik görürse o kişiyi azledebilir ve uygun birini müteveli olarak tayin edebilir. Müteveli olarak tayin edilen bir kişinin aşağıdaki şartları taşıyor olması gerekir. Bunların olmaması durumunda ise mahkeme tarafından azledilmesi icap eder.

a) Akıllı olmak: Bir kişinin müteveli olması için akıl balığ olması şarttır. Yani deliden müteveli olmaz. Çocuk için ise durum biraz farklıdır. Çocuğun müteveli olması caiz olmakla beraber kendisine bir de kaim-i makam tayin edilmesi gerekmektedir. Çünkü çocuk vakıf işlerini çekip çeviremez.

b) Güvenilir olmak: Müteveli olacak kişinin en önemli vasıflarından birisi de güvenilir biri olmasıdır. Emniyetinden güven duyulmayan birine tevliyet bırakılması caiz değildir.

c) Kifayet: Müteveli olan kişinin vakıf işlerinden anlaması ve vakfın devamını sağlayacak yeterliliğe sahip olması gerekir.¹⁴²

Tevliyetle alakalı olarak dikkat çeken bir başka husus ise bazı vakıflar için hem müteveli hem de nâzır tayin edilmesidir. İlgili vakfiye örneklerinde ve vakıf davalarında genel olarak gördüğümüz durum, vakıflara sadece müteveli tayin edildiğidir. Fakat nadiren de olsa bazı vakıflar için mütevellinin yanında nâzır da tayin edilmiştir. Nâzırın görevi, vakfın şartlarına uygun olarak yönetilmesini

¹⁴¹ Halebî, s. 324; Ali Himmet Berki, “İslam’da Vakıf”, *Vakıflar Dergisi*, sayı 4, 1958, s. 19-37; Çınar, s. 51; Akgündüz, *Vakıf Müessesesi*, s. 192; Ömer Hilmi Efendi, s. 85.

¹⁴² İbn-i Abidin, c. 6, s. 527; Akgündüz, *Vakıf Müessesesi*, s. 239.

sağlamak ve mütevellî olan kişinin kontrol altında tutulmasına vesile olmaktadır.¹⁴³ Aslında bu durum vakıf yönetimi için daha sağlıklı ve daha güvenilir olmasına rağmen, vâkıflar tarafından çok benimsenmemiştir. Fakat her iki durumun da vâkıf açısından caiz olması sebebiyle, mahkeme tarafından herhangi bir sıkıntı çıkarılmamakta ve vâkıfın bu konudaki şartları da bağlayıcı olmaktadır.

Vakıflarda en önemli mesele, vakıf malının durumu ve ne şekilde kullanılacağıdır. Vakıf malları menkul ve gayrimenkul olmak üzere iki çeşit olmaktadır. İmam-ı Âzam'a göre menkulün vakıf olması caiz olmasa bile Hanefi mezhebinin kabul gören fetvasına göre menkulün vakfedilmesi de örf haline gelmesi durumunda caizdir.¹⁴⁴ Osmanlı tatbikatında da, menkulün vakfını caiz gören görüş kabul edilmiş ve birçok menkul vakıf oluşmuştur.

Mevcut vakfiyelerde menkul malların vakfedildiğinin tescilini göremesek bile incelediğimiz diğer belgelerden anlaşıldığına göre Erzincan'da da birçok menkul vakıf yapılmıştır. Yapılan menkul vakıfların genel olarak para vakıfları olduğu gözükmemektedir. Para vakıfları Osmanlı'da çokça tartışılan vakıf mevzularından olmakla birlikte teâmül olarak benimsendiği anlaşılmaktadır. Hatta para vakıflarıyla alakalı davalar incelendiğinde şu şekilde sonuçlandığı gözükmemektedir; “İmam Züfer katında nukûdun vakfı sahihtir. Lakin onun mezhebinde vakfın lüzumu yoktur. Pes bu takdirce mâlik vakfiyetinden rücu eyledim, asıl malımı talep ederim dese, mütevellî dahi şu cevabı verecektir: Ebu Yusuf ve Muhammed katlarında mütevellîye teslimden sonra vakfın sıhhatinden lüzum ayrılmadığından, onların görüşü ile vakfın lüzumuna hüküm isterim. Hâkim de İmam Züfer'in görüşüne uyarak nakit para vakfının sıhhatine hükmettikten sonra. İmameyn kavli ile lüzumuna dahi hükmeyleyler.”¹⁴⁵ Bu dava sonucundan da anlaşıldığı üzere Osmanlı'da para vakıflarının cevazı noktasında İmam Züfer'in görüşü, bağlayıcılık noktasında ise İmameyn'in görüşü esas alınmaktadır.

¹⁴³ Akgündüz, *Vakıf Müessesesi*, s. 276.

¹⁴⁴ Mevsili, *el-Muhtar* (terc. Tahir Tural), s. 341; Halebî, s. 324; Akgündüz, *Vakıf Müessesesi*, s. 152.

¹⁴⁵ Akgündüz, *Vakıf Müessesesi*, s. 158.

Bu vakıfların çalışma usulleri ise, mütevellî tarafından bu paraların “muamele-i şer’iye” şeklinde işletilerek vakfa kâr sağlamasıdır.¹⁴⁶ İncelediğimiz belgelerde bu vakıfların çalışma usulleriyle alakalı veri olmamakla beraber para vakıflarında benimsenen çalıştırma şekli anlattığımız gibi olmaktadır.

Vakıf mallarının çoğunluğu ise gayrimenkul olarak karşımıza çıkmaktadır. Vakıf malının gayrimenkul olması noktasında âlimler arasında bir ihtilaf söz konusu değildir. Zaten vakıf denildiğinde ilk akla gelen mal gayrimenkul mallardır.

Gayrimenkul vakıf mallarının kullanım şekli olarak iki durum söz konusudur. Birincisi vakıf malının bizatihi kendisinden faydalanılması, ikincisi ise vakıf malının kiraya verilerek gelirinin vakfa fayda sağlamasıdır.

Vakıf malının bizatihi kendisinden faydalanılması için bırakıldığını iki durumda görmekteyiz. Bunlardan birisi vakıf sular, diğeri ise vakıf olarak bırakılan bir evdir. Vakıf suları yine vakıf olan akarlar için kullanılmaktadır. Evin bizzat kendisinin kullanılmasının şart koşulduğunu ise bir belgede görmekteyiz. O belgede özet olarak şu bilgiler yer almaktadır: “Karaağaç Mahallesi sakinlerinden olan Naile Hanım’ın, mezkûr mahallede oturan Pembe Hanım’ın evini vakfederek ölene kadar kendisinin, öldükten sonra da Naile Hanım’ın ölene kadar oturmasını şart koştuğunu iddia ederek mahkemeye başvurması. Şahitler tarafından davasını ispat ederek mezkûr vakfin kendisine iadesini talep etmesi.”¹⁴⁷ Naile Hanım mahkemeye başvurarak mezkûr vakfin kendisine verilmesini talep etmektedir. Çünkü vâkıf vakfını bu şartla bırakmıştır. Vakfin bizzat kendisinden faydalanılması şart koşulduğu takdirde, o vakfin kiraya verilmesi caiz değildir.¹⁴⁸ Bu sebeple mahkeme Naile Hanım’ı haklı bulmuş ve vakıf olan evi kendisine iade etmiştir.

Vakıf malının kiraya verilerek gelirinin vakıf için kullanılmasında en çok uygulanan kiralama şekli “icare-i vahideli” kiralama değildir. Bu kiralama şekli, vakıf malının vakfiyede belirtilen usullerle belli bir dönem kiraya verilerek gelirinin

¹⁴⁶ Akgündüz, *Vakıf Müessesesi*, s. 160.

¹⁴⁷ E.Ş.S. C 55, s. 313, Dava No: 83.

¹⁴⁸ Ömer Hilmi Efendi, s. 108.

vakıftan yararlananlara aktarılması demektir.¹⁴⁹ Bu kiralama şekli normal kira sözleşmeleri gibi olmakla beraber vakfa özel bazı durumları da içermektedir. Fakat çalışmamızın ana konusu bu olmadığı için bu farklılıklara girmiyoruz. İncelediğimiz belgelerdeki vakıf mallarının çoğunluğu bu usul ile kiraya verilmiş ve kira geliri vakıftan yararlanacak yerlere aktarılmıştır. Bunun yanında diğer kiralama usulleri ile kiraya verilen bir vakfa rastlanılmamıştır.

¹⁴⁹ Ömer Hilmi Efendi, s. 79; Öztürk, *Vakıflar*, s. 104; Akgündüz, *Vakıf Müessesesi*, s. 304; Kazıcı, s. 96.

V. VAKIFLA ALAKALI BELGELERİN ÖZETLERİ

A. C 52 Nolu Defterdeki Belge Özetleri

C52, S: 6, Dava No: 16

Konu: Vakıf Şartlarının Değiştirilmesi

Hacı Ahmed Efendi'nin eşinden boşandığı için vakıf şartlarında değişiklik yapmasına dair talebinin mahkeme tarafından zabt altına alınmasını gösteren belge.

C52, S: 49, Dava No: 149

Konu: Vakfa Müteveli Tayini

Erzincan'ın Karaağaç Mahallesi sakinlerinden olan Uzun Hüseyin Efendi'nin bırakmış olduğu vakıfta müteveli olan İsmail Hakkı Efendi'nin vefat etmesinden ötürü boş kalan mütevelliliğe kendi evlatlarından erkek olanların küçük olması münasebetiyle babaanneleri olan Hatice Hatun'un tayin edilmesinin talep edildiğini gösteren belge.

C52, S: 49, Dava No: 150

Konu: Vakıf

Vakfın mütevellisi olma şartları içerisinde geçen ekber, erşed ve erkek olma şartı, bu şartları taşıyan kimse bulunmadığından ötürü kız evladın çocuklarına geçebileceğini gösteren fetva.

C52, S: 59, Dava No: 174

Konu: Tevliyet

Müteveli olan İsmail Hakkı Efendi'nin ölümünden ötürü boş kalan mütevelliliğe onun çocuklarından biri geçmesi gerekirken, küçük olmaları sebebiyle babaanneleri olan Hatice Hatun'un mütevellilik davasında bulunmasını gösteren belge.

C52, S: 59, Dava No: 175

Konu: Tevliyet

Vakıf sahibi Uzun Hüseyin Efendi'nin torunlarından olduğunu ve elinde 1300 tarih ve 157 sayılı i'lamı şer'i bulunduğunu iddia eden Mustafa Efendi'nin tevliyet talebinin reddedilerek mütevelliliğin ölen mütevellinin çocuklarına verilmesi ve onlar da küçük olmaları münasebetiyle büyüyünceye kadar babaanneleri Hatice Hatun'un naib olması hakkında verilen karar.

C52, S: 60, Dava No: 176

Konu: Tevliyet

Mütevelliliğe geçici olarak bakan Halil Efendi'nin, tevliyetin Hatice Hatun'a verilmesine olan itirazı.

C52, S: 60, Dava No: 177

Konu: Tevliyet

Tevliyet davası için iki taraftan delil istenmesi üzerine Mustafa Efendi'nin davasını şahitlerle ispat edeceğini beyan etmesi.

C52, S: 60, Dava No: 178

Konu: Tevliyet

İki tarafın da hazır bulunduğu tevliyet davasında vakıf şartlarının okunmasından sonra, vakıf sahibi Uzun Hüseyin'in kızının oğlu olan torununun tevliyete layık olduğunun şahitler tarafından ikrar edilmesi.

C52, S: 61, Dava No: 179

Konu: Tevliyet

Vakıf sahibi Uzun Hüseyin'in torunlarından olan Mehmed Efendi'nin tevliyet için daha uygun olduğuna dair şahitlerin beyanı.

C52, S: 70, Dava No: 207

Konu: Tevliyet

Satılmışzade Hacı Mehmed Ağa'nın bırakmış olduğu vakfin mütevellisinin vefat etmesi üzerine, Calabuzur köyü ahalisinden olan Satılmışzade Süleyman Efendi'nin mahkemeye başvurarak tevliyet için şartlarının tuttuğunu beyan etmesi ve tevliyet talep etmesi üzerine mahkeme tarafından uygun görülerek tevliyet kendisine veriliyor.

C52, S: 73, Dava No: 218

Konu: Tevliyet

Erzincan'ın Hasan Efendi Mahallesinden olan Salih Ağa kendisine ait olan içme suyunu vakfederek mütevelliliğini önce kendisi yapıyor sonra da büyük oğullarının müteveli olmasını şart koşuyor. Soyunun kesilmesi durumunda ise belde hakiminin müteveli olacak kişiyi seçmesini şart koşuyor. Bunun üzerine İsmail Efendi vakıf sahibinin yeğeni olması sebebiyle tevliyete hak sahibi olduğunu ileri sürüyor. Mahallenin ileri gelenlerinin uygun görmesi sonucunda mütevelliliğe hak kazanıyor.

C52, S: 80, Dava No: 240

Konu: Vakıf

Hafızlı Mahallesinde oturmakta iken vefat eden Kömürcüzade Ahmed Efendi'nin vakfına mütevellî olmak için, Ahmed Efendi'nin kız kardeşi Vesile Hatun'un mahkemeye vakfiye kaydının suretini sunması.

C52, S: 80, Dava No: 241

Konu: Tevliyet

Kömürcüzade Ahmed Efendi'nin ana bir kız kardeşi olan Vesile Hatun'un, kardeşinin vakfına mütevellî olmak için mahkemeye başvurması ve eniştesi olan Hamdi Efendi'nin haksız talepte bulunduğunu ileri sürerek dava etmesi.

C52, S: 80, Dava No: 242

Konu: Tevliyet

Hamdi Efendi'nin mahkemeye başvurarak Ahmed Efendi'nin vakfına mütevellî olmak istemesi ve bu isteği kendisinin Ahmed Efendi'nin damadı olmasına, ayrıca hâlihazırda vakfa hizmet etmesine ba  layarak kendisinin hak sahibi olduğunu beyan etmesi. Tevliyet davasında bulunan Vesile Hatun'un da muarazadan menedilmesini istemesi.

C52, S: 80, Dava No: 243

Konu: Tevliyet

Geçici olarak mütevelliliğe bakan Halis Efendi'nin vakfiye şartlarını beyan etmesi ve bu şartlar sonucunda mütevelliliğin Vesile Hatun'a verilmesi gerektiğini bildirmesi.

C52, S: 81, Dava No: 244

Konu: Tevliyet

Vesile Hatun'dan Ahmed Efendi'nin kız kardeşi olduğunun ispat edilmesinin istenmesi ve bunun   zerine Vesile Hatun'un şahitlerle bunu ispat edebileceğini söylemesi ve mahkemenin iki Nisan'a ertelenmesi.

C52, S: 81, Dava No: 245

Konu: Tevliyet

Vesile Hatun'un getirdiği şahitlerin karar gününde mahkemede hazır bulunmaları ve Vesile Hatun lehinde şahitlik yapmaları.

C52, S: 81, Dava No: 246

Konu: Tevliyet

Vesile Hatun'un tevliyet hak sahibi olduğuna hüküm verildikten sonra tevliyet naibi Halis Efendi'nin, Vesile Hatun'un hak sahibi olmasını kabul etmesiyle beraber, Ömer oğlu Muhammed Efendinin bu işe daha layık olduğunu ileri sürmesi.

C52, S: 90, Dava No: 275

Konu: Tevliyet

Kiy köyü ahalisinden Mehmed Efendi, dedesinin olan vakfın boş olan mütevelliliğine kendisinin hak sahibi olduğunu iddia etmesi ve bu iddiayı tevliyet hücceti sunarak ispat etmesi.

C52, S: 91, Dava No: 276

Konu: Tevliyet

Müteveli naibi Mehmed Halis Efendi'nin mütevelliliğin münhal olduğunu tasdik etmesi fakat Mehmed Efendi'nin hak sahibi olduğuyula alakalı bir malumatının olmadığını söylemesi. Bunun sonucunda mahkemenin yaptığı tahkikat sonucu Osman oğlu Mehmed Efendi'nin müteveli olmasına karar verilmesi.

C52, S: 106, Dava No: 321

Konu: Vakıf

Gerek Gerek Mahallesi eşrafından olan Hamamcı Mehmed Ağa'nın, Buğday meydanının güneyinde yer alan üç adet dükkânını hayatta ve sağlıklı iken vakfettiği fakat ölümünden sonra mirasçılarının buna itiraz etmeleri.

C52, S: 107, Dava No: 322

Konu: Vakıf

Mehmed Ağa'nın vakfetmiş olduğu üç dükkânının terekesinin üçte birini karşılayıp karşılamadığının tespit edilmesi için tapu kayıtlarının incelenmesinin mahkeme tarafından istenmesi ve duruşmanın aynı ayın 21 Perşembe'sine ertelenmesi.

C52, S: 107, Dava No: 323

Konu: Vakıf

Hamamcı Mehmed Ağa'nın bırakmış olduğu dükkânların, terekenin üçte birinden az olduğu tespit edilmiş, bu sebeple mirasçılarının bu dükkânlardan el çekmesine ve vakfın geçerliliğine hüküm verilmiştir.

C52, S: 121, Dava No: 371

Konu: Tevliyet

Hacı Abdullah Efendi'nin bıraktığı vakfın mütevellisi olan Hacı Mehmed Efendi'nin, görevini hakkıyla ifa etmediği gerekçesi ile Sümbül Hanım tarafından şikâyet edilmesi ve Sümbül Hanım'ın mütevelliliğe talip olması. Fakat mahkeme tarafından istenen delillin Sümbül Hanım tarafından getirilememesi.

C52, S: 122, Dava No: 372

Konu: Tevliyet

Mahkemenin talebinden sonra şahit getiren Sümbül Hanım'ın şahitlerinin mahkeme tarafından dinlenerek tezkiye edilmelerine karar verilmesi.

C52, S: 122, Dava No: 373

Konu: Tevliyet

Getirilen şahitlerin tezkiye edilmelerinin ardından doğruluklarına hükmedilmesi ve zabta geçirilmesi.

C52, S: 122, Dava No: 374

Konu: Tevliyet

Hacı Mehmed Efendi'nin hakkındaki suçlamalara karşı kendini tezkiye için şahit getireceğini beyan etmesi ve mahkemenin ertelenmesini talep etmesi üzerine, mahkemenin üç gün sonra Çarşamba gününe ertelenmesine karar verilmesi.

C52, S: 123, Dava No: 379

Konu: Vakıf

Hacı Mehmed Efendi'nin getirmiş olduğu şahitlerden Numan Efendi, Hacı Mehmed'in otuz yıldır mütevellilik yaptığını, düzenli olarak her yıl kurban kestiğini, vakfın başka şartı olup olmadığını bilmediğini, ayrıca camide beratın yandığını hatırlamadığını ifade ederek şehadetini tamamlaması.

C52, S: 124, Dava No: 380

Konu: Vakıf

Numan Efendi'nin kardeşi olan Mustafa Efendi ise Hacı Mehmed'in Karaağaç Mahallesi Camii'nde iki berat yaktığını fakat bunların vakfa mı ait yoksa başkasına mı ait olduğunu bilmediğini, ayrıca düzenli olarak her sene kurban kestiğini fakat bu kurbanların kendisi adına mı yoksa vakıf adına mı kestiğini bilmediğini ifade ederek şehadet etmesi.

C52, S: 124, Dava No: 381

Konu: Vakıf

Başka şahidi olup olmadığı sorulması üzerine Hacı Mehmed Efendi'nin şahidi olduğunu söylemesi, fakat buna rağmen başka şahit getirememesi ve dinlettiği şahitlerin yetersiz bulunması üzerine, durumun incelenmesi için evrakın vakıf idaresine iade edilmesine karar verilmesi.

C52, S: 127, Dava No: 388

Konu: Tevliyet

Hancı Mahallesi eşrafından Hacı Salih Ağa, dedesinin vakfının mütevellisi olan annesinin vefatıyla boş kalan mütevelliliğe kendisinin hak sahibi olduğunu ileri sürerek ispat etmesi sonucunda mahkeme tarafından mütevelliliğinin tasdik edilmesi.

C52, S: 129, Dava No: 394

Konu: Tevliyet

Gerek Gerek Mahallesi eşrafından olan Hafız Mehmed Efendi'nin, babası Hacı Mehmed'in vakfına müteveli olma talebi ve bu talebinin soruşturma sonucu uygun bulunarak tasdik edilmesi.

C52, S: 130, Dava No: 396

Konu: Mütevellilik

Taşçı mahallesi eşrafından Hocaşade Hafız Mehmed Efendi'nin Hamamcı Mehmed Ağa'nın vakfettiği dükkanlara müteveli olmak üzere ibraz ettiği belgelerin incelenerek talebinin yerinde bulunması ve mütevelliliğe tayin edilmesi.

C52, S: 134, Dava No: 405

Konu: Mütevellilik

Erzincan'ın Köşünker Köyü ahalisinden ve hayrat sahiplerinden Tevhid Efendi vakfettiği evini vakfetmekten cayarak evinin kendisine teslim edilmesini talep etmesi fakat bu isteğinin mahkeme tarafından reddedilerek vakfın mütevellisi olan Hafız Hamdi Efendi'ye teslim edilmesi.

C52, S: 135, Dava No: 411

Konu: Vakıf

Daha önce davası görülen vakıf dükkanlarının mütevellisi olan Hacı Mehmed Efendi'nin bu dükkanlar üzerindeki tasarrufunun keyfiyetinin araştırılması neticesinde, bu tasarruflarda tamamen salim olmadığına kanaat getirilerek kendisine ihtar tebligatı yapılması.

C52, S: 137, Dava No: 415

Konu: Vakıf Suyu

Mustafa Çavuş Camii vakfının mütevellisi olan Hacı Ömer Efendi'nin, bu vakfa ait olan suya müdahale edildiğini söyleyerek mahkemeye başvurması ve buna mani olunmasını talep etmesi. Durumun incelenmesi için mahkemenin aynı ayın 15'ine ertelenmesi.

C52, S: 137, Dava No: 416

Konu: Vakıf Suyu

Tayin edilen gün mahkemeye gelen davalıların, bu suyu atalarından beri bu şekilde kullandıklarını, bağ ve bahçelerini suladıklarını söyleyerek Ömer Efendi'nin iddialarını yalanlamaları.

C52, S: 137, Dava No: 417

Konu: Vakıf Suyu

Dava konusu olan suyun 116 seneden beri köylüler tarafından aynı şekilde kullanıldığı ve bu durumun bütün köylülere tevcih edilmesinin davalılar tarafından talep edilmesi.

C52, S: 138, Dava No: 418

Konu: Vakıf Suyu

Mütevellinin getirdiği şahitlerin muhtar, imam ve köyün eşrafı tarafından tezkiye edilmesi.

C52, S: 138, Dava No: 419

Konu: Vakıf Suyu

Getirilen şahitlerin, sorulan suallere yeteri kadar cevap verememeleri üzerine, şahitlerin reddedilmesi.

C52, S: 138, Dava No: 420

Konu: Vakıf Suyu

Şahitlerin reddedilmesi üzerine, davanın iki taraf arasında devam edilmesine karar verilmesi.

C52, S: 138, Dava No: 421

Konu: Vakıf Suyu

Tarafların mahkemede hazır bulunmaları neticesinde, davacıların şahitlere yalancılık isnat etmeleri ve yeni şahitlerin getirilmesi için tarafların rızasıyla mahkemenin ileri bir tarihe ertelenmesi.

C52, S: 139, Dava No: 423

Konu: Vakıf

Molla güzel Mahallesi eşrafından Hacı Asım Efendi'nin mahkemeye müracaat ederek, Gerek Gerek Mahallesinde bulunan 4 dükkanını vakfettiğini ve mütevellinin dükkanları kiraya vererek geliriyle dükkanların tamirini ve giderlerini karşılayacağını şart koşmasının zabt altına alınması.

C52, S: 143, Dava No: 433

Konu: Vakıf Suyu

Davalı Mustafa Efendi'nin meselede müruru zaman olup olmadığının ve harap olan camilerin vakıf sularının durumunun ne olacağının izahını talep etmesi.

C52, S: 143, Dava No: 434

Konu: Vakıf Suyu

Davanın şer'i yönünün araştırılması için tarafların rızasıyla mahkemenin Şubat'ın 14'üne ertelenmesi.

C52, S: 143, Dava No: 435

Konu: Vakıf

Taraflardan Mustafa ve Bekir Efendilerin beyanlarının birbirini tutmaması ve müteveli Ömer Efendinin delillerinin yetersiz olması sebebiyle mahkemenin ertelenmesine karar verilmesi.

C52, S: 143, Dava No: 436

Konu: Vakıf

Hacı Ömer Efendi'nin, elindeki vakfiye ve şahitlerle davasını tasdik edeceğini beyan etmesi üzerine mahkemenin ayın 18'ine ertelenmesi.

C52, S: 144, Dava No: 439

Konu: Vakıf

Dinlenen şahitlerin köyün eşrafı tarafından tezkiye edilmeleri.

C52, S: 145, Dava No: 441

Konu: Mütevellilik

Dinlenen şahitlerin, mütevellinin vakıf şartlarını ne derece yerine getirdiğini bilmediklerini söylemeleri.

C52, S: 145, Dava No: 442

Konu: Mütevellilik

Müddei vekili Tevhid Efendi tarafından dinlenen şahitlerin tezkiye edilmelerine karar verilmesi.

C52, S: 145, Dava No: 443

Konu: Tezkiye

Müddei vekili Tevhid Efendi'nin dinlediği şahitlerin Karaağaç Mahallesi eşrafi tarafından tezkiye edilmeleri.

C52, S: 145, Dava No: 444

Konu: Mütevellilik

Şahitlerin ifadeleri sonucu Hacı Ömer Efendi'nin şer'an taksiri görüldüğünden mütevelliliğinin kaldırılmasına karar verilmesi.

C52, S: 146, Dava No: 447

Konu: Tevliyet

Esmâ Hatun'un müteveli olması konusunda yapılan soruşturmanın olumlu sonuç verdiği ve şahitlerin doğruluğunun belirlenmesi sonucu mütevelliliğin Hacı Mehmed Efendi'den alınarak Esmâ Hatun'a devredilmesine verilen karar.

C52, S: 146, Dava No: 448

Konu: Vakıf Suyu

Bir şahidin, daha önceki davalarda geçen vakfın suyuyla alakalı şartlara şahadet etmesi.

C52, S: 146, Dava No: 449

Konu: Vakıf Suyu

Bir başka şahit olan Kamacı oğlu Mahmud'un, 4 harık sudan bir harığı Düdükçü Mahallesi ahalisinin haksız yere kullandığına şahadet etmesi.

C52, S: 146, Dava No: 450

Konu: Vakıf Suyu

Başka bir şahit olan Abdurrahman Efendinin, 4 harık suyun caminin vakfi olduğuna ve 3 harığını Düdükçü Mahallesi ahalisinin haksız yere kullandığına şahitlik etmesi.

C52, S: 147, Dava No: 451

Konu: Vakıf Suyu

Hoca Hüseyin Efendi ve Hafız Yusuf Efendinin de 4 harık suyun Mustafa Çavuş'un vakfına bağlı olduğuna dair şahitlik etmeleri.

C52, S: 147, Dava No: 452

Konu: Vakıf Suyu

Hafız Yusuf Efendinin bir önceki ifadesinde belirttiği 4 harık suyun vakfa ait olduğunu başkasından duyduğunu söyleyerek düzeltmesi.

C52, S: 147, Dava No: 453

Konu: Vakıf Suyu

Hüseyin Efendi ve Hafız Yusuf Efendinin tezkiye edilmeleri için verilen karar.

C52, S: 147, Dava No: 454

Konu: Vakıf Suyu

Hüseyin ve Yusuf Efendilerin, mahalle imamı, muhtarı ve eşraf tarafından tezkiye edilmeleri.

C52, S: 147, Dava No: 455

Konu: Vakıf Suyu

Şahitlerin ifadelerinden ve sunulan belgelerin incelenmesinden sonra 3 harık suyun vakfa ait olduğuna, Mustafa ve Bekir Efendilerin gıyabında verilen kararla mahkeme masraflarının bunlara ödetilmesi hakkında hüküm verilmesi.

C52, S: 166, Dava No: 519

Konu: Tevliyet

Celabuzur Köyü eşrafından Fatma Hatun'un, oğluna kalması gereken mütevelliliğe naib olmak istemesi.

C52, S: 166, Dava No: 520

Konu: Tevliyet

Tarafların gelecek Cumartesi günü mahkemede hazır bulunacaklarına dair beyan vermeleri.

C52, S: 166, Dava No: 521

Konu: Tevliyet

Davalı Aliye Hatun'un vekilinin, dükkânların Selim Ağa'nın vakfı olduğunu beyan etmesi.

C52, S: 166, Dava No: 522

Konu: Tevliyet

Tarafların vekillerinin, ileri sürülen iddiaları karşılıklı olarak reddetmeleri.

C52, S: 166, Dava No: 523

Konu: Tevliyet

Zikri geçen dükkânların vakıf olduğuna dair vakfiyesinin sunulması gerektiği hakkında karar verilmesi.

C52, S: 166, Dava No: 524

Konu: Tevliyet

Aliye Hatun'un vekilinin, vakfiyenin zayi olduğunu söylemesi, bu sebeple şahitleri hazır edebilmek için mahkemenin ertelenmesini talep etmesi.

C52, S: 167, Dava No: 525

Konu: Tevliyet

Tarafların mahkemede hazır bulundukları halde iddialarını ispat edemedikleri için, mahkemenin iddiaları tetkik etmesi adına ileri bir tarihe ertelenmesi.

C52, S: 167, Dava No: 526

Konu: Tevliyet

Tarafların vekillerinden birinin mahkemeye gelip diğerinin gelmemesinden ötürü, mahkemenin gıyaben devam etmesi için karar alınması.

C52, S: 173, Dava No: 549

Konu: Tevliyet

Molla Güzel Mahallesi ahalisinden Mehmed Münir Efendinin, mütevellî Müştak Efendinin ölümüyle beraber mütevelliliğin boş kaldığını ve oğlunun da küçük olduğunu söyleyerek mütevelliliğe talip olması.

C52, S: 173, Dava No: 550

Konu: Tevliyet

Cırzını Köyü ahalisinden Molla Cevher oğlu Hafız Şerif ibni Salih Bey ve Molla Cevher oğlu Said Efendi ibni Muhammed Efendinin mahkemede hazır olmaları.

C52, S: 179, Dava No: 561

Konu: Tevliyet

Hacı Ömer Efendinin, mütevelliliğinin tekrar tasdik edilmesini istemesi ve Evkaf Dairesi tarafından yapılan sınavda başarı göstermesi sonucunda kendisine mazbata verilerek tevliyetinin yeniden tasdik edilmesi.

B. C 53 Nolu Defterdeki Belge Özetleri

C53, S: 98, Dava No: 212

Konu: Vakıf

Erzincan'ın Kurabi Mahallesi ahalisinden olan Mahbube Hatun'un evini vakfederek, geliriyle evinin tamir edilmesini, kalan kısmı ile de Gülabi Camisinin tamiri ve camide imamlık yapan kişinin ihtiyaçlarının karşılanmasını şart koşması.

C53, S: 98, Dava No: 213

Konu: Vakıf

Mahbube Hatun'un yaptığı vakfın mahkeme tarafından uygun görülerek onay verilmesi.

C53, S: 112, Dava No: ?

Konu: Tevliyet

Erzincan'ın Vasketil Köyü ahalisinden olan Kösezade Arif Ağa'nın Alemdarzade Hacı Ali Efendi'nin bırakmış olduğu vakfa, tevliyetinin boş olması ve tevliyet için gerekli şartları taşıması sebebiyle mütevellî olma talebini mahkemeye arz etmesi. Bunun neticesinde mahkemenin gerekli tahkikatları yaparak Arif Ağa'nın tevliyetine hüküm vermesi.

C53, S: 116, Dava No: ?

Konu: Tevliyet

Vasketil Köyü ahalisinden olan Kösezade Arif Ağa'nın Halilullah Mahallesi ahalisinden olan Naip zade Şükrü Efendi'yi dava eylemesi.

Halilullah Mahallesi'nden olan Semercizade Salih Efendi'nin vakıf olarak bırakmış olduğu 2 buçuk saatlik suyun ve dükkân olarak bırakmış olduğu fakat dava zamanında arsa olarak bulunan yerin tevliyetini, Salih Efendi'nin ekber-erşed torunu olduğunu ileri sürerek talep etmesi ve buna şahitlerin de şahadet etmesi. Bunun üzerine şahitlerin tezkiyesi için mahkemenin ileri bir tarihe ertelenmesi.

C53, S: 117, Dava No: ?

Konu: Tevliyet

Şahitlerin mahallenin ileri gelenleri vasıtasıyla tezkiye edilmeleri ve bunun sonucunda adil olduklarına ve şahadetlerinin makbul olduğuna hükmedilmesi.

C53, S: 117, Dava No: ?

Konu: Tevliyet

Şahitlerin şahadetlerinin kabul edilmesi sonucunda Kösezade Arif Ağa'nın tevliyet için şartları taşıdığına hükmedilerek tevliyetinin tescil edilmesi.

C53, S: 117, Dava No: ?

Konu: Tevliyet

Cemalettin Mahallesi ahalisinden olan Mehmet Alemdar'ın vakfeyletiği dükkânların tevliyetinin boş kalması sonucu Kösezade Arif Ağa'nın tevliyeti talep etmesi. Getirdiği şahitlerin tezkiye edilmeleri için mahkemenin ileri bir tarihe ertelenmesi.

C53, S: 117, Dava No: ?

Konu: Tevliyet

Kösezade Arif Ağa'nın şahitlerinin tezkiye edilmeleri sonucunda şahitliklerinin makbul ve geçerli olduğuna hükmedilmesi.

C53, S: 205, Dava No: ?

Konu: Vakfin Yenilenmesi

Müftüzade Abdurrahman Efendi'nin, mütevelliliğini yürütmüş olduğu Abdullah Efendi Camii'ne ait vakıf dükkânlarının harap olmaları sebebiyle yıkılıp tekrar inşa edilmesi için mahkemeye başvurması ve başvurusunun uygun bulunarak izin verilmesi.

C53, S: 207, Dava No: ?

Konu: Vakfiye

Erzincan'ın Molla Güzel Mahallesi'nden Mehmet Kazım Efendi, meclisi şer'ide bazı dükkânlarının yerini belirterek vakfeylediğini ve bu vakıfların kiraya verilerek gelirleriyle dükkânların tamir edilmesini ve giderlerinin karşılanmasını, kalanıyla da Molla Güzel Mahallesi Camii'nin önünün ışıklandırılmasını istediğini belirtmesi, vakfin tevliyetine de koyduğu şartları taşıyanların gelmesini talep etmesi.

C53, S: 209, Dava No: ?

Konu: Vakfiye

Çeribaşı Mahallesi ahalisinden Hacı Osman Efendi, Gerek Gerek Mahallesi'ndeki dükkânları vakfedip, geliriyle buraların tamirini, mütevellinin ücretinin verilmesini ve vefatından sonra kendi ruhu için her sene kurban kesilmesini şart koşturmuştur. Vakfin mütevelliliğini ise hayattayken kendisi, öldükten sonra ise eşi ve kızlarına, daha sonra ise ekber-erşed çocuklarına şart koşturmuştur. Belgenin sonunda İmameyn'in görüşüne göre hareket edilerek vakıftan dönmesinin geçerli olmayacağı belirtilmiştir.

C. C 54 Nolu Defterdeki Belge Özetleri

A C54, S: 54, Dava No: 52

Konu: Tevliyet

Erzincan'ın Taşçı Mahallesi ahalisinden olan Köse Beyzade Selahattin'in, dedesi olan Köse Beyzade Mehmet Ağa'nın vakıf olarak bırakmış olduğu değirmen ve üzüm bağının tevliyetine talip olması ve bu talebinin mezkûr vakfin bulunduğu Hah Köyü eşrafi tarafından tasdik edilerek tevliyetine hüküm verilmesi.

C54, S: 55, Dava No: 53

Konu: Tevliyet

Erzincan'ın Bedirli Mahallesi ahalisinden olan Yusuf Efendi, ninesi olan Hacer Hanım'ın vakıf olarak bırakmış olduğu ev ve bahçesinin tevliyetinin boş olduğunu ve

kendisinin gerekli şartları taşıdığını söyleyerek mezkûr vakfın tevliyetine talip olması ve mahkemece yapılan tahkikat sonucu tevliyete ehil olduğunun tespit edilerek tescil olunması.

C54, S: 57, Dava No: 58

Konu: Tevliyet

Erzincan'ın Vasketil Köyü ahalisinden olan Arif Ağa, Kemalettin Mahallesi ahalisinden olan Hacı Ali Efendi'nin vakıf olarak bırakmış olduğu ekmekçi dükkânının tevliyetine, şartları taşımış olduğunu ileri sürerek talip olması. Bu talebinin mahkeme tarafından incelenerek uygun bulunması ve tevliyetinin tescil edilmesi.

C54, S: 125, Dava No: 49

Konu: Vakfiye

Erzincan'ın Çeribaşı Mahallesi'nde oturan Hacı Osman Efendi'nin, 2 ev ve 1 dükkânını vakfettiğini mahkemeye tescil ettirmesi ve mezkur mevkufun kiraya verilerek gelirleriyle mevkufun masraflarının giderilmesini, her sene vâkıf için kurban kesilmesini ve kalan paranın mütevellî için ücret olarak verilmesini, vakfın tevliyetinin yaşadığı sürece kendisinde olacağını, öldükten sonra ise sırasıyla eşinin ve kızlarının, daha sonra ise neslinden ekber ve erşed olanın mütevellî olmasını, soyunun kesilmesi durumunda ise mahalle eşrafı tarafından ehil bir kişinin seçilmesini şart koşuyor. Vakıftan dönülmesi durumunda ise İmameynin görüşünün esas alınacağı not düşülüyor.

C54, S: 144, Dava No: 79

Konu: Vakıf Yerinin Değiştirilmesi

Erzincan'ın Sarıgöl Köyü'nde bulunan Öksüzöğlü Camii'nin vakfına mütevellî olan Mehmet Münir Efendi, atıl olarak bulunan vakfın bir faydası olmaması sebebiyle bir başka yerdeki dükkân arsaları ile değiştirilmesi için mahkemeye başvurması ve vakıf için faydası görülerek izin verilmesi.

C54, S: 147, Dava No: 87

Konu: Vakfiye

Erzincan'ın Molla Güzel Mahallesi'nden olan Miyese Hanım, Molla Güzel Mahallesi'ndeki evini vakfederek, ölümünden sonra oturmuş olduğu evin satılarak teçhiz ve tekfin masraflarının karşılanmasını, fakirlere helva dağıtılmasını, kalanıyla da vakfettiği evin masraflarının görülerek kiraya verilmesini, kira gelirinden de

öncelikle vakfın masraflarının karşılanması, kendisi ve eşi için her sene 2 hisse kurban kesilmesini ve mütevellî olan kişinin ücretinin ödenmesini şart koşuyor. Mütevellîliği ise hayatta olduğu sürece kendisinin yürüteceğini, ölümünden sonra ise Bekir Efendi'nin tevliyeti üstlenmesini, ondan sonra da Bekir Efendi'nin çocuklarının tevliyeti üstlenmesini istiyor. Ve bu şartlarla vakıf tescil oluyor.

D. C 55 Nolu Defterdeki Belge Özetleri

A C55, S: 3, Dava No: 35

Konu: Tevliyet

Hacı İsmail Efendinin vakfetmiş olduğu dükkânlara mütevellîlik yapan Dervîşzade Mehmed Efendinin ölümüyle beraber boş kalan mütevellîliğe Hafız Süleyman Efendinin gerekli şartları taşıdığını söyleyerek talip olması.

C55, S: 26, Dava No: 111

Konu: Tevliyet

Erzincan'ın Cemaledin Mahallesi eşrafından olan mütevellî Muhyiddin Efendinin vefatından sonra, oğlu Abdurrahman Efendinin mahkemeye başvurarak mezkur vakfa mütevellî olma talebi.

C55, S: 36, Dava No: 115

Konu: Tevliyet

Erzincan'ın Celabuzur Köyü eşrafından olan Satılmışzade Şevket Ağa'nın vefatıyla beraber boş kalan vakfın mütevellîliğine, Süleyman Efendinin şartları taşıyor olması münasebetiyle talip olması ve mahkemece uygun görülerek tayin edilmesi.

C55, S: 53, Dava No: 56

Konu: Tevliyet

Erzincan'ın Hasan Efendi Mahallesinden olan Mehmet Efendi, mütevellî Hacı Ahmet Efendi'nin vefatı ile boşalan tevliyete onun akrabası olduğunu iddia ederek talip olması. Bu talebinin mahkeme tarafından yapılan tahkikat sonucu yerinde bulunarak tevliyetinin tescil edilmesi.

C55, S: 61, Dava No: 73

Konu: Tevliyet

Erzincan'ın Kiy Köyü ahalisinden olan Mehmet Efendi, vakfedilmiş olan tarla ve suyun tevliyetinin boş kaldığını, kendisinin de mütevellîlik için şartları taşıdığını

ileri sürerek mahkemeye başvurusu. Yapılan tahkikat sonucu tevliyet ehil görülerek tevliyetinin tescil edilmesi.

C55, S: 112, Dava No: 180

Konu: Tevliyet

Erzincan'ın Hancı Mahallesi ahalisinden olan Salih Ağa, mütevelliliğini annesinin yapmış olduğu ev ve suyun vakfına tevliyet için mahkemeye başvurusu ve mahkemenin inceleme yaparak Salih Ağa'ya tevliyet için izin vermesi.

C55, S: 114, Dava No: 183

Konu: Tevliyet

Erzincan'ın Hafızlı Mahallesi'nde oturmakta olan Vesile Hatun'un, kardeşi olan Ahmet Efendi'nin vakıf olarak bırakmış olduğu evin tevliyeti için mahkemeye başvurusu ve kardeşinin damadı olan Hamdi Efendi'nin şartları taşıyor olduğunu iddia ederek vakıftan uzaklaştırılmasını talep etmesi. Mahkeme tarafından yapılan incelemeler sonucu Vesile Hatun'un tevliyetinin tescil edilmesi.

C55, S: 118, Dava No: 189

Konu: Tevliyet

Erzincan'ın Gerek Gerek Mahallesi ahalisinden olan Hafız Mehmet Efendi, Sofizade Hacı Mustafa Efendi'nin vakfetmiş olduğu suyun tevliyeti için mahkemeye başvurusu. Mahkeme tarafından yapılan inceleme sonucu başvurusunun uygun bulunarak tevliyetinin tescil edilmesi.

C55, S: 132, Dava No: 222

Konu: Vakfiye

Erzincan'ın Büyük Köşünker Köyü ahalisinden olan Tevhid Efendi, Hasan Efendi Mahallesi'ndeki evini vakfedip, zikri geçen vakfın kiraya verilerek gelirinden vakfın giderlerinin karşılanması, mezkur mahalle imamının ücretinin verilmesini, müteveli olarak da o anda o caminin imamı olan Hamdi Efendi'nin tayin edilmesini, onun ölümüyle de yerine gelecek olan imamın müteveli olmasını şart koştur. Vakıftan dönme hakkı olmadığı İmameyn'in görüşüne göre hüküm verildiği vakfiyenin sonunda belirtilmiştir.

C55, S: 133, Dava No: 225

Konu: Vakfiye

Erzincan'ın Molla Güzel Mahallesi ahalisinden olan Mehmet Asım Efendi, Gerek Gerek Mahallesi'ndeki 4 adet dükkânını vakfedip, mezkûr vakfın müteveli

tarafından kiraya verilmesini, geliriyle ilk olarak vakfın giderlerinin karşılanması, daha sonra Molla Güzel Camii önüne ışıklandırma yapılmasını, kalanıyla da mütevellî olan zata ücret verilmesini, tevliyetin ise hayatta olduğu sürece kendisinde olmasını, vefatından sonra ise kızının oğlu olan Mustafa Efendi'nin mütevellî olmasını, onun vefatından sonra da kızı Nesibe Hanım'ın, onun vefatından sonra da evlatlarından ekber ve erşed olanın mütevellî olmasını, neslinin kesilmesi halinde de mezkur caminin imam ve müezzininin mütevellî olmasını şart koşturmuştur.

C55, S: 136, Dava No: 232

Konu: Tevliyet

Karaağaç Mahallesi ahalisinden olan Esmâ Hatun, oğlunu vekil tayin ederek babasının bırakmış olduğu vakfın tevliyetinin, o anda mütevellî olan Hacı Mehmet Efendi'nin tevliyetinde kusur etmesinden dolayı, ondan alınarak kendisine verilmesini talep etmesi. Mahkeme tarafından yapılan inceleme sonucu Esmâ Hatun'un haklı bulunarak tevliyetin kendisine verilmesine fakat kadın olduğu için yerine oğlu Tevhid Efendi'nin bakmasına hüküm verilmesi.

C55, S: 150, Dava No: 33

Konu: Vakıf İhlali

Molla Güzel Mahallesi ahalisinden olan Hacı Ömer Efendi, tevliyetini yürütmüş olduğu Mustafa Çavuş Camii şerifinin vakfı olan 4 Hark suyun 3'ünün Mustafa ve Bekir Efendiler tarafından haksız yere kullanıldığını ileri sürerek alıkonmalarını mahkemeden talep etmesi. Mahkemenin delil istemesi sonucu delil getiren Ömer Efendi, zilyed oldukları halde Mustafa ve Bekir Efendiler aleyhine haklı görülmüştür. Çünkü vakıf davalarında haricinin delili zilyedin deliline tercih edileceği mahkeme tarafından bildirilmiştir. Sonuç olarak 3 hark suyun vakıf malı olduğu anlaşılarak Ömer Efendi'nin tasarrufuna verilmesi.

C55, S: 153, Dava No: 39

Konu: Tevliyet

Molla Güzel Mahallesi ahalisinden olan Hafız Münir Efendi, vasisi olduğu Bekir Efendi adına Molla Güzel Mahallesi Camii'nin vakfına tevliyet talebinde bulunması. Talebinin mahkeme tarafından uygun bulunarak tevliyetinin tescil edilmesi.

C55, S: 155, Dava No: 43

Konu: Tevliyet

Erzincan'ın Selüke Köyü ahalisinden olan Osman Efendi'nin, dedesi olan Hacı Mustafa Efendi'nin bırakmış olduğu vakfın tevliyetine, şartları taşıyor olması ve tevliyetin boş olması sebebiyle talip olması. Mahkeme tarafından yapılan inceleme sonucu tevliyete ehil olduğunun anlaşılarak tescil edilmesi.

C55, S: 158, Dava No: 52

Konu: Tevliyet

Erzincan'ın Molla Güzel Mahallesi ahalisinden olan Hacı Ömer Efendi, tevliyetini yürütmüş olduğu vakfın şartlarını sayarak vâkıfın soyunun kesildiğinde hariçten birinin müteveli olabileceğini ve o şekilde de olarak kendisine kadar geldiğini fakat mahkeme tarafından bunun tescil edilmediğini söyleyerek tescilini talep etmesi.

C55, S: 193, Dava No: 131

Konu: Tevliyet

Cimin Köyü ahalisinden olan Dursun Efendi, Abdalbaki Efendi'nin bırakmış olduğu vakfın tevliyetine, boş olması ve vakfın tevliyeti için bir şart koşulmaması ama kendi dedeleri tarafından buranın tevliyetinin üstlenilmesinin teâmül haline gelmesi sebebiyle tevliyeti talep etmesi. Mahkeme tarafından talebinin uygun bulunarak tevliyetinin tescil edilmesi.

C55, S: 205, Dava No: 155

Konu: Tevliyet

Erzincan'ın Büyük Mecidiye Mahallesi ahalisinden olan Mehmet Nasrettin Efendi, babası Şeyh Mehmet Sami Efendi'nin vakıf olarak bıraktığı evlerinin tevliyetinin boş olması ve tevliyet için şartları taşıyor olması sebebiyle tevliyeti talep etmesi.

C55, S: 211, Dava No: 167

Konu: Tevliyet

Erzincan'ın Vagirt Köyü ahalisinden olan Mehmet Sabri Efendi'nin, Cağaloğlu Camii'ne para olarak vakfedilen vakfın tevliyetinden aciz olması sebebiyle, köy ihtiyar heyetinin de talebi ve şهادeti üzerine Beyzade Halil Ağa'nın müteveli olarak tayin edilmesi.

C55, S: 215, Dava No: 178

Konu: Vakfiye

Erzincan'ın Büyük Mecidiye Mahallesi ahalisinden olan Mehmet Efendi, aynı mahalledeki evini vakfederek, mezkur vakfın kiraya verilmesini, kirasıyla giderlerinin karşılanmasını, bir kısmıyla mum imal ettirerek Mehmet Sami Efendi Dergahı'na verilmesini, bir kısmıyla da kurban kesilmesini, kalanın da mütevellî olan zâta ücret olarak verilmesini, tevliyetin de ölene kadar kendisinde olmasını, öldükten sonra da kızının mütevellî, oğlunun da nâzır olmasını, soylarının kesilmesi halinde ise mahalle eşrafı tarafından bir mütevellî bir nâzır tayin edilmesini şart koşturmuştur.

C55, 06_Mil_Yz_C55_131

Konu: Temyiz

Sılbis Köyü ahalisinden Hacı Hüseyin Emir Çelebi Vakfı'nın mütevellîsi olan Mustafa Hilmi Efendi'nin vekili Abdullah Vehbi Efendi, vakfa ait olduğunu söylediği iki tarla ve bir bağın Makbule ve Mehpare Hanımlar tarafından fuzuli olarak kullanıldığını söyleyerek mahkemeye başvurması ve kazanması sonucu mezkur Hanımlar tarafından davanın temyize götürülmesi ve bozulması.

C55, S: 236, Dava No: 231

Konu: Temyiz

Sılbis Köyü ahalisinden olan Makbule Hanım tarafından temyize götürülen davanın tekrar görülerek, Makbule Hanım'ın haksızlığına hükmedilmesi ve mahkeme masraflarının da Makbule Hanım'a yüklenmesi.

C55, S: 238, Dava No: 236

Konu: Tevliyet

Erzincan'ın Mecidiye Mahallesi sakinlerinden Selahattin Efendi'nin, babası Şeyh Mehmet Sami Efendi'nin bırakmış olduğu vakfın tevliyetini talep etmesi ve mahkeme tarafından uygun bulunarak tescil edilmesi.

C55, S: 238, Dava No: 237

Konu: Tevliyet

Erzincan'ın Mecidiye Mahallesi sakinlerinden olan Hacı Nasrettin Efendi'nin, babası Şeyh Mehmet Sami Efendi'nin bırakmış olduğu vakfın tevliyetini talep etmesi. Mahkeme tarafından talebinin uygun bulunarak tevliyetinin tescil edilmesi.

C55, S: 240, Dava No: 241

Konu: Tevliyet

Erzincan'ın Karaağaç Mahallesi ahalisinden olan Esmâ Hatun, babası Abdullah Efendi'nin bırakmış olduğu vakıfta mütevellî olan kardeşi Mehmet Efendi'nin

tevliyette kusur ettiği iddiasıyla kendisine verilmesini talep etmesi. Fakat mahkemeye yeterli delil sunulmaması sebebiyle davasının reddedilmesi.

C55, S: 241, Dava No: 243

Konu: Vakıf Malı

Erzincan'ın Cuma Mahallesi ahalisinden olan İsmail Efendi, kız kardeşinin vakfeyleği bir miktar para ve eve müteveli olduğu halde, mezkur vakfa zilyed olan Hakkı Efendi'den alınarak kendisine teslim edilmesini talep etmesi.

C55, S: 256, Dava No: 277

Konu: Tevliyet

Erzincan'ın Molla Kendi Köyü ahalisinden olan Zekeriya Efendi, ninesi olan Hafize Hatun'un bırakmış olduğu vakfa şartları taşıyor olması sebebiyle müteveli olmayı talep etmesi. Mahkeme tarafından yapılan inceleme sonucu talebinin uygun bulunarak tevliyetinin tescil edilmesi.

C55, S: 271, Dava No: 312

Konu: Vakfiye

Molla Güzel Mahallesi'nde oturan Asım Efendi'nin, iki dükkânı vakfedip, mezkur vakfın müteveli tarafından kiraya verilerek gelirleriyle masraflarının ödenmesini ve kalanıyla da vakfın yanındaki mescidin masraflarının karşılanması ve imam tutulmasını, müteveli olarak da Hafız Münir Efendi'nin atanmasını, onun ölümüyle de evlatlarının tevliyeti devralmalarını şart koşması.

C55, S: 272, Dava No: 313

Konu: Tevliyet

Erzincan'ın Kiy Köyü ahalisinden olan Mehmet Efendi'nin, Şerif Ağa'nın vakfeyleği suyun tevliyeti için mahkemeye başvurması. Talebinin mahkeme tarafından uygun bulunarak tevliyetinin tescil edilmesi.

C55, S: 231, Dava No: 4

Konu: Vakfiye

Erzincan'ın Kurabi Mahallesi sakinlerinden Makbule Hanım mezkur mahalledeki evini vakfedip, vakfın mütevellisi tarafından kiraya verilerek gelirinden vakfın masraflarının karşılanmasını ve müteveli olan zatın ücretinin verilmesini, kalanıyla da Mahalle Camisi'nin masraflarının karşılanmasını, hayatta olduğu sürece kendisinin, öldükten sonra ise Hacı Dursun Efendi'nin müteveli olmasını şart koşuyor.

C55, S: 242, Dava No: 23

Konu: Vakıf Tescili

Erzincan'ın Dâna Mahallesi'nde oturan Vesile Hanım'ın, 3 adet dükkânını vakfetmesi ve mahkeme tarafından tescil ettirmesi.

C55, S: 244, Dava No: 25

Konu: Tevliyet

Abdullah Efendi Cami Vakfı'nın mütevellisi iken vefat eden Muhittin Efendi'nin yerine mahkemenin tescili ile Abdurrahman Efendi'nin müteveli olması. Fakat Hayrettin Efendi tarafından kararın temyize götürülmesi. Mahkeme tarafından yapılan inceleme sonucu verilen kararın yerinde bulunması ve Abdurrahman Efendi'nin tevliyetinin devamına hüküm verilmesi.

C55, S: 246, Dava No: 28

Konu: Vakfiye

Erzincan'ın Çeribaşı Mahallesi'nde oturan Zülfiye Hanım, mahalledeki evini vakfederek, mezkur vakfın müteveli tarafından kiraya verilerek gelirlerinden vakfın masraflarının karşılanması, her sene bir hisse kurban kesilerek kendi ruhu için fakirlere dağıtılmasını, kalanından ise mütevellinin ücretinin verilmesini, ölene kadar kendisinin müteveli olmasını, öldükten sonra ise yeğenleri Mükrim ve Kemal Efendilerin müteveli olmalarını, soylarının kesilmesi durumunda ise âlim bir zatın müteveli tayin edilmesini şart koşması.

C55, S: 265, Dava No: 62

Konu: Tevliyet

Erzincan'ın Hozunsu Köyü ahalisinden olan Mahmut Efendi'nin, babası Salih Ağa'nın vakfeyletiği evin tevliyeti için mahkemeye başvurması. Mahkemenin yaptığı inceleme sonucu, şartları taşıyor olması sebebiyle Mahmut Efendi'nin tevliyetinin tescil edilmesi.

C55, S: 284, Dava No: 21

Konu: Vakıf Şartlarının Yenilenmesi

Molla Güzel Mahallesi ahalisinden olan Mehmet Asım Efendi'nin, vakfeyletiği dükkânların tevliyetini kendisi yürütürken, vakfın gelirlerinin harcanacağı yerler konusunda vakfiyeye şartlar eklemek istemesi. Mahkeme tarafından isteğinin kabul edilerek vakfiye şartlarının yenilenmesi.

C55, S: 295, Dava No: 42

Konu: Tevliyet

Cemalettin Mahallesi ahalisinden olan Terzioğlu Mustafa Efendi'nin, Demirci Süleyman Ağa'nın bırakmış olduğu vakfın tevliyetini, şartları taşıyor olması sebebiyle talep etmesi. Mahkeme tarafından durumun incelenerek uygun bulunması ve Mustafa Efendi'nin tevliyetinin tescil edilmesi.

C55, S: 302, Dava No: 59

Konu: Tevliyet

Mecidiye Mahallesi ahalisinden olan Hacı Ahmet Efendi'nin, babası Hüseyin Efendi'nin vakıf olarak bıraktığı dükkânların tevliyeti için mahkemeye başvurusu. Mahkeme tarafından yapılan inceleme sonucu talebinin uygun bulunarak tevliyetinin tescil edilmesi.

C55, S: 303, Dava No: 61

Konu: Tevliyet

Kurşunlu Mahallesi ahalisinden olan Musa Kazım Efendi'nin, dedesi olan Hacı Mustafa Efendi'nin vakıf olarak bıraktığı evin ve suyun tevliyeti için mahkemeye başvurusu. Yapılan inceleme sonucu daha önce tevliyetine hükmedilen Osman Ağa'dan tevliyetin alınarak Musa Kazım Efendi'ye verilmesi.

C55, S: 313, Dava No: 83

Konu: Vakıf Malı

Karaağaç Mahallesi sakinlerinden olan Naile Hanım'ın, mezkur mahallede oturan Pembe Hanım'ın evini vakfederek ölene kadar kendisinin, öldükten sonra da Naile Hanım'ın ölene kadar oturmasını şart koştuğunu iddia ederek mahkemeye başvurusu. Şahitler tarafından davasını ispat ederek mezkûr vakfın kendisine iadesini talep etmesi.

C55, S: 320, Dava No: 8

Konu: Tevliyet

Erzincan'ın Çeribaşı Mahallesi'nde oturan Fatma Hanım, Çardaklı Vadisi'nden çıkan suyun cuma günleri 12 saatlik kısmının vakfolunduğunu ve kendi aile büyükleri tarafından tevliyetinin sürdürüldüğünü bildirerek, hâlihazırda tevliyetinin boş olması sebebiyle tevliyete talip olduğunu mahkemeye arz etmesi. Mahkeme tarafından talebinin uygun bulunarak tevliyetine hükmedilmesi.

SONUÇ

Şer‘iye sicilleri Osmanlı Devleti ile ilgili, devletin işleyişi ve halkın o dönemdeki sosyal ve kültürel hayatıyla alakalı başvurabileceğimiz en önemli kaynaklardan birisidir. Bu defterler, Şer‘iye mahkemelerinde halk arasındaki her türlü hukuki ve cezai uyuşmazlıkların çözülerek kayda alındığı kayıt defterleridir. Bu bakımdan şer‘iye sicillerinin incelenmesi ve tahlil edilmesi hem tarihimize hizmet hem de İslam hukukunun Osmanlı Devleti’nde uygulanışı hakkında aydınlatıcı bilgi vermesi açısından önem taşımaktadır. Vakıf kurumunun Osmanlı Devleti’nde ne şekilde işletildiği konusu da yine şer‘iye sicillerinden hareket edilerek gün yüzüne çıkan bir durumdur.

Vakıf müessesesi İslam tarihi boyunca üzerinde hassasiyetle durulan bir kurum olmuştur. Peygamber Efendimiz’den itibaren bütün İslam devletleri, vakıf kurumunun işletilmesi için gayret göstermişlerdir. Osmanlı Devleti’nde de vakıf kurumu sosyal hayatın merkezinde gayet etkin bir rol oynamış ve devletin birçok yükünü hafifletmiştir.

İncelediğimiz sicil örneklerinden hareket ederek Erzincan ilimizde de vakıf kurumunun çok etkili olduğunu söylememiz mümkündür. Toplumun her kesiminden kadın erkek ayrımı olmaksızın herkes bu hayır kurumunun devamı için elinden gelen gayreti sarf etmiştir.

Sosyal hayatın bu kadar içinde olmasından dolayı vakıfla alakalı farklı niteliklere sahip sicil kayıtları da oluşturulmuştur. Bu kayıtlardan çıkan sonuçlara göre vakıfla alakalı belgelerin üç çeşit olduğunu söyleyebiliriz. Bu belgeler; husumet içerikli dava örnekleri, tevliyet talepleri ve vakfiyelerden oluşmaktadır.

Husumet içerikli davaların çözümünde ise, İslam hukukuna göre yargılama yapıldığını görmekteyiz. Diğer belgelerde de yine aynı durum söz konusu olmakta ve yapılan tevliyet taleplerinde vâkıfın şartlarına ne derece titizlik gösterildiği ortaya çıkmaktadır.

Vakıfların tescili için oluşturulan vakfiye örneklerinde ise yapılan vakıf çeşitlerini ve vâkıfların hangi tür şartlarla vakıfları bıraktıklarını görmekteyiz.

Yukarıda anlatılanlardan yola çıkarak şer'îye sicillerinin İslam ve Osmanlı hukuk tarihi açısından ne kadar önemli olduğunu öğrenmekteyiz. Özellikle de savaşların çok fazla olduğu bir dönem olan 20. yy'ın başlarındaki bir dönemi anlatan bu sicillerin (Erzincan Sicilleri) önemi bir kat daha artmaktadır. Fakat bu önemine rağmen henüz hak etmiş olduğu ilgiyi bulamadığını da söylememiz mümkündür. Çünkü oldukça geniş bir alana hitap eden bu siciller; sosyal, ekonomik ve daha başka birçok alan için araştırma konusu içermektedir. Osmanlı'nın birçok alan açısından genel bir fotoğrafı olan şer'îye sicilleri, üzerine yapılan çalışmalar olmakla birlikte hala araştırılmayı beklemektedir.

KAYNAKÇA

AKGÜNDÜZ, Ahmet; *Şer'îye Sicilleri*, c. 1, İstanbul 1988.

_____; *İslam Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, 1. Bs., Ankara 1988.

ALTAŞ, Hüseyin; “Vakıflarda Evladiye ve Aile Vakıfları”, *Vakıf Medeniyeti Sempozyumu Kitabı*, Ankara 2003, s. 99-104.

AYDIN, Mehmet Âkif; “Mahkeme”, *DİA*, c. 27, s. 341-344.

BALCI, Şeyhmus; *İslam Hukukunda Vakıf*, (Danışman: Doç. Dr. Taha Nas), Mardin Artuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2019 .

BERKİ, Ali Himmet; “İslam’da Vakıf, Zağanus Paşa ve Zevcesi Nefise Hatun Vakfiyeleri”, *Vakıflar Dergisi*, sayı 4, İstanbul 1958, s. 19-37.

_____; “Vakıf Nasıl Yapılır (Şekli, Lüzumu ve Adem-i Lüzumu, İdaresi, Muteber Olan Olmayan Şartlar)”, *Vakıflar Dergisi*, sayı 10, İstanbul 1973.

_____; “Vakıflarda Şartlara Riayet Meselesi”, *Vakıflar Dergisi*, c. 7, İstanbul 1968, s. 13-16.

ÇINAR, Hüseyin; *Vakıf Hukuku Yazıları Ali Himmet Berki*, Ankara 2013.

EBU DAVUT, Süleyman b. el-Eşas el- Ezdi es-Sicistani (ö. 275/889); *Sünen-ü Ebi Davud*, 1. Bs., Beyrut 2018.

EFENDİ, Ömer Hilmi; *İthafü'l-Ahlaḫ fî Ahkami'l-Evkaf*, (Terc. Vakıflar Genel Müdürlüğü Heyeti), Ankara 1977.

ERDOĞAN, Mehmet; *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 4. Bs., İstanbul 2013.

ERSOY, Gani; *9 Cumâdelûlâ 1332-5 Cumâdelâhire 1340 (5 Nisan 1914-2 Şubat 1922) Tarihli Şer'îyye Sicili Defterine Göre Erzincan'da Sosyo-Kültürel Hayat*, (Danışman: Prof. Dr. Ziya Yılmaz), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2010.

- FIRAT, Nihat; *Erzincan C55 Nolu Şer'iyeye Sicili ve Hukuki Değerlendirmesi*(1916-1919), (Danışman: Doç. Dr. Hadi Sağlam), Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- GAYRETLİ, Mehmet; *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Kanunlaştırma Çalışmaları*, 1. Bs., İstanbul 2015.
- GÖKBAYIR, Sema; *Osmanlı Hukuk Sisteminde Fıkıhın Belirleyiciliği Erzincan Şer'iyeye Sicilleri Evlenme-Boşanma Kayıtları Örneği (Günümüz Erzincan'ı ile Mukayeseli)*, (Danışman: Doç. Dr. Hadi Sağlam), Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- GÜNAY, Hacı Mehmet; "Vakıf", *DİA*, c. 42, 1. Bs., İstanbul 2012, s. 475-479.
- HABER, Seher; *Konya Vakıfları (1476-1501)* (Danışman: Prof. Dr. Alaattin Aköz), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2019.
- HABİB, Habibullah; *h.1008-1009/m.1599-1600 Tarihli B-18 Numaralı Bursa Şer'iyeye Sicilinin Tasnifi ve Fıkıh İlmi Açısından Tahlili*, (Danışman: Prof. Dr. Kemal Yıldız-Prof. Dr. Erol Özvar), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- HALEBÎ, İbrahim b. Muhammed b. İbrahim (ö. 956), *Mülteka'l-Ebhur*, 1. Bs., İstanbul ts.
- HASKEFÎ, Muhammed b. Ali b. Muhammed (ö. 1088), *ed-Dürrü'l-Muhtar Şerhü Tenvîri'l-Ebsâr*, 1. Bs., Beyrut 2019.
- HAVEREZMÎ, Celâlettin el-Kerlâni (ö. 767), *el-Kifâye fî Şerhi'l-Hidaye*, 1. Bs., Beyrut 2019.
- İBN-İ ABİDİN, Muhammed Emin b. Ömer (ö. 1252), *Reddü'l-Muhtar ale'd-Dürri'l-Muhtar*, 2. Bs., Beyrut 2003.
- KÂSÂNÎ, Ebu Bekir b. Mesut (ö. 587), *Bedâiü's-Sanâi'*, 3. Bs., Lübnan 2010.

KAYA, Umut; “Osmanlı’da Din Hizmeti Görevlilerinin Atanma ve Çalışma Şartlarını Düzenleyen Tevcîh-i Cihât Nizâmnâmeleri Hakkında Bir Değerlendirme”, *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, c. 21, sayı 1, Haziran 2017, s. 203-254.

KAZICI, Ziya; *İslami ve Sosyal Açından Vakıflar*, 1. Bs., İstanbul 1985.

KOZAK, İbrahim Erol; *Bir Sosyal Siyaset Müessesesi Olarak Vakıf*, 1. Bs., İstanbul 1985.

KÖPRÜLÜ, Mehmet Fuat; “Vakıf Müessesesi ve Vakıf Vesikalarının Tarihi Ehemmiyeti”, *Vakıflar Dergisi*, sayı 1, İstanbul 1938, s. 1-6.

KÖPRÜLÜ, Orhan Fuat; *İslam ve Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları ve Vakıf Müessesesi*, 2. Bs., Ankara 2005.

KÖÇ, Ahmet; *Osmanlı İmparatorluğu’nda Ümera Vakıfları ve Kentsel Gelişim: Mahmud Paşa Vakıfları ve Ankara Örneği* (Danışman: Prof. Dr. Mehmet Öz), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2009.

MEVSİLİ, Abdullah b. Mahmud; (ö. 683/1284); *el-İhtiyar li Ta’lîl-i’l-Muhtar* (tahk. Şuayb Arnavut), c. 2, 2. Bs., Beyrut 2010.

_____ ; *el-Muhtar li’l-Fetva* (terc. Tahir Tural), 1. Bs., İstanbul 2017.

MOLLA HÜSREV, Mehmet b. Feramuz (ö. 885), *Dürrü’l-Hükkam fî Şerhi Gururi’l-Ahkam*, 1. Bs., İstanbul 1317.

MUTÇALI, Serdar; *Arapça-Türkçe Sözlük*, 1. Bs., İstanbul 2015.

MÜSLİM b. Haccac (ö. 261), *Sahih-i Müslim*, 2. Bs., Beyrut 2008.

ORTAYLI, İlber; “Kadı”, *DİA*, İstanbul 2001, c. 24, s. 69-73.

ÖZTÜRK, Nazif; *Elmalılı M. Hamdi Yazır Gözüyle Vakıflar*, 1. Bs., Ankara 1995.

_____ ; *Menşe’i ve Tarihi Gelişimi Açısından Vakıflar*, 1. Bs., Ankara 1983.

- ÖZTÜRK, Sevil; *1 Numaralı Erzincan Şer'iyе Sicil Defteri H.1332-M.1916 (Transkripsiyon ve Değerlendirme)*, (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Mehmet Karagöz), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1998.
- ŞABAN, Zekiyyüddin; *el-Ahkâmü's-Şer'iyye li'l-Ahvâli's-Şahsiyye*, 1. Bs., Beyrut 1989.
- ŞAFÎ, Muhammed b. İdris (ö. 204), *el-Ümm*, 2. Bs., Lübnan 2009.
- ŞATIBÎ, İbrahim b. Musa (ö. 790), *el-Muvafakat*, 1. Bs., Mısır ts.
- SERAHSÎ, Muhammed b. Ahmet (ö. 490), *el-Mebsut*, 3. Bs., Lübnan 2009.
- SUYUTÎ, Celaleddin Abdurrahman (ö. 911), *el-Eşbah ve'n-Nezair*, 1. Bs., Beyrut 1983.
- TAHAVÎ, Ebu Cafer Ahmet b. Muhammed (ö. 321), *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, 2. Bs., Beyrut 2006.
- ÜNAL, Mehmet; "İrsadi Vakıflar", *Vakıf Medeniyeti Sempozyumu Kitabı*, Ankara 2003, s. 83-87.
- YILDIRIM, Mehmet; *18. Yüzyıl Şer'iyе Sicillerinde Yer Alan 246 nolu Muhasebe Defterine Göre Eyüp Vakıfları (1187-1190)*, (Danışman: Doç. Dr. Ömer Karaoğlu), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2019.